

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK
SOSYAL POLİTİKALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ERUSTA

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ

EKİM - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

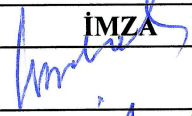

**TÜRKİYE’DE HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK
SOSYAL POLİTİKALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ERUSTA

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

“Bu tez 27/10/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Abdulkerim ŞENKAL	BAŞARILI	
M. Kemal Aydın	BAŞARILI	
Y.Dos.Dr. Cihan Selek Öz	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim

Murat ERUSTA

27.10.2016

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ' e değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir.

Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL, Prof. Dr. Mustafa Kemal AYDIN ve Yrd. Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Bu vesileyle tüm hocalarım, jüri üyelerine ve her zaman yanımda olan, tez öncesi ve sürecinde yardımcı olan Kürşat ÇAPRAZ teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve aileme şükranlarımı sunarım.

Murat ERUSTA

27.10.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
TABLO LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TEMEL KAVRAMLAR VE SUÇA İLİŞKİN TEORİK	
ARKA PLAN.....	5
1.1. Temel Kavramlar.....	5
1.2. Suç ve Teorik Arka Plan.....	8
1.2.1. Suç Kavramının Kökeni ve Gelişmesi.....	8
1.2.2. Suçun Nedenlerini Açıklamaya Çalışan Teoriler.....	10
1.2.2.1. Suçlu Davranışı Açıklayan Bireysel Teoriler.....	10
1.2.2.2. Suçlu Davranışı Açıklayan Psikolojik Teoriler.....	15
1.2.2.3. Suçlu Davranışı Açıklayan Biyolojik Teoriler.....	16
1.2.2.4. Suçlu Davranışı Açıklayan Sosyolojik Teoriler.....	17
1.2.3. Suç ve Suçluluğun Kaynakları.....	25
1.2.4. Suç Türleri.....	26
1.2.5. Suçun Önlenmesi.....	29
BÖLÜM 2: DÜNYA VE TÜRKİYE’DE HÜKÜMLÜ VE ESKİ	
HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR.....	34
2.1. Dünya’da Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	34
2.1.1. Liberal (Anglo-Sakson) Refah Rejimleri.....	35
2.1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri Philadelphia ve Virginia	
Eyaletlerinde Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	35
2.1.1.2. İngiltere’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	37
2.1.2. Sosyal Demokratik (İskandinav) Refah Rejimleri.....	39
2.1.2.1. Norveç’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	40
2.1.2.2. İsveç’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	41
2.1.2.3. Danimarka’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar...	41
2.1.3. Muhafazakâr (Kıta Avrupası) Refah Rejimleri.....	42
2.1.3.1. Almanya’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	42
2.1.3.2. Hollanda’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	44
2.1.3.3. Fransa’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	45
2.1.4. Uzak Doğu Ülkelerinde Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar ...	46
2.1.4.1. Singapur’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	46
2.1.4.2. Japonya’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	47

2.2. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	48
2.2.1. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikaların Yasal Geçmişi.....	48
2.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	48
2.2.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	49
2.3. Türkiye’de Eski Hükümlülerin Genel Sorunları.....	52
2.3.1. Eski Hükümlünün Çalışma Hayatına Katılması Sürecinde Karşılaşılan Engeller.....	52
2.3.1.1. Yasal Engeller.....	53
2.3.1.2. Sosyal Engeller.....	54
2.3.1.3. Ekonomik Engeller.....	55
2.3.2. Eski Hükümlünün Çalışma Hayatında Yer Alamaması.....	56
2.4. Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar.....	56
2.4.1. Eski Hükümlünün Çalışma Yaşamına Girmeden Önceki Faaliyetler.....	58
2.4.1.1. Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri.....	59
2.4.1.2. Sosyal Yönden Rehabilitasyon Faaliyetleri.....	62
2.4.1.3. Sağlık Uygulamalarına Yönelik Faaliyetler.....	67
2.4.1.4. İş ve Meslek Kazandırma Faaliyetleri.....	68
2.4.1.5. Hükümlüye Tahliye Öncesi ve Sonrası Yardım Faaliyetleri.....	74
2.5. Eski Hükümlülerin İstihdam Edilme Aşamasında Korunmaları.....	77
2.5.1. Özel Sektörde Eski Hükümlü İşçi İstihdamı.....	77
2.5.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Eski Hükümlü İşçi İstihdamı Zorunluluğu.....	78
2.6. Eski Hükümlülerin İstihdam Edildikten Sonra Korunmaları.....	78
2.6.1. Bağımsız Çalışma Yönünden Korunmaları.....	79
2.6.2. Bağımlı İş İlişkisi Kurabilme Yönünden Korunmaları.....	79
2.7. Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politika Araçları	80
2.7.1. Sivil Toplum Kuruluşları.....	81
2.7.2. İŞKUR Faaliyetleri.....	84
2.7.3. Mesleki Eğitim Programları.....	87
2.7.4. Koruma Yardım Kurulları.....	90
2.7.5. Eski Hükümlü İşçi İstihdamı ile İlgili İstatistikler.....	91
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	105

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- C.İ.K** : Ceza İnfaz Kanunu
- YESODER** : Yeniden Sosyoloji Derneği
- EXOCOP** : The Reintegration Of Ex-Offenders Community Of Practice
- İSMEK** : İstanbul Meslek Edindirme Kursu
- İŞKUR** : Türkiye İş Kurumu
- İYDP** : İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı
- KOSGEB** : Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
- KRIS** : Criminals Return In Society
- MESGEP** : Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi
- md** : Madde
- RISE** : Mayor's Office Of Reintegration Services
- T.C** : Türkiye Cumhuriyeti
- TMY** : Terörle Mücadeleden Yararlanan

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Ceza ve İnfaz Kurumlarında Bulunan Kadın ve Erkeklerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.....	60
Tablo 2: Sosyal ve Kültürel Faaliyetler (2000-2009).....	65
Tablo 3: 2014 Yılı hükümlü ve Tutukluların Eğitimlere Katılımları.....	74
Tablo 4: 2008-2015 Yılları Arası İş-Kur Başvuru ve Yerleştirilme Sayıları.....	87
Tablo 5: 2008-2013 Cezaevleri Yıllara Göre Kursiyer Sayıları.....	89
Tablo 6: 1980-2013 Yılı Sonuna Kadar Yürütülen Eski Hükümlü Çalışmaları.....	92
Tablo 7: Eski Hükümlü/TMY İşe Yerleştirme.....	93
Tablo 8: Kayıtlı Eski Hükümlü/TMY	94

Tezin Başlığı: Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Tezin Yazarı: Murat ERUSTA

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Cihan SELEK ÖZ

Kabul Tarihi: 27 Ekim 2016

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 98 (tez)

Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri **Bilimdalı:** Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

Bu çalışmada, Türkiye’de hükümlü ve eski hükümlülere yönelik sosyal politikalar konusu ile 2008 yılında eski hükümlüler ile ilgili 4857 sayılı İş Kanununda özel sektörde var olan eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun kaldırılması ile eski hükümlünün istihdamına etkisi ve eski hükümlüye yönelik sosyal politikalar incelenmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde ise konu ile ilgili literatür taraması, İŞKUR, İSMEK, Adalet Bakanlığının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının verilerinden faydalanılmıştır.

Eski hükümlünün istihdamında etkili olan yasaların tarihsel sürecine değinildikten sonra Türkiye’de eski hükümlülerin istihdamında sosyal, yasal ve ekonomik engeller bahsedilerek ve dünyadaki bazı ülkelerin uyguladıkları eski hükümlülere yönelik sosyal politikalar ve Türkiye’de hükümlülük sürecinde hükümlüye verilen eğitimler incelenmiştir.

Eski hükümlü istihdamı zorunluluğunun sadece kamu sektörüne verilmesi, eski hükümlünün istihdamında yetersizliğe ve toplum ile sağlıklı bir şekilde bütünleşmesinde sorunlara neden olmaktadır. Sosyal politika aracı olan Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR, Koruma Kurulları gibi kurumların çalışmaları üzerinde durularak etkinliği değerlendirilmiştir. Eski hükümlülerin toplum ile sağlıklı bir şekilde bütünleşebilmesi ve sorunlarının çözülebilmesinde eski hükümlünün istihdamı önemli bir adımdır. Son olarak, eski hükümlünün istihdamı için yasal zeminlerin hazırlanması, kamu ve özel kurumların eski hükümlü hakkında bilinçlendirme faaliyetleri, sivil toplum kuruluşları gibi etkin unsurların yapması gerekenlere yönelik önerilerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hükümlü, Eski Hükümlü, Suç, Sosyal Politika, İstihdam,

Title of the Thesis: Social Policy Towards the convicts and ex-convicts in Turkey

Author: Murat ERUSTA

Supervisor: Assistant Prof. Cihan SELEK ÖZ

Date: 27 October 2016

Nu. of pages: vii (pre text) + 98 (main body)

Department: Labour Economics and Industrial Relations **Subfield:**Labor Economics and social policy

In this study, social policy issues and employment of convicts and ex-convicts is carried out in accordance with changes abolition of ex-convicts obligation to employ in private sector according to the law no.4857, Labour Law in 2008. For this study, literature review, data of Turkish Ministry of Justice, Turkish Employment Organization, İstanbul Metropolitan Municipality Lifelong Learning Center and non-governmental organisations is preferred.

After mentioning the historical process of legislation affecting the employment of ex-offenders, dealing with employment of former prisoners in Turkey in social, political and economic obstacles, social policies implemented by some countries in the world for ex-convicts and training given to convicts in the conviction process in Turkey is examined.

Only be given to public sector employment of ex-offenders gives rise to lack of employment of ex-offenders, unhealthy way to integrate the community with ex-convicts. A social policy tool as non-governmental organisations, Turkish Employment Organization, İstanbul Metropolitan Municipality Lifelong Learning Center and other organisations' studies are based on to evaluate efficiency. Employment of ex-offenders has an vital role step in integration of ex-convicts in a healthy way with society and getting out of their problems. Finally, mentioned suggestions for duty of the preparation of the legal basis, awareness-raising activities of public and private institutions for ex-convicts, non-governmental organisations etc. for employment of ex-offenders.

Keywords: Convict, Ex-Convict, Crime, Social Policy, Employment

GİRİŞ

Devletler, sosyal politikaları aracılığı ile insanların eşit hak ve hürriyetlerle huzur ve refah içinde yaşamasına yönelik tedbirler alırlar. Sosyal politikalar ile özellikle dezavantajlılara (engelliler, yaşlılar, eski hükümlüler vb.) yardımcı olmak planlanmaktadır. Biz çalışmamızın konusu olarak eski hükümlüleri ele alacağız. Eski hükümlü; Bir suçtan dolayı hapse girmiş, bir yıldan daha uzun süreli hapis cezası almış veya ceza süresine bakılmaksızın devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyen ve cezasını infaz kurumlarında tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, özel kanunlarda belirtilen şartlardan dolayı istihdam olanağı bulunmayanlar, ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklı bulunanlar olarak nitelendirilen kesimdir.

1475 sayılı yasa'da yer alan eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü 1983 yılında 1869 sayılı yasanın 25. maddesi ile "Çalışma Zorunluluğu" biçiminde değiştirilmiş, eski hükümlüleri çalıştırma yükümlülüğü ayrı ele alınmıştır. Ayrıca işverenlerin elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları takdirde bu yükümlülüğün altına girecekleri ifade edilmiştir. Bu yükümlülük 2008 yılında 4857 sayılı İş Kanundaki değişiklik ile eski hükümlü istihdam ettirme zorunluluğu özel sektörden kaldırılarak, kamu sektörünün zorunluluğu haline getirilmiştir. 4857 sayılı kanun değişikliği ile eski hükümlülerin çalışma hayatına girmeleri daha zorlu hale gelmiştir. Devletler bu durumdan dolayı hükümlülerin tahliye sonrasında toplum ile sağlıklı şekilde bütünleşmesi için sosyal politikalar geliştirmelidir. Eski hükümlülere yönelik sosyal politikaların etkinliği; hükümlülere cezaevi sürecinde verilen eğitimlerin çeşitliliği ve süreci ne şekilde değerlendirdikleri ile de ilgilidir.

Çalışmamızda Türkiye'de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar konusu ile ilgili suç, sosyal içerme, sosyal dışlanma, tutuklu gibi konulara değinilecektir. Hükümlülerin genel sorunları, cezaevi sürecinde aldıkları eğitimler özellikle istihdam için mesleki eğitimler, tahliye öncesi ve sonrası durumlardan bahsedilecektir. Özellikle 2008 öncesi ve sonrası istihdam durumları göz önüne alınarak Özel ve Kamu Sektörü, Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR, Koruma Kurullarına, Türkiye dışındaki örneklerine de değinilerek eski hükümlüler ile ilgili

güncel istatistiki verilere yer verilecektir. Son olarak ise hükümlü ve eski hükümlü sorununa çözüm ve önerilerimizi sunacağız.

Çalışma iki ana bölümden oluşmakla birlikte, çalışmamızın ana teması; 2008 yılında özel sektörden kaldırılan eski hükümlü çalıştırması zorunluluğu ve istihdama olan etkisini incelemektir. Zorunlu kota yönteminin kaldırılması doğrultusunda eski hükümlü ile ilgili Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR, Koruma Kurullarının, özel ve kamusal alan ile ilgili ne şekilde istihdam yöntemi uygulandığı üzerinde durulacaktır.

Türkiye’de hükümlü ve eski hükümlüler ile ilgili çalışmamızın ilk bölümünde; temel kavramlardan olan suç, sosyal politika, sosyal dışlanma, sosyal içerme, tutuklu, hükümlü ve eski hükümlü kavramları tanımlanacaktır. Diğer hususta ise; suçun kökeni, nedenlerini, türlerine değindikten sonra, suçun önlenmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümünde ise; Liberal(Anglo-Sakson), Muhafazakâr (Kıta Avrupası), Sosyal Demokratik (İskandinav) refah rejimlerinin önemli temsilcileri olan, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç ten bahsedilecektir. Bu refah rejimleri ile birlikte, Uzak Doğu Ülkelerinden olan Singapur ve Japonya ülkelerinin değinerek, ülkelerin hükümlülük ve sonrasında topluma uyum sağlaması için yaptıkları uygulamalardan bahsedilecektir. Türkiye’de eski hükümlülere yönelik yasal mevzuat ile, eski hükümlü kavramının Cumhuriyet öncesi dönemden günümüz yıllarına kadar ne şekilde mevzuatlarda yer aldığı ve 2008 yılında 4857 sayılı özel sektörden kaldırılan zorunlu kota uygulamasına değinilecektir.

Türkiye’de eski hükümlülerin çalışma hayatına katılması sürecinde karşılaştığı genel sorunların çözümüne yönelik yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır. Hükümlüye cezaevi sürecinde eğitim ve öğretim faaliyetleri, psiko-sosyal hizmetler, meslek kazandırma uygulamaları vb. faaliyetler üzerinde durulacaktır.

Bölümün son kısmında ise, eski hükümlünün haklarını savunacak ve daha iyi bir konuma çekmek için çaba sarf etmesi gereken Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR ve Koruma Kurullarını faaliyetleri değerlendirilecektir.

Son bölümde ise, eski hükümlülerin istihdamının artırılması yönelik yapılması gerekenler, hükümlülük sonrasında toplum ile sağlıklı bir şekilde bütünleşmesinin sağlanması için kamu ve özel kuruluşların yapması gerekenler üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın Amacı

MESGEP adlı çalışmaya göre eski hükümlüler toplum içinde var olan dezavantajlı grupların % 58 lik gibi önemli bir nüfusu oluşturmaktadır. Eski hükümlüler dezavantajlı gruplardan görülmekte olmasına rağmen 2008 yılında 4857 sayılı İş Kanunda yapılan değişiklik ile özel sektörde var olan eski hükümlü istihdam ettirme zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu durum dezavantajlı gruplardan olan eski hükümlülerin, toplum ile tekrar bütünleştirilmesi ve sağlıklı bir toplum olmak yolunda önemli adımlardan atılmasını zorlaştırmaktadır. Eski hükümlünün istihdamının kamu sektörü ile sınırlı olması eski hükümlünün istihdamında dezavantajlı duruma düşmesinde ve yaşam sürecinde sıkıntı çekebilecek bir grubunun oluşmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma ile var olan bu durum acık bir şekilde göz önüne serilerek Dünya ve Türkiye’de hükümlü ve eski hükümlülere yönelik çalışmalar üzerinde durulacaktır. Hükümlü ve eski hükümlülere yönelik çalışmalar ve elde edilen veriler ışığında istihdam sorununa çözüm bulunmasına katkı sağlamaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma ile eski hükümlü grubun güncel durumu kamu ve özel kesimin eski hükümlü istihdam verileri göz önüne sermek, eski hükümlünün özellikle 2008 ve sonrası istihdamı hakkında durum teşhisi yapmaktadır. Eski hükümlü hakkında var olan olumsuz ön yargının sebeplerini göz önüne serilmesi ile birlikte, özel sektör kuruluşlarının istihdam etme noktasındaki düşünceleri üzerinde durularak, eski hükümlü hakkında bilgilenmemizi sağlamaktır. Toplumsal duyarlılık ve sağduyu oluşturarak Sivil Toplum Kuruluşları ve kamu kurumlarının soruna yönelik çalışmalar yapmasını sağlamak açısından önemli yer tutmaktadır. Bununla birlikte eski hükümlü hakkında yapılan çalışmaların kısıtlı olmasından dolayı katkı sağlamak açısından da önemlidir.

Çalışmamız da, dünya ülkelerinin hükümlü ve eski hükümlülere yönelik çalışmalarına da yer vererek Türkiye’de uygulanacak politikaların değerlendirilmesini sağlayacaktır. Eski hükümlüler ile ilgili yapılan çalışmaların kısıtlı olmasından dolayı katkı sağlaması

ile birlikte eski hükümlüler üzerine dikkati çekmek, sorunlarına  z m bulunması gerekmektedir.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar konusu ile çalışmamızı araştırma ve hazırlama sürecinde literatür incelemesi sonucu daha önce eski hükümlüler ile ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı bilimsel çalışmalar, tezler ve akademik makalelerden faydalanmıştır. Bununla birlikte İŞKUR, İSMEK, Adalet Bakanlığının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının paylaştığı güncel verilerden, YESODER, MESGEP gibi adı altında yapılan saha çalışmalarından faydalanılarak genel durumları hakkında net bilgiler elde edilerek çalışmamız oluşturulmuştur.

Çalışmanın hazırlanmasında, çeşitli kitap, dergi, makale gibi basılı kaynaklardan, mevzuat metinlerinden, internet kaynaklarından, hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri ve resmi istatistiklerden faydalanılmıştır.

BÖLÜM 1: TEMEL KAVRAMLAR VE SUÇA İLİŞKİN TEORİK ARKA PLAN

1.1. Temel Kavramlar

Çalışmamıza suç, sosyal politika, sosyal içerme, sosyal dışlanma, tutuklu, hükümlü ve eski hükümlü kavramları tanımlanarak başlanacaktır. Bu kavramlar dan ilk olarak suç kavramı, birçok bilim adamı tarafından farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bunlardan; Seligman ve Johnson; *küçük veya büyük bir sosyal grubun, üyeleri tarafından iyi ve yararlı diye kabul edilmiş bulunan inançların, geleneklerin, örf, adet ve kurumların dayandıkları kurallara aykırı olarak işlenmiş bulunan anti-sosyal bir davranışa* suç adını vermektedirler (Yavuzer, 1996: 5). Demirbaş ise suçu en genel biçimde, *topluma verdiği zararlı etkilerinden dolayı hukuken yasaklanan ve ceza ile tehdit edilen kusurlu ruhi-bedeni insan davranışı* olarak tanımlamaktadır (2005: 5).

Sosyal bir eylem olan suç, toplumun geçirdiği değişime göre değişmekte ve farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Kürtaj ve pornografi gibi önceleri suç sayılan eylemler bazı toplumlarda suç olarak algılanmamaktadır. Bununla birlikte suçun tanımı mevcut toplumun suç denilen eyleme verdiği hukuki tanım çerçevesinde yapılmakta yani toplumun yasal olarak kabul etmediği eylemlere suç denilmektedir. Bu sebeple suçun evrensel bir tanımı yapılamamıştır (Picca, 1995: 14).

Günümüzde sosyo-kültürel bilimler, suç teşkil eden insan davranışını, toplumda yürürlükte olan sosyal normlardan bir nevi sapış, sapıcı eylem olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla suçluyu içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış kişi olarak tanımlamakta mümkündür (Dönmezer, 1994: 46).

Sosyal Politika kavramı; *devlete bağlı sosyal kurum ve kuruluşların mevcut düzen içinde farklı grupların birlikte sosyal barış içinde yaşamalarını sağlamaya ve sosyo-ekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik tedbir ve politikalarının bütünüdür.* Katılımcı demokrasi ve çoğulculuğa önem veren devletler özel Sivil Toplum Kuruluşlarının da desteğini alarak birlikte ya da bir işbirliği ile sosyal politikalar

üretmektedirler. Sosyal politika, sosyo-ekonomik yönden mağdur durumda olan sosyal grupların durumlarını iyileştirmek ve mağduriyetin tekrar ortaya çıkmasını önlemek için sosyal politikalar geliştirmek, toplumda ortaya çıkan muhtelif sosyal sorunları ortadan kaldırmaya ve sosyal refahı temin etmeyi, artırmayı ve adil bir şekilde yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Çalışma hayatının yanında sosyal hayatın tüm boyutlarına yönelik düzenleyici ve iyileştirici politikalar, iktisadi faaliyetlerin bazı sosyal kesimlerde doğurduğu maddi olumsuzlukları ve sosyal adaletsizlikleri de gidermeye çalışan bir disiplindir (Seyyar, 2011: 6).

Toplum içinde huzur ortamının oluşmasında var olan sosyal politikalar önemlidir. Huzurlu ve sağlıklı toplumların oluşmasında sosyal bütünleşmenin sağlıklı şekilde temin edilmesi ile toplum da suç oranının düşmesine neden olan etmenlerdendir. Sosyal bütünleşmenin var olduğu toplumlarda sosyal dışlanmanın, damgalanmaya yönelik önleyici çalışmalar yapılmaktadır. Sosyal dışlanmayı önleyici çalışmalar ile sosyal içermeye yönelik çalışmalara katkı sağlanarak sosyal bütünleşme sağlanabilmektedir. Sosyal dışlanma kavramı ise; ülkelere, toplumlara, zamana, ulusal ve uluslararası örgütlere göre farklı şekilde tanımlanmaktadır. Genel olarak ise sosyal dışlanma, *sosyal bütünleşmenin her zaman tam olarak gerçekleşmediğini, toplumsal düzenin bazı grupları dışında bırakabilecek şekilde katmanlı bir yapılanma gösterdiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda sosyal dışlanma topluma katılmanın veya toplumun bir parçası olarak kabul edilmişliği yansıtan sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın karşıtı olarak da tanımlanabilir. Sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında ise, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan ve bireyin kendi geleceğini oluşturmasında fırsatların tam olarak erişimini engelleyen temel gereksinimlerden yoksun kalması, toplumla olan bağlarının kopması, sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal yurttaşlık haklarından yoksun olma/bırakılma durum ve süreçleri olarak tanımlanabilir* (Sapancalı, 2005: 53).

Sosyal içirme kavramı; *sosyal dışlanmaya uğramış, toplumsal hayata katılımda güçlük çeken bireylerin, eğitim, mesleki eğitim, sağlık, ulaşım hizmetlerinden yararlanması, istihdama dâhil olması, mal ve hizmetlere erişmesi, konut edinmesi, kültürel faaliyetlere katılması gibi konuları ifade etmek için kullanılmaktadır. Öyle ki, sosyal içirme, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındaki kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel*

hayata tam katılımları ve yaşadıkları toplumda normal olarak kabul edilen hayat ve refah standartlarına kavuşmaları için gerekli olan fırsatları elde etme sürecidir. Sosyal dışlanmaya karşı geliştirilen sosyal içerme stratejilerinde istihdam imkânlarını geliştirmek ve işsizlikle mücadele etmek en önde gelen uygulamalardır. Öyle ki, sosyal dışlanmaya uğrayan bireyler ya eğitim ve beceri düzeylerinin yetersizliği ya da kişisel ve özel durumlarının olumsuzluğu nedeniyle istihdam edilmemektedir. Bu durum sonucunda, bu kişiler, hem maddi hem manevi anlamda iki kez dezavantajlı duruma düşmektedirler. Çünkü birey kendini öncelikle, toplumun değersiz bir üyesi olarak hissedecek ve aynı zamanda yeterli ve düzenli bir gelir elde etme imkânından mahrum kaldığı için sosyal hayata katılımı güçleşecektir. Bununla birlikte, bu olumsuz durumdaki bireylerin asosyal davranışlar gösterdiği ve şiddete yöneldikleri yapılan sosyo-psikolojik deneyler sonucunda tespit edilmiştir (Kavi ve Altun, 2010: 451).

İnsanlar yaşamları boyunca bazı nedenlerden dolayı kanunlara aykırı davrandıklarından dolayı suç işleyebilmektedir. Suç işlemenin ise karşılığında bir yaptırım her çağda var olmuştur. Bazı toplumlarda vücudunun bir uzvunun kesilmesi, suç işlediğine dair bir işaretinin olması gibi cezalar olmuştur. Dini inanış ekseninde yapılmaması gerekenin karşılığı ise günahdır. Modern çağda ise kanuna aykırı eylemlerin karşılığı kapalı ya da açık alanda özgürlüğünün kısıtlanması felsefesine dayanmaktadır. Bunun yapılmasındaki asıl amaç, suçluyu ıslah etmektir. Suçlunun özgürlüğünün kısıtlanması yani cezaevine konulması sürecinde ve tahliye sonrasında ise tutuklu, hükümlü ve eski hükümlü durumları vardır. Bu kavramlardan tutuklu kavramı ise; genel *anlamıyla kanun yolu ile özgürlüklerinden alıkonularak bir yere kapatılan kimseler* olarak tanımlanmaktadır. Tutuklu sıfatı, *kişinin henüz kendisini yüklenen isnat dan dolayı ceza almadığı ve yargılamanın devam ettiği ya da sürdüğü* anlamına gelmektedir (Kara, 2014: 4).

Hükümlü en basit hali ile *belirli bir durum sonrası hakkında ceza hükmü verilmiş kimse* olarak tanımlanmaktadır. Farklı bir tanım ise şöyle; *işlemiş olduğu bir suç sebebiyle kişi hakkında mahkûmiyet kararı verilerek, hürriyeti bağlayıcı bir cezaya çarptılan ve cezaevine konulan kişi* olarak tanımlanmaktadır. Kişi hakkında verilen cezanın kesinleşmesi ve cezanın başlangıcı ile tahliye olduğu süreç arasındaki zaman farkı hükümlülük süreci olarak belirlenmektedir (Kara, 2014: 4).

Eski hükümlü ise; *bir yıldan daha uzun süreli bir suçtan veya ceza süresine bakılmaksızın devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyen ve cezasını infaz kurumlarında tamamlayanları, cezası ertelenenleri, koşullu salıverilenleri, özel kanunlarda belirtilen şartlardan dolayı istihdam olanağı bulunmayanları, ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklı bulunanları ve denetimli serbestlik kapsamında olanlar* eski hükümlü olarak nitelenmektedir (Uşan, 2013: 200). Genel anlamda ise, cezasını tamamlayarak cezaevinden çıkan ve hükümlülük niteliği ortadan kalkan kişiye denilmektedir (Kavi ve Altun, 2010: 453).

1.2. Suç ve Teorik Arka Plan

Suç kavramına değindikten sonra, suç kavramının oluşum aşamaları, suçun nedenlerini açıklamaya çalışan teoriler, suçun kaynakları, suçun türleri ve suçun önlenmesine yönelik nelerin yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Suç Kavramının Kökeni ve Gelişmesi

Suç olgusuna, yani belirli hareketlerin yasak fiil sayılmaları ile bunları işleyenlerin çeşitli tepkilere konu olmalarına, devlet kurumu şeklinde gelişmiş insan toplumlarının meydana çıkışından çok önce bile rastlanmıştır. Suçlar toplumların sosyal ekonomik ve kültürel şartlarına göre şekillenmiştir. Bu çerçevede, ilkel dönemlerde, ilahi güçlerin kötülük yapanları cezalandıracaklarına inanılmıştır. Fakat bazı durumlarda ilahların tabuları ihlal edenleri hemen cezalandırmadıkları görülünce, toplum tarafından müdahale yoluyla kuralları ihlal edenlerin cezalandırılması zorunlu sayılmış ve bu yolla felaketlerden ve kıtlıklardan korunacağı kabul edilmiştir (Dönmezer, 1994: 55). Daha sonraları suç, dini esaslarla tanımlanmış ve topluma zarar veren hareketlerin aynı zamanda günah olması nedeniyle tanrıya karşı gelme olduğu varsayılmıştır. Bu anlayışa göre, günah işlendiği için ve yeniden günah işlenmemesi için ceza verilmelidir. Caydırma ve suçlunun ıslah edilmesi düşüncesi üzerine oturtulmuş olan modern ceza felsefesinin başlangıcı bu düşüncedir. Eğer suçlu, ıslah edilmek isteniyorsa ona kalıcı ceza vermek yerine hücre hapsi veya mabette çalışma cezası uygulanmalıdır. Günümüz cezalandırma sistemi de bu düşünceden doğmuş ve gelişmiştir (Picca, 1995: 78–79).

18. yy'ın başlangıcından itibaren suç düşüncesi dini etkilerden uzaklaşarak nesnellığe yönelmiş ve giderek laikleşmeye başlamıştır. Artık suçun, suçtan zarar gören kişi ve toplum arasındaki ilişkilerde aranması gerektiğine inanılmıştır. Bu düşüncenin oluşmasında en önemli etkiyi Beccaria'nın 1764 yılında yayımladığı "Suçlar ve Cezalar Üzerine" adlı eserinde görülmektedir (Picca, 1995: 79). Beccaria'ya göre, suçun belirlenmesi ve cezalandırma yetkisi devlete aittir. Cezanın amacı suçun yeniden işlenmesini engellemektir. Tümüyle adalet ve günah ödeme kavramları, artık, ikinci plana itilmiştir. Beccaria, cezanın temel işlevi olan caydırma etkisinin sertliğinden çok kesinliğiyle gerçekleşebileceğini ortaya koymuştur. Beccaria'nın öncülüğünü yaptığı "Rasyonel Tercih Teorisi" ne göre, bireyler rasyoneldir ve kendi faydalarını düşünmektedirler. İnsanları yönlendiren onların acıları ve hazlarıdır; bu yüzden bireylerin davranışları ceza korkusuyla kontrol edilebilir. Pozitivist yazarlardan önce Thomas Moore, Bentham ve Rousseau gibi düşünürler de suçu sosyal bir olay kabul etmektedirler.

19. yy başlarında Lavater, Call, Pinal, Esquival gibi ilk pozitivistler suçlunun fizik ve psikolojik kişiliği ile ilgilenmeye başlamışlardır. Kriminolojinin (suç bilimi) bu tıbbi modellerinde suçlunun hasta olduğu kabul edilmektedir. Bu modellere göre, rasyonel kişi diğer kişileri incitecek davranışlarda bulunmaz. Fakat biyolojik varsayımlardan doğan ve suçluları genetik veya fizyolojik açıdan tanımlamayı amaçlayan çalışmalar pozitivist suç teorisinde kabul görmemiştir (Dönmezer, 1994: 3). Öte yandan 19. yy'ın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan suç bilimi aracılığı ile suç ve suçlu tahlili daha derinlemesine yapılmış ve dikkatler suçlu bireyden suç olgusuna doğru yönelmiştir.

21.yy'da ise sosyal-kültürel bilimler, suç teşkil eden insan davranışlarını toplumda yürürlükte olan sosyal normlardan sapıcı bir tür eylem olarak tanımlanmaktadır. Suçlu içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış olan kişi olarak kabul edilmektedir. Bu kabule göre, suç işleyen kişi 19. yy'da düşünüldüğü gibi kusurlu ya da toplumun dışladığı bir insan değildir (Picca, 1995: 7-8).

1.2.2. Suçun Nedenlerini Açıklamaya Çalışan Teoriler

Suçun nedenlerini tespit etmek toplumların refahı için çok önemlidir. Bu nedenle, suç bilimcileri (kriminoloji), sosyologlar, ekonomistler ve daha pek çok farklı alandan araştırmacılar bu konuda net sonuçlar elde edebilmek amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda suçun nedenleri konusunda genel bir görüş birliğine varılamamıştır. Suç oranındaki değişmelerin sebepleri bugüne kadar demografik unsurlar, ekonomik nedenler, sosyolojik sebepler, kamu düzenlemeleri gibi etkenler gösterilmektedir. Fakat bu sebeplerin tamamına yakını değişmelerin kesin nedeni olarak kabul edilmemiştir (Pazarlıoğlu ve Turgutlu, 2007: 64).

Bilim adamlarının, suç kavramını ele aldığı ve suçun sebeplerini incelemeye çalıştığı görülmektedir. Suçun her zaman, her toplumda var olmasına ve suç oranının zamanla artıp, suçun nedenlerinin önem kazanmasına rağmen, suç olgusunun sistematik bir biçimde ele alıp incelemeye başlanması yakın tarihlere dayanır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan çalışmalar, suçu açıklamayı deneyen önemli teorileridir. Suçun nedenlerini teoriye ile ilişkilendirerek, suçu sistematik olarak açıklayan kriminoloji alanından çeşitli teoriler ya da ekoller vardır.

Genel olarak suç işlemeye iten nedenleri; bireysel, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik teoriler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir.

1.2.2.1. Suçlu Davranışı Açıklayan Bireysel Teoriler

Bireysel teoriler ilk ortaya atılan teoriler olmakla birlikte, suçu tek nedenle açıklamaya çalışan teorilerdir. İlk teoriler, Klasik, Neo-Klasik, Pozitif ve Coğrafik ekoller olarak bilinmektedir. Klasik ve Neo-Klasik ekole göre kişiler, suç işleme dahil her türlü davranışta bulanabilir. Bireylerin davranışlarının ancak ceza korkusu ile kontrol edilebileceği belirtilmiştir. Kişilerin ancak bu şekilde toplumun düzenine ve kanunlarına saygılı olabileceği belirtilmektedir. Pozitif ekole göre, insan faaliyetleri fertlerin kontrolleri dışındaki güçler tarafından belirlendiği ve suçlu davranışın biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

Coğrafi ekole göre suç, sosyal koşulların ve içinde yaşanan coğrafi etkenlerin suçlu davranışı üzerinde etkili olduğu görüşüne dayanır (Durmaz, 2005: 24–26).

Bireyi temel alan birçok kuramın konuyu farklı açılardan incelediği görülür. Her kişilik yapısının kendine özgü davranışlara sahip olması nedeniyle, bu grupta yer alan teorilerin temel görevi, kişilik tiplerini belirlemek ve sınıflandırma yoluna gitmek olmuştur (Yavuzer, 1996: 205). Özetle, bu teoriler bireysel özellikleri araştırma konusu yaparken kişinin çevresel ortamındaki farklılıkları dikkate almamıştır

1.2.2.1.1. Klasik – Neo Klasik Ekol

Klasik ekol, 1789 Fransız İhtilali'nden önce var olan hukuk sistemine, ceza adaletine tepki olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın modernleşmesi, endüstrileşmesi ve kentleşmesine rağmen ortaçağdan kalma ceza uygulamaları geçerliydi (İçli, 2004: 43). Bu olumsuzluklara tepki olarak ilk kez İngiltere ve İtalya'da gelişen klasik ekol, egemen sınıfın ve/veya devletin cezalandırma konusundaki sınırsız gücünü eleştirmiş, suça ve cezaya rasyonel yaklaşmayı tavsiye etmiştir.

Suçta bilimsel yaklaşım, ilk defa 18. yüzyıl ortalarında klasik ekolle olmuştur. Klasik ekol insanların kendi faaliyetlerinin sonuçlarını tarttıktan sonra suç işledikleri varsayımına dayanır. Daha net ifade ile yasanın suç saydığı bir eylemi yapmanın vereceği haz, onun vereceği ıstıraptan daha fazla olduğu takdirde birey bu eylemi yapmaya yönelecektir (Yavuzer, 1996: 252).

Klasik ekolün önde gelen temsilcilerinden, İngiliz Jeremy Bentham, hedonist felsefeden (hazcı, faydacı) hareket ederek suçu açıklamaya çalışır. Ona göre yasaların amacı hizmet ettikleri topluma mutluluk getirmek ve onu desteklemektir. Bentham'a göre bütün eylemlerimiz mutluluk (zevk) veya mutsuzluk (acı) getirmesi olasılığına göre hesaplanmıştır. Bireyler suç işlerken ceza ile suçun vereceği haz arasında bir ilişki kurarlar. Haz daha ağır basarsa suç işlemeye yönelirler. Ancak Bentham'a göre, insanlar akıllı yaratıklar olduğu için bilinçli olarak hazzı seçer, cezadan kaçır. Bu yüzden suçlu davranışa verilecek ceza öyle belirlenmelidir ki, vereceği acı alınacak hazdan daha fazla olması gerekmektedir ki cezanın caydırıcılığı olabilsin. Klasik ekolün bir diğer önemli

temsilcisi de, Beccaria'dır. Onun "ceza suça uygun olmalıdır" görüşü bu ekolün temelini oluşturur. Beccaria'nun en önemli etkisi yasaların taraf tutmadan tüm vatandaşlara eşit uygulanması gerektiği görüşüdür. 19. yüzyılda ise, klasik ekolle aynı temele, yani özgür irade temeline dayalı "Neo-Klasik Ekol" ortaya çıkmıştır. Neo-Klasikler, klasiklerin koydukları cezaları fazla şiddetli bulmuşlardır (İçli, 2004: 46).

1.2.2.1.2. Pozitif Ekol

19. yüzyılın ortalarında bilim adamları suçun nedenlerini pozitif bir yaklaşımla incelemeye başlamışlardır. Bilim adamları bu dönemde bilimsel metot ve deneysel araştırmaya dayanmak suretiyle genel açıklamalar yapmaya çalışmışlardır. Kriminoloji alanında pozitif ekol, insan davranışlarını kendi kontrolleri dışındaki güçlerin belirlediğini ve bunlarında ölçülebileceğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, bilimsel olarak test etmeden bireylerin suç işlemeyi rasyonel (akıl) olarak seçtiklerini iddia etmektedirler. Klasik ekolün aksine, pozitivistler suçlu davranışın biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olduğunu savunmaktadırlar (İçli, 2004: 48).

Klasik ekole tepki olarak doğan pozitivist kriminoloji ekolünün kurucusu olarak, İtalyan Doktor Casare Lombroso kabul edilir. Lombroso, suçlular ile suçlu olmayanlar arasındaki biyolojik farklılaşmalara dikkat çekerek, fiziksel yapının bireyin davranış ve etkilerini yöneten başlıca etmen olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte bilimsel deney ve araştırma yolu ile suçlu davranışının açıklanabileceğini belirtmektedir. Bu düşünceden hareketle İtalyan hapishanelerindeki hükümlüler üzerinde çalışmalar yaparak, "Doğuştan Suçlu" kavramını geliştirmiştir. Lombroso, "atavizm" e bağlı olarak, benzer beden yapısındaki suçlu bireylerin özelliklerinin de aynı olduğunu savunurken, onları "doğuştan suçlu" olarak betimlemiştir. Lombroso "atavizm" ile ırkların biyolojik evrim sürecinde gerçekleşen en ilkel evredeki karakteristik özelliklerini anlatmaktadır (Yavuzer, 1996: 254).

Özet olarak, Lombroso'nun teorisine göre suçluluk kişinin fiziksel özelliklerinden doğar. Suç, bedensel koşulların bir ürünüdür. Bazı insanlar suçlu olarak doğarlar. Bu kimseler, vücutlarında bulunan, "stigmata-damga" ve "anomaliler" ile ayırt edilirler. Bu anomaliler onları iradeleri dışında suç işlemeye yöneltir. Ayrıca, alkolizm, eğitimsizlik,

sinirlilik ile basın-yayın organları tarafından çok detaylı verilmiş suç olaylarını taklit etme gibi nedenlerinin de suçu özendirebileceğini ileri sürmektedir. Lombroso'nun, suçun biyolojik nedenlerine daha fazla önem vermekle birlikte, sosyolojik nedenleri de tümüyle göz ardı etmediğini görüyoruz. Psikolojik faktörlerin önemli fakat ölçülmesinin zor, bazen imkânsız olduğuna inanmıştır. Böylece kalıtımın, biyolojik faktörlerin suçun temel nedeni olduğunu kabul ederken, çevrenin de anti sosyal davranışı etkileyeceğini dikkate almıştır.

Pozitif ekolün bir diğer temsilcisi Raffaele Garofalo'dur. Klasik ekolün "özgür irade" düşüncesini reddeden Garofalo, suçlunun psikolojik eksikliklerini dikkat çeker. Ona göre, ahlaki duyguları bozuk olan bireylerin suç işlemelerini önleyecek ruhsal baskı bulunmamaktadır. Bu nedenle, yasaların suçlunun zarar vermesinin önlenmesi ve toplumun korunmaya gereksinimi olmasından dolayı, yasaların bu amaca yönelik düzenlenmesi gerekir. Kısaca Garofalo, suçlunun bireysel haklarından çok toplumun korunmasına dikkat çekmektedir.

Pozitif ekolün önde gelen bir başka ismi Enrico Ferri'dir. Ona göre, suçlular moral olarak davranışlarından ötürü sorumlu tutulamazlar. Bunun nedeni, suçun onu işleyen içinde yaşadığı toplum tarafından üretilmesidir. Kişiler suç işlemeyi seçmezler, aksine yaşam koşulları nedeniyle suça itilirler. Buna karşı toplum, yasalarla suçluya karşı korunur. Ferri, ölüm cezasının topluma hiçbir şekilde uyum sağlayamayacak kişilere verilmesi gerektiğini belirtir. Toplumsal değişimin gerekliliğini vurgulayan Ferri, daha çok, suçun önleyici yollarla denetim altına alınmasını savunmaktadır. Ferri 5 tip suçlu tanımlamıştır. Bunlar:

- Akıl hastası suçlular,
- Suçlu doğanlar,
- Alışkanlık nedeniyle suç işleyenler,
- İhtiras suçluları,
- Tesadüfen suç işleyenler olarak gruplanmaktadır.

Pozitivistlere göre, ceza, suça değil suçluya uygun olmalıdır. Böylelikle suç olayında ilk kez suçlu kişinin bilimsel olarak incelenmesini gündeme getirmişler ve suçun önlenmesi için bazı önlemlerin alınması gerektiğini de savunmuşlardır. Bununla birlikte pozitif

ekol, suç faillerini belirli “tip” lere ayırmış ve her tip hakkında değişen müeyyideler kabul etmiştir. Belirli tiplere ayırarak kriminolojik anlamda bir suçlu tipi, hukuki sonuçları olan bir hukuki kavram ve müessese olarak mevzuata girmesine sebep olmuştur (Akdeniz, 2010: 11). Buradan da anlaşıldığı gibi pozitif ekol, hukuk alanında pratik faydalar da sağlamıştır.

1.2.2.1.3. Kartografik (Coğrafi) Ekol

Kartografik (coğrafi) ekole göre, iklim ve topografyanın suç ve suça ilişkin davranışlar üzerinde etkili olduğu görüşündedirler. Suçu açıklarken daha çok harita ve istatistiklerden yararlanmışlardır. Esas uğraş konuları; iklimle, işlenen suçun ve verilen cezanın ilişkisi olmuştur. Toprağın verimlilik oranına, yağın yağmur miktarlarına, yaşanan sıcaklık ve soğukluklara, doğal kaynakların çeşitliliği ve çokluğuna bakarak suçu açıklamayı denemişlerdir. Yağmur, toprak ve diğer coğrafi faktörlerin insan davranışları üzerinde çok önemli etkiler yaptığını ileri sürmektedirler. Örneğin Montesquieu, ekvatora yaklaştıkça suçların, kutuplara yaklaşıp sarhoşluk ve ayyaşlığın arttığını ileri sürmüştür (Akdeniz, 2010: 11). 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan kartografik (coğrafi) ekolün önderliğini Belçika’da Quetelet ve Fransa’da Guerry yapmıştır (Dönmezer, 1994: 97).

Quetelet, insan öldürme suçlarının güneyde ve sıcak mevsimlerde fazlaştığını, mala ilişkin suçların ise, kuzey ve soğuk mevsimlerde arttığını ortaya koymuştur (Yavuzer, 1996: 253). Quetelet, araştırmalarını birey yerine, gruplar üzerinde odaklaştırmış ve davranışın önceden sezilebilir, düzenli ve anlaşılabilir olduğunu keşfetmiştir. Fiziksel dünya nasıl ki doğa kanunlarıyla yönetilmekte ise, Quetelet’e göre, davranışlar da bireyin dışındaki güçler tarafından yönlendirilmekte ve bu güçlerle ilgili bilgileri edindikçe davranış sezmemiz kolaylaşacaktır. Quetelet; kriminolojik araştırmanın temel amacının, suça ilişkin faktörleri ve etki derecelerini belirlemek olduğunu aktarmaktadır.

Guerry ise, 1827’de Fransa’da yayınlanmış suç istatistiklerinden yararlanarak, suçlu davranışına neden olan sosyal faktörleri bulmaya çalışmakta ve çeşitli sosyal etkenlere göre suçun değişiklik gösterdiğini kanıtlamıştır. Ayrıca eğitim, yaş, cinsiyet gibi

değişkenler ile suç arasındaki ilişkiyi gösteren tablolar ve haritalar hazırlamış, mala ve şahsa karşı yönelen suçları da sınıflamıştır. Guerry, suça etki eden sosyal faktörlere dikkati çekerek, sadece bireyin suçlu olamayacağı, toplumunda suçlu davranıştan sorumlu olacağı sonucuna varmıştır. Bundan dolayıda çağdaş sosyologlara önderlik eder (İçli, 2004: 52).

1.2.2.2. Suçlu Davranışı Açıklayan Psikolojik Teoriler

Psikolojik teoriler, yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve suçun nedenlerini ruhi nedenlerde arayan teorilerdir. Bu teoriler genel itibariyle, akıl bozukluğu ve suç arasındaki ilişkileri açıklamakla birlikte aynı zamanda, zekâ eksikliği bu teoride önemli bir suç nedeni olarak görülmüştür. Bu teorileri ilk ortaya atan teorisyenler, suçluların zihinsel olarak kusurlu oldukları, akıl hastalığının doğuştan geçtiğine ve özellikle suçluların ruhsal bozukluklarının olduğunu belirtmişlerdir (Durmaz, 2005: 28).

Psikolojik teoriler incelenirken, psikoanaliz ve psikoanalitik psikoloji üzerinde önemle durulmaktadır. Bu çalışmalar, Sigmund Freud tarafından ilk ortaya atılmıştır (İçli, 2004: 57). Psikoanaliz, insanın kişilik gelişimiyle birlikte bilinçaltı ve onun içerdiği etken güçleri açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Freud zihni; bilinçli zihin, bilinç öncesi zihin ve bilinçsiz zihin olmak üzere üçe ayırmıştır. Bilinçli zihin, insanların kavramlar ile ilgilenen bölümü, bilinç öncesi zihin, farkında olmadan ve herhangi bir anda akla gelen bölümü ve bilinçsiz zihin ise, cinsellik ve düşmanlık gibi insanların bilinçaltılarında tuttukları bölümdür. Bunun yanında Freud, kişiliği de üçe ayırmıştır. Bunlar, alt benlik, benlik ve süper egodur. Alt benlik, insanların yaratılışı için gerekli olan ilk kısımdır. Yeme, içme ve cinsellik gibi ilk dürtülerdir. Benlik ise, yaşam süreci içerisinde her şeyin elde edilemeyeceğini ve bunu toplumsal standartlar çerçevesinde yerine getirmeye çalışan kısımdır.

Psikoanalitik görüş ise, suçluluk kavramının benlik ile üst benlik arasındaki orantısızlıktan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Alt benliğinin aşırı gelişmesi ve ihtiyaçlarının üst benlik tarafından karşılanmamasından dolayı bireylerin suç işlemelerine neden olduğunu açıklayan bir görüştür (Demirbaş, 2005: 117).

1.2.2.3. Suçlu Davranışı Açıklayan Biyolojik Teoriler

Darwin'in Evrim Teorisi'ne dayanan bu teoriler, "insanların suçlu doğması" üzerine yoğunlaşmıştır. Biyolojik teoriler, suçlu ve suçsuz insanları biyolojik olarak inceleyerek suçun sebebini bulmaya çalışmıştır. Daha sonraki dönemlerde biyolojik teoriler, suçun sadece biyolojik sebeplerden oluşmadığını; aynı zamanda çevre faktörünün de önemli olduğu iddia etmektedir (Kızmaz, 2005: 149–174).

Bu ekole göre suç, organizmanın içinde bulunduğu şartlarının ürünüdür. Nasıl bazı hayvanlar vahşi, yırtıcı, bazı bitkiler parazitli doğuyorsa, bazı insanlarda doğuştan suçludur. Bu görüş adli tıp profesörü olan Lombroso'nun fikirleriyle gelişmiştir. Pozitif ekolde de belirtildiği gibi Lombroso'nun teorisine göre suçluluk kişinin fiziksel özelliklerinden doğar. Suç, bedensel koşulların bir ürünüdür. Bazı insanlar suçlu olarak doğarlar. Bu kimseler, vücutlarında bulunan, "stigmata-damga" ve "anomaliler" ile ayırt edilirler. Bu anomaliler onları iradeleri dışında suç işlemeye yöneltir. Biyolojik teoriyi geliştiren bir diğer bilim adamı da suçluların, suçlu olmayanlardan değişik fiziksel özellikleriyle ayrılabilceğini öne süren krimonolog Earnest Hooton'dur. Ona göre, suçlular suç işlemeyenlere göre, hemen hemen bütün ölçüleri yönünden aşağı tipleri oluştururlar. Özellikle ağırlık, göğüs genişliği, kafatası ölçüleri, burun, kulak, baş ve çehre uzunlukları bakımından diğer insanlardan ayrılırlar. Hooton yaptığı araştırmalardan şu sonuca varır: Suç aşağı derecedeki insan organizması üzerinde çevrenin yaptığı etki ya da etkiler sonucunda işlendiğini iddia etmektedir (Dönmezer, 1994: 70).

Charles Buckman Goring ise, yaptığı çalışmalarda, Lombroso ve yandaşlarının tanımladığı fiziksel suçlu tipinin bulunmadığını ileri sürmüş, fakat suçlu örneklemin suçlu olmayan örnekleme göre, boylarının daha kısa ve kilolarının daha hafif olduğunu bulmuştur. Goring'in araştırma sonuçlarına göre, suçlu davranış zeka bozukluğu ile ilişkili ve kalıtsaldır. Bu nedenle düşük zeka, epilepsi, delilik ve bozuk sosyal güdü özellikleri sergileyen ailelerin üremeleri yasalarla kontrol edilmelidir (İçli, 2004: 62–63).

Beden yapısıyla bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi sistematik olarak araştıran William H. Sheldon, “Davranış, yapının bir fonksiyonudur” savını ortaya atmış ve bireyin gelecekteki davranışının önceden tahmini edilebileceğini söyler. Sheldon, insanların beden yapıları bakımından üç gruba ayrıldığını ve bu üç beden tipine özgü karakterlerin varlığını savunmuştur. Bu beden yapıları şunlardır (Yavuzer, 1996: 255).

1. Endomorphy: Bedenlerinin farklı tarafları yuvarlak olan, kısa, küçük kemikli, yumuşak tenli kimselerdir.
2. Mesomorphy: Kemikli, adaleli, geniş göğüslü kimselerdir.
3. Ectomorphy: Hassas, nazik, ince uzun, düşük omuzlu, küçük yüzlü kimselerdir.

Sheldon’ın üç vücut tipine, Eleanor Glueck bir dördüncüsünü eklemiştir. “Dengeli” tip olarak ifade edilen bu vücut yapısını analiz etmek için çok faktörlü yaklaşım kullanmış ve fiziki görünüşün suçluluğu açıklamak için kullanılan faktörden biri olduğunu belirtmiştir (İçli, 2004: 68).

Görüldüğü gibi bireyi temel alarak, suçu açıklamaya çalışan biyolojik teoriler, genelde bireyin, fiziksel, biyolojik özelliği ya da ruhsal yapısı gibi faktörleri inceleyerek açıklamaya çalışmışlardır. Suç sorununu kişiyi çevreleyen ortamda değil, onun içsel dünyasında ve bedensel özelliklerinde aramaktadırlar. Bu yaklaşımlar konuyu açıklamada yetersiz kaldığı görülmüş ve suçu daha kapsamlı olarak açıklayan sosyolojik teorilere ihtiyaç duyulmuştur.

1.2.2.4. Suçlu Davranışı Açıklayan Sosyolojik Teoriler

Giddens, suç olgusunu toplumsal kurumların analizini gerekli kıldığı gerekçesiyle suç olgusunu başarılı bir şekilde çözümleyen herhangi bir kuramın sosyolojik nitelikte olması gerektiğini ileri sürmüştür (Giddens, 2000: 186).

Suçlu davranışı formüle etme çabalarına yönelik teorilerin özellikle de sosyolojik teorilerin sayısı çok fazladır. Çok fazla olmasının sebepleri arasında, suç olgusunun karmaşık bir yapı arz etmesiyle, suç isleyenlerin çok farklı profilde kişiler olması gösterilebilir. Çok sayıda suç çeşidinin olması, suçlulukla ilgili değişkenlerin fazla olması ve suç isleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerin farklılık göstermesi gibi

değişkenler vardır. Bu farklı değişkenlerden dolayı suç olgusunun çok yönlü açıklanmasını zorunlu kılmıştır. Ancak diğer teorilerde de olduğu gibi sosyolojik teorilerinin de hiçbirisi tek başına suçluluğu, mükemmel bir şekilde açıklamaz (Kızmaz, 2005: 150).

Suçlu davranışın sosyolojik yönlerini açıklamaya dönük çalışmalar 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Sosyoloji bilimsel bir disiplin olarak gelişirken suçu da insanın davranışlarının sosyal kökenlerine dayandıran açıklamalara bağlamış ve suçu, sosyal ortamın ürünü olarak kabul etmektedir. Bu nedenle suç açıklanırken, sosyal yapı, değerler, normlar, kurumlar, sosyal değişme, aile, ekonomik özellikler, siyasal yapı gibi birçok faktör üzerinde durularak suç olgusuna sistematik bir yaklaşım getirilmiştir. Bireysel teoriler, suçun kalıtımla geçmediğini tartışan sosyologlar tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir. Sosyologlara göre davranış öğrenilir ve çevre tarafından şekillendirilir (İçli, 2004: 86).

Dönmezer'e göre, azalan iş olanakları dolayısıyla yaşanan göçler sonucunda, göç edilen yerlerde kültür/yaşam tarzı farklılıkları oluşmaktadır. Bu kültür/yaşam tarzı farklılıkları sebebiyle çatışmaların yaşanması sonucu, rekabet ve kültür çekişmesi artar. Bununla birlikte bireycilik ön plana çıkar ve insanlar azla yetinme anlayışını terk ederler. Dolayısıyla eski değerlerin yıkılması veya sorgulanmaya başlanması ile yaşamaya başlanan bu çelişkilerden dolayı kişi suç işlemeye yatkın hale gelir (Dönmezer, 1994: 72). İçli'ye göre ise sosyolojik teorilerin tümü, sosyal yapı, değerler, normlar ve kurumlarına suç nedenleri açısından odaklanmıştır. Sosyolojik bakış açısından suçlu davranış sosyal ortamın ürünüdür. Kısaca, sosyolojik referans çerçevesinde hasta olan toplum olmakla birlikte bireyin suç işlemesine sebep olmaktadır (İçli, 2004: 77).

Suçlu davranışını açıklayan sosyolojik teoriler farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu teoriler ise; sosyal yapı, sosyal süreç ve çatışma teorileri olmak üzere üç başlık altında incelenebilmektedir.

1.2.2.4.1. Sosyal Yapı Teorileri

Sosyolojinin kurucularından olan Emile Durkheim, kriminolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Suçun nasıl ortaya çıktığını ve onun toplumun fonksiyon görmesi ile nasıl ilişkili olduğu konusundaki sorular Durkheim'in çalışmalarıyla cevaplanmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın suç ve sosyal faktörler arasındaki ilişki ile ilgilenen bütün bilim adamları arasından çağdaş kriminolojiyi en çok etkileyen Durkheim olmuştur (İçli, 2004: 79).

Suç, Durkheim'e göre, normal, zorunlu ve yararlıdır. Suçun kaçınılmazlığının toplumdaki farklılıklara bağlı olduğunu kabul eder. İnsanlar birbirinden çok farklı oldukları, ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için farklı metotlar ve davranış biçimleri kullanmaktadırlar. Bu farklı metotlar ve davranış biçimlerinin bazılarının suça yol açması doğaldır. Durkheim'e göre, bir eylemin suç sayılması için ceza tepkisiyle karşılaşması gerekir. Kriminologların birçoğu suçu patolojik bir olgu olarak kabul etmelerine rağmen, Durkheim bu görüşe katılmamakta o suçu evrensel bir olgu olarak görmekte, suçun fonksiyonel ve sosyal değişme için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Durkheim suçu, mevcut normların/kuralların bir ürünü olarak görmektedir (Ataseven, 2006: 21).

Anomi (kuralsızlık) kavramı ile Durkheim kriminolojiye önemli katkı sağlamıştır. Anomi, standartların ve değerlerin kaybolması sonucu sosyal düzenin bozulması demektir (Dönmezer, 1994: 73). Tüm toplum ve sosyal yapı içinde, suçu, bireysel, psikolojik ya da biyolojik faktörlerin bir ürünü olmaktan çok toplumsal yapı çerçevesinde izah etmektedir. Durkheim intiharlar hakkındaki klasik eserinde anomiyeye değinmiş ve bu kavramı karmaşık sanayi toplumundaki, bir tür intihar tipini izah etmek için kullanmıştır. Fakat Merton'un anomiyeye katkısı Durkheim'den daha fazladır. Merton, sapma teorisini geliştirirken fonksiyonel analizin tipik faktörleri olan kültürel amaçlar ve kurumlaşmış normları kullanmıştır. O da Durkheim gibi, suç problemini anomiyeye bağlamış ve anomiyi bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Durkheim anomiyeyi intiharı açıklamak için kullanırken Merton'a göre anomiyi, hukuksal yollar ve kültürel amaçlar arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlamaktadır (İçli, 2004: 88).

Anomi kavramı, daha açık bir ifadeyle, kültürün istedikleri ile hukukun onay verdikleri arasında bütünleşme eksiklikleri varsa anomi ortaya çıkar. İnsanın bu iki çevresi arasındaki bütünleşme eksikliği ya da uyuşmazlık hali olan anomi basit ve şiddetli olarak ikiye ayrılır. Basit anomi, bir grup ya da toplumdaki değer çatışmalarından doğan huzursuzluk durumudur. Bu durumun sonucunda grupta kopma duygusu belirir. Şiddetli anomi ise, bir grup ya da toplumdaki değer sisteminin çürümesi ve tümüyle çözülmesi demektir. Bunun sonucunda daha şiddetli huzursuzluk doğar. Ayrıca Merton, sapan eylemlerin uygun davranışlar ölçüsünde toplumun bir ürünü olduğu ve bu tip eylemlerin yeni bir yapının yaratılmasında etkili olacağını savunur (Kongar, 1995: 163-164).

Durkheim ve Merton'un geliştirdikleri anomi teorisi çocuk ve yetişkin suçluluğunun alt kültür teorilerine kaynaklık etmiştir. Alt kültür kavramı, yörelere göre ana kültür kalıbından temel özellikler itibariyle fazla farklılık göstermeyen çeşitlilikleri kapsayan bir yaşam tarzını ifade eder (Erkal, 1993: 139). Bu açıdan alt kültür grupları ana kültürün tümünü değil, bazı unsurlarını paylaşırlar. Alt kültüre ilişkin suç teorileri, toplumda belli bazı grupların suçu onayladığını ya da en azından suça neden olan değerlere sahip oldukları görüşünden hareket etmektedir (İçli, 2004: 89).

Albert Cohen, suçlu davranışını sosyal yapının hangi özelliklerinden kaynaklandığını açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, egemen kültüre ters düşen suçlu alt kültürü, büyük Amerikan şehirlerinin "slum" (yoksul insanların, genellikle teneke gibi araçlarla yaptıkları evlerden oluşan kenar mahalleler) bölgelerinde ortaya çıktığını aktarmaktadır. Bu alt kültürler, okul standartlarının farklı olması, çocuk yetiştirmedeki değişik tutumlar ve ebeveynlerin çocuklarından farklı beklentilerinden kaynaklanır. Cohen'e göre, çocuğun ailesinin sosyal yapıdaki görece konumu onun yaşamı boyunca karşılaşacağı sorunları belirler. Örneğin, alt sınıf çocuklarını orta sınıfa gidebilecek şekilde sosyalize edemezler. Bu nedenle çeşitli çetelere üye olan bu çocuklar orta sınıf statüsünü yasal kanallardan elde edemezler. Onlar başarılı bir rekabet sürdürebilecekleri, alternatif bir statü sistemi kurarlar. Orta sınıfa karşı düşmanlıkları gençleri zıt karşı kültür yaratmaya yöneltir. Mala yönelik suçlar ile şiddet suçlarına, orta sınıftan bireylerin büyük tepki gösterebileceklerinin bilincindedirler. Çok çalışma gibi geleneksel davranış biçimi dâhil, orta sınıfın bütün değerlerine zıt yasal olmayan işler yapma girişimleri onları suça yöneltir (Ataseven, 2006: 24).

Sosyal yapı teorilerine ek olarak sosyal ekoloji teorisini de dahil etmek gerekir. Sosyal ekoloji, kısaca insan ve çevre arasındaki ilişki olarak ifade edilir. Bununla birlikte suç, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin bir işlevi olarak açıklamaya çalışmıştır (İçli, 2004: 92).

1.2.2.4.2. Sosyal Süreç Teorileri

Sosyal süreç teorileri arasında, sosyal öğrenme ve davranış teorileri başta gelir. Sosyal öğrenme teorilerinin kökeni ise 19. yüzyılın sonlarında Gabriel Tarde'in "taklit teorisi" ne dayanır. Tarde, suçluların normal kişiler olduklarını ve suçu tıpkı yasal davranışlar gibi öğrendiklerini ileri sürmüştür. Tarde, teorisini "taklidin yasaları" şeklinde formüle eder. Ona göre, bireyler bir elbise modelini kopya eder gibi davranış kalıplarını da taklit etmektedirler. Sosyal öğrenme teorilerini savunanlara göre, insanlar şiddete eğilimli olarak doğmazlar. Yaşamları boyunca bu davranışları öğrenirler. Saldırgan davranışlar çoğu kez televizyon ve sinemada şiddet olaylarının izlenmesiyle doğrudan gözlem yoluyla öğrenilir. Filmlerde şiddet kullananların ödüllendirilmesi bu yöndeki öğrenmeyi hızlandırmaktadır. Kısaca bu teoriler, çocukların ve yetişkinlerin şiddet içeren davranış modellerinden saldırgan olmayı öğrendiklerini ileri sürer ve bu öğrenilen kalıplar, sosyal ilişkilere yansıtılarak kalıcı olurlar (İçli, 2004: 112).

Sutherland'e göre ise bireyin, suç oluşturan davranışı öğrenmesi belirli aşamalardan geçerek oluşur (Dönmezer, 1994: 105). Bunlar ise şu şekildedir:

- Her şeyden önce suçlu davranış öğrenilir.
- Suçlu davranış, etkileşim süreci içinde diğer bireylerle ilişkiye geçilen süreçte öğrenilir.
- Suç olan eylem özellikle birinci gruplar içinde öğrenilir. Bu nedenle, sinema, televizyon, gazete gibi medya ve iletişim araçlarının önemi daha azdır.
- Suçlu olan eylemin öğrenilişi, kimi zaman çok karmaşık, kimi zaman da çok basit olan suç işleme tekniğinin öğrenilmesiyle olur. Ayrıca tavırların, güdülerin, tutumların, davranışların belli yanlarını öğrenmekte suç işlemeyi etkilemektedir.
- Güdülerin ve dürtülerin kendisine özgü yönü, kanunların yatkın ve yakın olmayan örnekleri ile öğrenilir.

Sutherland, suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğine ve yaşam boyu devam ettiğini ve ona göre, birey-toplum ilişkisi çerçevesinde kişinin herhangi bir andaki eğilimi, önceki yaşam koşullarının bir ürünüdür. Bundan dolayı, suçluluğun nedenlerini de kişiliğin derinliklerinde, onun ilk yaşam deneyimlerinde aramak gerektiğini belirtir. Sutherland'a göre, kişilik yapısı, bireyi farklı ilişki biçimlerine yönelten çeşitli etkenlerden biridir. Bu nedenle suçlulukla yakın ilişkisi vardır. Birey, ilişki kuracağı insanları bilinçli seçer ve davranış normlarını ona uydurur (Yavuzer, 1996: 260).

Robert L. Burgess ve Ronald L. Akers “ayırıcı güçlendirme teorisi” adını verdikleri teoriyi geliştirerek, öğrenme sürecine daha geniş açıklamalar getirmektedir. Amaçları, Sutherland'in teorisini daha genel davranış teorisi olan B.F.Skinner'in çalışmasıyla bütünleştirmektir. Onlar, teorinin daha kolay test edilebilir hale getirilebileceği, öğrenme sürecinin de daha açık bir şekilde gösterilebileceği varsayımından hareket etmişlerdir. Bu teorinin yandaşlarına göre, insanlar sosyal davranışı operant (edimsel araçlı) şartlanma ile öğrenirler ve davranış onu takip eden uyarıcı tarafından kontrol edilir. Sosyal davranış başkalarının davranışının model alınması ve doğrudan şartlanma yolu ile gerçekleşir. Daha kısa bir ifade ile sapsmış davranışa taklit kaynaklık eder ve sosyal destekle kazandırılır. Diğer öğrenme teorisyenleri gibi suçlu davranışın öğrenildiğini kabul eden bir başka kriminolog da, Conklin'dir. Ona göre suçlu, yasaları ihlal etme yollarını cemaat, arkadaş grubu, genel kültür, kamuoyu, spor, pornografi ve islahatları gibi çeşitli kaynaklardan öğrenir.

1958'de Nye'nin geliştirdiği “kontrol teorisi” de sosyal süreç teorilerine dahil edilmektedir. Nye, çocuk suçluluğunun öğrenme süreci sonucu ortaya çıktığını ifade etmekle birlikte, bunun kontrol eksikliğinden de kaynaklanabileceğini ileri sürer. Ona göre, sosyal kontrol, sosyalleşme sürecinden kaynaklanır. Bu süreç yoluyla birey kendi doğru-yanlış bilincini geliştirir. Bu teoriye göre kontrol, doğrudan ve dolaylı olabilir. Hukuk kuralları doğrudan kontrolü sağlarken, sevgi ve şefkat bağlarının olduğu (ebeveynler gibi) kişiler tarafından da dolaylı kontrol sağlanır. Nye'den sonra bu teorinin en tanınmış öncüsü Travis Hirshi'dir. Hirshi, çocuk suçluluğunun sosyal kontrol teorisini geliştirmiş ve bireyin topluma bağlılığı zayıfladığı ölçüde suçluluk olasılığının artacağını öngörmektedir (İçli, 2004: 116).

Suçlu davranışını açıklama çabaları içinde yer alan bir başka sosyal süreç teorisi de “etiketleme teorisi” dir. Bu teoriye göre, kişinin davranışı başkaları tarafından değerlendirilmekte ve etiketlenmektedir. Buna göre, sosyal olarak onaylanmayan davranışta bulunan insanlar değersiz kişiler olarak etiketlenirler. Bu bakış açısında dikkatler, sapmanın birincil nedenleri yerine insanlara ve davranışı, sapmış olarak nitelendirme gücüne sahip kurumlara odaklanır. Etiketleme teorisyenlerinin önde gelen isimlerinden biri olan Kai Erikson’a göre, sapma, bu davranış biçimlerine doğrudan veya dolaylı yoldan tanık olanların, bu davranışlara yükledikleri anlamlardır. Edwin M. Schur’a göre ise, bir kişi bir kez “sapmış” olarak nitelendirildikten sonra tümüyle farklı bir gözle görülür ve sapmışın kişisel karakteristiklerinin analizinden sonra bu kişiyi etiketleyenler tarafından tümüyle yeni bir kişisel kimlik verilir (Ataseven, 2006: 26-27).

Howard S. Becker’a göre, suçlu ve suçlu olmayanlar arasındaki tek farklılık ilk grubun suçlu olarak etiketlenmiş olmasıdır. Sapma kişinin katıldığı davranışın niteliği değil, kuralların başkaları tarafından bu şekilde uygulanmasının sonucudur. Burada anlatılmak istenen, sosyal tepkinin şekli, suçlu davranışın tabiatını, dağılımını, sosyal anlamının uygulanmasını ve dallanıp budaklanmasının belirginleşmesidir. Becker’a göre, eğer kişiye suçlu gibi davranırsak muhtemelen suçlu olacak ve buna da en çok polis ve mahkemeler sebep olacaktır (İçli, 2004: 121).

1.2.2.4.3. Sosyal Çatışma Teorileri

Çatışma teorileri, toplumun uyumlu ve bütünleşmiş bir varlık olduğu görüşüne karşı olan, toplumda uyum ve bütünleşmeden ziyade birbiriyle çatışan birim ve öğelerinden oluştuğunu ileri sürmektedirler. Toplumda değişme birbiriyle zıtlaşan öğelerin itici gücüyle meydana gelir. Toplumsal bütünlük ise, bu öğe ve birimler arasındaki uyum ve dayanışmanın sonucu değil, bunlar arasındaki çatışmanın ortaya koyduğu birbirine zıt güçlerin dengelenmesinin ürünüdür. Çatışma teorilerinin ardında geçerli olduğu varsayılan iki ayrı görüş vardır. Bunlardan biri bireysel, öteki toplumsal düzeydeki çatışma nedenlerinden bahsedilmektedir. Birinci görüşe göre çatışma bireyin içgüdüsel bir niteliğidir ve bu nedenle de kaçınılmaz ve evrenseldir. İkinci görüş ise, çatışmanın toplum içindeki çeşitli grupların çıkarlarının birbiriyle çelişmesinden doğduğunu ve kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir (Kongar, 1995: 185). Marx ve Dahrendorf bu

görüŖün temsilcileridir. Marx toplumda kaçınılmaz, doğal bir çatışmanın olduğunu söyler. Diyalektik modeldeki çelişme yasına göre her varlığın, her olayın karşıtını, çelişkisini bünyesinde taşıdığını varsayar. O halde düzen, düzensizliği, durağanlık da çatışmayı içerir. Marx'a göre çatışma, gücün toplum içindeki eşitsiz dağılımını zorunlu kılmaktadır. Bu eşitsiz dağılım her ekonomik sistemde gücü elinde bulunduranlar ile bulundurmayanlar arasında farklı güç ilişkilerinin oluşturmaktadır. Bu farklı güç ilişkileri de çatışmanın oluşmasına neden olmaktadır (Akdeniz, 2010: 20).

Toplumda ekonomik yönden güçsüz olanlar güç elde etmek için, diğerleri ise sahip oldukları gücü yitirmemek için birbiriyle çatışacaklardır. Marx, suç konusu üzerinde fazla durmamış, bir sapma teorisinden de söz etmemiştir. Ancak, çalışmaları en az iki yönden sapma konusunu inceleyenleri etkilemiştir (Ataseven, 2006: 28). Bunlardan ilki Marx'ın çalışmaları, sapmayı sosyal çatışmanın bir ürünü olduğunu ileri süren görüşlerin temelini atmıştır. Marxist düşünceye göre, sapma kapitalist topluma uyumla ortadan kaldırılamamaktadır. Bununla birlikte Marxist düşünce; kapitalist devletin, suçlu toplumu ortaya çıkarmadaki rolü üzerinde odaklanmaktadır. Marx'a göre sapma, kapitalist sistemin bir ürünüdür, ancak ekonomik alt yapının tümüyle ortadan kaldırılmasıyla soruna çözüm bulunabilir. Marx'a göre sapma bu ekonomik yönden güçsüz olanların sömürülmeleri ve yoksulluklarıyla başa çıkma mücadelesinin bir ifadesidir. Diğer görüşü ise, aynı zamanda toplumun sapan ve sapmayan yönleri arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmiştir. Sapmanın toplumun varoluşuna nasıl hizmet ettiği konusu etrafında yoğunlaşmıştır. Ona göre toplumda sapmalar olmasaydı yargıçlar, avukatlar, hukuk profesörleri işsiz kalacaklardı.

Suçun geniş ölçekli marxist teorisini geliştirenlerden biri olan William Bonger'e göre suç, insan bencilliğinin bir ürünüdür. İnsanlık tarihinde bazı dönemlerde insanın bencilliği daha çok gelişir. Büyük sanayi insan bencilliğini teşvik etmiştir. Zira sanayi; alıcı ve satıcılar arasında, satıcılar kendi aralarında ve işgücü ile sermayedar arasında büyük bir rekabet mücadelesine sebep olmuştur. İşverenler işi mümkün olduğu kadar ucuza satın almaya çalışmakta, işçiler de en yüksek fiyata satmaya çalışmaktadırlar. Bu durum rekabetin çok şiddetli bir hal almasını ve en akla gelmez araçların bu alanlarda kullanılmasını gerektirmektedir. Böylece rekabete dayanan, kapitalist sistemin getirdiği

bir takım kurumlar suçun meydana gelmesinde etkin olmaktadır (Dönmezer, 1994: 287).

1.2.3. Suç ve Suçluluğun Kaynakları

Suç tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Bu olgunun ortaya çıkışında etkili olan birçok bağımsız değişkenden söz edilebilir. Suçun türüne, suçun gerçekleştiği çevreye, suçu işleyen kişinin sosyo-ekonomik özelliklerine göre bu değişkenlerden bazılarının etkileri suçun ortaya çıkışında diğerlerinden daha etkili olabilir. Bu nedenle suçu açıklarken bu özellikler dikkate alınarak analizi yapılmalıdır. Suça etki eden temel değişkenler şunlardır (İçli, 1993: 18).

- Yaş: Suça ilişkin faktörler içerisinde en önemli etken yaştır. Gençler yetişkinlerin dünyasına adım atarken önemli uyum sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Para, cinsellik, statü, fikir farklılıkları, kişilik arayışları, geleneklere uyamama gibi etmenleri sağlıklı atlamayan gençler genç olmanın verdiği fiziksel güç, çeviklik ve ataklık gençlerin suç işleme oranını artırabilmektedir.
- Cinsiyet: Bütün toplumlarda kadınların suç işleme oranlarının, erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir.
- Medeni Durum: Evli, bekar (hiç evlenmemiş), boşanmış, dul (eşi ölmüş) değişkenleri ifade etmektedir. Araştırmalar medeni durum ile suç oranı arasında önemli ilişki olduğunu göstermekte, genel olarak evlilerin diğer kişilere göre daha az suç işledikleri saptanmıştır. Evlileri ise dullar ve bekarların izlediği, boşanmaların ise yüksek suç işleme oranına sahip olduğu saptanmıştır.
- Öğrenim Durumu: Araştırmalar suç ve eğitim arasında ters yönde bir ilişki olduğunu göstermekte, eğitim durumu yüksek olan bir kişinin suç işleme ihtimalinin düşük olduğu görülmektedir.
- Meslek: Bazı meslekler ile uğraşan kişilerin suç işleme oranı artabilmektedir. Örneğin, erkeklerde suçluluğun en sık görüldüğü meslek grubunun satış elemanları, hizmet personeli, tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2004-2007 verilerine göre en fazla suç sayısı hayvancılık ile uğraşan kesimdedir.

- Sosyo-Ekonomik Statü: Suçun kaynaklarında ekonomik etmenler önemli yer tutmaktadır. Günümüzde gasp, hırsızlık, yol kesmek, dolandırıcılık gibi mala yönelik suçlarda ekonomik etmen büyük önem arz etmektedir. Suç davranışı, sosyo ekonomik düzeyi düşük olan semtlerde ekonomik olarak düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu semtlerde suç oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Kişinin, suç işlemeye yönelen davranışlarını, kişiye ve topluma bağlı etmenler olarak iki ayrılabilirlik mümkündür. Kişiyeye bağlı etmenler; yaş, cinsiyet, ırk ve zekâdır. Topluma bağlı etmenler ise; fiziki çevre, sosyal çevre, sosyo kültürel yapı, ekonomik etkenlerdir.

1.2.4. Suç Türleri

Suçun tanımlanmış bir olgu olduğunu düşünüp, suçlu olarak gördüğümüz kişileri sınıflandırabiliriz. Bir ceza kanununun ihlal edilmesiyle sadece temel ortak özellik gösteren birçok farklı davranış biçimi suç olarak sınıflandırılabilir. Bunlar içerisinde suç türlerini;

- Organize Suçlar
- Beyaz Yakalı Suçlar
- Şirket Suçları
- Bilişim Suçları
- Nefret Suçları
- Asayiş Suçları
- Cinsel Suçlar
- İnsan Ticareti
- Cinayet ve Saldırı,
- Hırsızlık
- Çocuk Suçları gibi türlere ayrılabilir.

Organize Suçlar : Organize suç olarak nitelenen etkinlikler kumar, uyuşturucu ticareti, tefecilik, yasal işlere sızma, sendika mafyacılığı, fuhuş olarak söylenebilir. Bu tip suç etkinliklerinin üyeleri arasında sıkı bir sır saklama konusu olduğu için bu tip suç

örgütleri hakkında bilgi edinmek oldukça zordur. Bu tip suç örgütlerinin topluma ve ekonomiye maliyeti oldukça yüksektir (Zastrow, 2013: 422).

Beyaz Yakalı Suçlar : Bu tip suçları orta ve üst sınıfa mensup olanlar daha fazla görülmekte ve yüksek statüye sahip, toplum içinde saygınlığı olan kişiler bu tip suçlardan yargılanmaktadır. Beyaz yakalı suçlar zimmete para geçirme, gelir vergisi kaçırma, gider hesabı sahtekârlığı, işletmelerin devletin kaynaklarını amacı dışında kullanması gibi türleri sayılmaktadır. Bu tip suçlar beyaz yakalılar tarafından işlendiğinde mazur görülmekte iken, diğer kesim yani alt sınıf tarafında işlendiğinde ise affedilemez olarak görülmektedir (Zastrow, 2013: 424-425).

Şirket Suçları : Bu suç türü aslında beyaz yakalı suç türüne de örnek gösterilebilir. Bu suç türü ise yasadışı iş gücü uygulamaları, işletmelerin çevreye verdiği zararlar, yasadışı kredi kartı kullanımı ve yönlendirimi, emeklilik planlanmasında dolandırıcılık, kayıtlarda sahtecilik ve dolandırıcılık sayılabilir (Zastrow, 2013: 427).

Bilişim Suçları : Bilişim suçları insanlara, kamu düzenine, mülkiyete ve ahlaki değerlere karşı suç işlemek için bilgisayarın ve internet gibi teknolojik cihazların kullanılmasını içerir. Bilgisayar korsanları, bilgisayara elektronik posta yolu ile virus yollayıp bilgisayarda izinsiz işlemler yapmak ya da hacker yolu ile suç işlemek gibi örnekler verilebilir (Zastrow, 2013: 428).

Nefret Suçları : Belirli bir nesneye karşı nefret duygusu hissetme, belirli din, ırk, cinsel yönelimde olan kişilere ya da gruplara hedef alan şiddet eylemleri olarak söylenebilir. Amerika Birleşik Devletlerinde beyazların, siyalara karşı durumları, Arap kökenli Amerikalılara karşı vandallık gibi dini kökenli düşmanlıklar sayılabilir. 2007 de yapılan araştırma sonucuna göre, ırksal önyargı % 52.3 olarak birinci sırada yer almaktadır (Zastrow, 2013: 429).

Asayiş Suçları : En geniş suç türü olarak görülmekte, trafik ihlalleri, fuhuş, serserilik, pornografi, ayyaşlık, sokağa çıkma yasağının ihlali, yasadışı maddelerin kullanımı, pornografi gibi suçlar sayılmaktadır (Zastrow, 2013: 429).

Cinsel Suçlar : Tecavüz, fuhuş, ayartmaya çalışma, reşit olmayan kişiye tecavüz, zina, oğlancılık, eşcinsellik, aldatma ve ensest cinsel suçlar arasında yer alır. Tecavüz suçu özellikle bildirilmeyen saklanan bir suçtur (Zastrow, 2013: 429).

İnsan Ticareti : İnsanların kölelik, zorunlu çalıştırma, ya da hizmetkârlık amacıyla toplanması, nakledilmesi ya da alınması olarak tanımlanmaktadır. İnsan ticaretinin kurbanları genellikle kandırma, dolandırıcılık, baskı, güç kullanımı ya da doğrudan insan kaçırma yoluyla elde edilir. İnsan ticareti milyonlarca doların döndüğü bir sektördür (Zastrow, 2013: 430).

Cinayet ve Saldırı : Bir kişinin bir başkası tarafından kanunsuz biçimde öldürülmesidir. Saldırı suçu, bir başka insana kanunsuz bir şekilde fiziksel saldırı yapılmasıdır (Zastrow, 2013: 431).

Hırsızlık : Kişinin mülkiyetinin rızası dışında alınmasını niteler. Suçlar, yankesicilikten soyguna ve milyonlarca dolarlık dolandırıcılıklara kadar uzanır (Zastrow, 2013: 433).

Çocuk Suçları : Daha çok gençler arasında olan bu tip suçların büyük bir kısmı hırsızlık, soygun, saldırı ve tecavüz gibi suçlardır. Ama bu tarz suçlarda 18 yaş sınırı, ehliyet gibi unsura dikkat edilmektedir (Zastrow, 2013: 434). Çocuk suçlarında çeteleşme görülebilmektedir. Çeteye katılmaya sebep olan çocukların bulunduğu aile, mahallesi ve toplumsal aksamalar etkili olmaktadır. Çeteler, gasp, soygun, sahtecilik, ya da yasadışı uyuşturucu tüketimi gibi yasadışı unsurlara sebep olmaktadır. Çeteler 4 gruba ayrılmaktadır. Bunlar ise :

1. Suç çeteleri,
2. Çatışma çeteleri,
3. Ricatçı çeteler (alkol, kokain vb.),
4. Kült / Okült çeteler (şeytan ve cinlere ibadet edenler) olarak gruplandırılmaktadır (Zastrow, 2013: 435-436).

1.2.5. Suçun Önlenmesi

Suç politikasının temel amacı, suçluluktan korunmanın sağlanmasıdır. Suçun önlenmesine yönelik iki görüş kabul görmektedir. Bu görüşlerden ilki öncelikle her toplumda suçun kaçınılmaz olduğu fakat suça yol açan nedenlerin azaltılabileceğidir. İkincisi ise suçluluğun bazı türlerinin azaltılması ya da tamamen önlenmesinin mümkün olduğudur. Suçun azaltılmasına ya da ortadan kaldırılmasına yönelik olarak kontrol, genel sosyal kontrolün bir parçası olduğu gibi aile, okul, cami, kilise, dernek gibi resmi olmayan kontrol mekanizmalarının az olduğu daha fazla görülmektedir. Bu tip yerlerde hukuk, sosyal kontrol aracı olarak görülebilmektedir. Hukuku sosyal bir kontrol aracı olarak yüklenen kurumlar ise, polis, ceza yargısı ve infaz kurumlarıdır. Bireylerinin suçluluk kavramından arındırılmış bir toplumda güven içinde yaşamasını arzu eden toplumlar, öncelikle aile ve okuldaki eğitimin niteliğine ve insan yetiştirme kapasitesine önem vermek zorundadır. Suçun önlenmesinin başarısı ilk olarak suç oranlarındaki düşme ile ölçülmektedir. İşlenen suçların şiddet ve ciddiyetinin azaltılması da başarı olarak nitelendirilebilir. Banka soygunu yerine ekmek çalmak suçun şiddetini, adam öldürme yerine yaralama da suçun ciddiyetini azaltmanın örnekleridir (Turan, 2013: 166).

Suçun önlenmesi kavramı en dar anlamıyla suçluların yakalanıp adalete teslim edilerek, başkalarını caydırma, suçlunun davranışını değiştirme ve gelecekteki suçların önüne geçme olsa da, günümüzde suçun önlenmesi daha suç işlenmeden önce çeşitli stratejilerle suçun azaltılması çalışmaları olarak tanımlanmaktadır. ABD’de Wilson ve Kelling tarafından yapılan bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan Kırık Pencereler Teorisi, genellikle gerçek ve potansiyel suçlular yerine, suçların işlendiği fiziksel ve sosyal ortam üzerine odaklanarak ve buralarda gerekli düzenlemeler yaparak suçu önlemeyi amaçlar. Özellikle suç işleme bakımından riskli bir grup olarak tasnif edilebilecek olan potansiyel suç işleme ihtimali yüksek olan kimselerin suç işleme, suça neden olan ve suç işlenmesine zemin hazırlayan düzensiz davranışların da kontrol altına alınmasını ifade eder (Beşe, 2006: 14).

Suçü önleme, suç riskinin önceden sezilerek, tanımlanması ve değerlendirilmesi, suçun azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik gerekli girişimlerin

başlatılması olarak da tanımlanmaktadır. Polis teşkilatının üstlendiği suç önleme stratejileri, sosyal hizmet kurumları tarafından yürütülen suçluluğu önlemeyi yani suç işleme riski altındaki bireyleri hedefleyen politikalar ve Ceza İnfaz Kurumlarının üstlendiği suçluların rehabilitasyonu, suçun önlenmesindeki temel perspektiflerdir. Kentlerde suçun önlenmesine yönelik alınan önlemler olarak, sosyal ve kültürel, ekonomik, demografik, mekânsal, iç-dış güvenlik ve bilgi teknoloji önlemleri sıralanabilir (Turan, 2013: 166).

Kamu düzenini sağlamada bir sosyal denetim kurumu olan polis de, önleyici hizmetler ve suç sonrası suçlunun ele geçirilip adalete teslim edilmesi anlamında önemli görevler üstlenmektedir. Suça yönelik infazın gerçekleştiği Ceza İnfaz Kurumları da, artık sadece cezanın çekildiği yer olarak düşünülmemektedir. Aynı zamanda suçluların sosyalleşmesini sağlayan, eğitim, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin verildiği, suç işlemeyi önleyici tedbirlere yönelik hizmetin üretildiği yerler olarak görev yapmaktadır. Toplum düzeninin sağlanması ve korunması için kolluk hizmetleri ve polisin, ciddi suçların yanı sıra toplum düzenini bozan küçük suçlar için de önlemler alması gerekmektedir. Suçun önlenmesine yönelik mücadele sadece tek bir kurumun sorumluluğunda değildir. Dolayısıyla bütün kurumların ve toplumun suçun önlenmesi ve mücadelesinde kendi üzerlerine düşen sorumlulukları var olmakla birlikte ve işbirliği gerektirmektedir. Adalet Bakanlığı suçluları tekrar topluma kazandırmada iyileştirme çalışmalarını yürütürken, İçişleri Bakanlığı'nın koruyucu ve önleyici hizmetleri yürütmesi, aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının da bu süreçte ortak çalışmalar yapması gerekir.

Suçun önlenmesine yönelik çeşitli yöntemler söz konusudur. Bunların başlıcaları şunlardır;

1. Suçun icrasının engellenmesi,
2. Suç yaratıcı çevre tahriklerini azaltma,
3. Ruhsal direncin artırılması,
4. Suçlu kişiliklerin gelişiminin önlenmesidir.

Suçun İcrasının Engellenmesi : Suça sebep olabilecek şartları ortadan kaldırmak suçun oluşmasına engel olabilecek tedbirlerdendir. Örneğin saldırı imkânlarına karşı

nüfusun sistematik aydınlatılması ve uyarılması; bu sayede uygun mağdurların sayısı azalır. Özellikle, kadınların, sadece para ve mücevher olan el çantaları ile caddeye çıkmamaları verilebilir (Turan, 2013: 167).

Suçu Yaratacı Çevre Tahriklerini Azaltma : Suçu işleyen kişinin sadece kendisini değil suça sebebiyet verebilecek, kişiyi ya da grubu suça itebilecek çevresel etmenlerden arındırılabilir. Özellikle ekonomik ihtiyaç durumu, aşırı alkol tüketimi ve özellikle gevşetilmiş imkânlar, uygun tedbirler vasıtasıyla kaçınılabılır veya onların sıklığı sınırlanabilir. Örnek olarak; ekonomik-politik tedbirler vasıtasıyla işsizliğin sınırlanması verilebilir (Turan, 2013: 167).

Ruhsal Direncin Arttırılması : Dış etmenlerin etkisiyle, bilinçaltından bilinç düzeyine çıkan ya da uzun zamandır bastırılmasına rağmen, kontrol dışı olarak gün yüzüne çıkan dürtüler, ahlaki ve hukuki değer yargılarının tam tersi davranışlarda bulunulmasına neden olabilir. Aslında genel olarak düşünüldüğünde, hukuka ve ahlaka saygı anlayışı, insanları, suç işlemekten alıkoyan bir temel olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela, toplumun geneli tarafından benimsenmiş olan ahlak kurallarının dışında hareket etmeleri dolayısıyla “ahlaksız” olarak nitelendirilen anti-sosyal insanlar da, hukuka ve ahlaka saygı anlayışı görülmemektedir. Bu insanlar; genel olarak kararsız ve dürtüsel hareketlere sahip, zayıf karakterli insanlar olarak değerlendirilirler (Turan, 2013: 167).

Suçlu Kişiliklerin Gelişiminin Önlenmesi : Suça yatkın kişiliklerin gelişiminin önlenmesi ile ilgili tedbirlerin alınması suçluluğun önlenmesinde önemlidir. Buna örnek olarak; Gençliği çalışma tembelliğine sürükleyen zararlı etkenlerden, gece kulüplerine gitmekten, fuhuştan ve hırsızlıklardan, gençlik koruma tedbirleri vasıtasıyla gençliğin sağlıklı gelişimini engelleyici unsurlara karşı önlemler alınabilir.

Suçun önlenmesinde, suç eylemine sebep olabilecek davranışların oluşmasının engellenmesi için yapılması gereken adımlar önem arz etmektedir. Özellikle suç işlemiş veya suç işlemeye meyilli çocukların topluma kazandırılması toplumun geleceği açısından çok önemlidir. Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı'nda Mart 1992 kabul edilen güvenliğin sağlanması ve suçların önlenmesi ana başlığı altında şu ilkelere yer verilmiştir (Turan, 2013: 167).

- Net bir güvenlik ve suç önleme politikasının, alınacak önlemlere, kanun-yaptırımlarına ve müşterek desteğe dayandırılması
- Yerel güvenlik politikasının, güncelleştirilmiş, kapsamlı istatistik ve bilgilere dayandırılması
- Suçun önlenmesinin toplumun bütün üyelerini ilgilendirmesi
- Etkili bir kent güvenlik politikası için; emniyet güçleri ve yerel halkın yardımlaşması
- Uyuşturucuya karşı yerel politikanın oluşturulması ve uygulanması
- Suçların tekrarını önleyici programlar ve hapis cezaları yerine alternatif çözümler üretilmesi
- Yerel güvenlik politikasının temel unsuru olarak mağdurların kollanması
- Suçların önlenmesine öncelik verilmesi ve buna bağlı mali kaynakların yaratılması

Suçü önleme çalışmalarında sınırları belirlemek zordur. Yasak yerlerde sigara ve alkol tüketimi, yere çöp atma, gürültü yapma ve dilencilik gibi toplum düzenini bozan davranışlar düzensizliğin önlenmesi olarak ele alınmakta, suç önleme kapsamına dâhil edilmemektedir. Bunun yanında çevre, trafik, cinsel ve devlete karşı işlenen suçlar da gelişmiş ülkelerde suçun önlenmesi projelerinin kapsamına alınmamıştır.

Avrupa ve Kuzey Amerika'da suçun önlenmesine yönelik olarak izlenen stratejiler; konum temelli suç önleme, suçluluğun önlenmesi ve toplum temelli suç önleme olarak 3 grupta ifade edilmektedir. Bunlar ise;

- Konum temelli önleme, suç işleme fırsatlarının azaltılıp, ceza hükmünün arttırılarak suçun meydana gelmesini önlemek,
- Suçluluğun önlenmesi, bireyin suç işleme potansiyelinin gelişmesini önlemek,
- Toplum temelli ise sosyal şartların değiştirilerek önlemenin sağlanması olarak tanımlanabilir.

İngiltere'de suçun önlenmesi, polis teşkilatının en temel amacı ve kanuni bir sorumluluğu olarak ifade edilmektedir. Ancak bu durum 1980'lere kadar uygulamaya aktarılmamış, bireylerin inisiyatifine bırakılmıştır. 1980'den sonra hükümet tarafından suçun önlenmesine önem verilerek, işbirliği yaklaşımı hayata geçirilmiştir. İngiltere'de

konum temelli suç önleme metodu resmi bir suç önleme politikası olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye’de ise önleyici polislik hizmetleri, güvenlik hizmetleri ve devriye hizmetleri “önleyici hizmetler” olarak nitelendirilmektedir. Mesela, okul çağındaki bir çocuğun okul saatinde dışarıda bulunmasından dolayı polis ekiplerinin müdahalesi bir suç önleme projesi olarak düşünüldüğünde, Türkiye’de bu anlamda suçun önlenmesine yönelik genel ve sistemli bir uygulamanın henüz olmadığı söylenebilir (Turan, 2013: 168).

BÖLÜM 2: DÜNYA VE TÜRKİYE'DE HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

2.1. Dünya'da Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Sosyal politika kavramı ilk kez 19. yüzyılın ilk yarısında Alman bilim adamı Wilhelm Heinrich Riehl tarafından kullanılmıştır. Sosyal politika bilim dalının teorisinin ise Otto Von Zwideneck Südenhorst tarafından ortaya atıldığı kabul edilmektedir. Sosyal Politikanın ortaya çıkışında Sanayi devrimi ve Fransız ihtilali en temel iki unsurdur. Sosyal politika ilk dönemlerinde işçi hakları, işçi-işveren ilişkiler, sendika, emek gibi çalışma hayatı ile ilgili konular ile meşgul olmuştur. 21. yy da ise kapsamı genişleyerek, yaşlılar, engelliler, özürllüler, dilencilik gibi toplumun aksayan yönlerine yönelik çalışmaları da kapsamına alarak genişlemiştir.

Tüm çağlarda ve toplumlarda suç olmakla birlikte suçun şekli değişebilmektedir. Suç ve suçun neden olduğu unsurlara ise devletler sosyal politika araçları ile çözüm bulmaktadır. Bu sosyal politika araçları ise, toplumun yapısı ve demografik özelliklerine göre değişebilmektedir. Suç eylemi sonucu, suçu sabitlenene hükümlü ve tahliye sonrası eski hükümlülere eski hükümlü denilmektedir. Dolayısıyla her toplumda hükümlü ve eski hükümlü olmakla birlikte bunlara yönelik sosyal politikalar da farklı olabilmektedir. Bu farklı sosyal politikalar ile hükümlü ve eski hükümlü sorununa farklı acılardan ele alınmasına zemin hazırlayacaktır. Ülkelerin sosyal politikalarına inceler iken, Esping-Andersen, refah devleti modellerini sınıflandırdığı ve sosyal politika literatüründe sıkça referans gösterilen “Refah Kapitalizminin Üç Dünyası” isimli çalışmasına bakılacaktır. Bu refah devleti rejimlerini liberal (Anglo-Sakson) refah rejimleri, muhafazakâr (Kıta Avrupası) refah rejimleri ve sosyal demokratik (İskandinav) refah rejimleri olarak sınıflandırmıştır. Söz konusu sınıflandırmada esas alınan unsur, sosyal politikaların hedef kitlesi ve refah devletinin devamını sağlayan toplum kesimleridir. ABD, Avustralya ve İngiltere gibi ülkeler liberal refah rejimleri, İsveç, Norveç ve Danimarka sosyal demokrat refah rejimleri ve Fransa, Belçika ve

Almanya ise muhafazakâr refah rejimleri olarak kategorize edilmektedir (Saka, 2010: 10).

Liberal, Muhafazakâr ve Sosyal Demokratik refah rejimlerindeki cezaevlerinde ortak özellik olarak meslek öğretimi, psiko-sosyal danışmanlık, okur-yazarlık gibi eğitimler ile hükümlüler tahliye sonrası sürece hazırlanmaktadır. Bu çalışma ile dünya da gelişmiş ülkelerin hükümlü ve eski hükümlüler ile ilgili sosyal çalışmalarında farklı yönlerine bakmaya çalışacağız.

2.1.1. Liberal (Anglo-Sakson) Refah Rejimleri

Anglo-Sakson modeli olarak sınıflandırılan ve İngiltere, Amerika gibi ülkeleri kapsayan refah devleti kapsadığı ülke anlamında sayısı azdır. Sosyal güvenlik için özel sektöre büyük oranda yer açmaktadır. Hükümlü ve eski hükümlüler ile ilgili Anglo-Sakson modeli ülkelerde (ABD, İngiltere) toplum ile sağlıklı bütünleşmesinin sağlanması yönünde faaliyetler bulunmaktadır. Eski hükümlülerin toplum ile ne kadar sağlıklı şekilde bütünleşebildiği tekrar suç işleme oranları fikir verebilmektedir

2.1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri Philadelphia ve Virginia Eyaletlerinde Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 2016 nüfus sayımına göre 322.856.495 kişi olarak en kalabalık üçüncü ülkedir. Bununla birlikte, 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 716 vaka ile 1. sıradadır. ABD’de eski hükümlülere yönelik politikalarda eyalet tarzı yönetim anlayışı hâkim olmasından dolayı genel bir eski hükümlü politikasında ziyade eyalete göre ve devletin yanında sivil toplum kuruluşlarının da yardımıyla eski hükümlülere yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Philadelphia eyaletinde yapılan çalışmada eski hükümlülerin 3 yıl içerisinde 2/3 oranla tekrar hapisaneye dönmesi sonucu olarak ülke kaynaklarını verimsiz kullanılması, istihdam kaybı gibi sorunlara sebep olmaktadır. Bundan dolayı eski hükümlülerin tekrar toplum hayatına entegre etmek için RISE adı altında proje başlatılmıştır.

Philadelphia eyaletinde Yeniden Entegrasyon Hizmetleri Başkanın Ofisi (RISE) projesi adı altında eski hükümlülerin iş hayatına katılabilmeleri için eğitimler verilmektedir. Verilen eğitimlerden olan iş hazırlık eğitimi haftanın 5 günü toplamda 3 haftalık eğitim sürecini kapsamaktadır. Bu program ile eski hükümlüye;

- İş başvurusu formu hazırlama,
- İş hayatında işveren beklentilerinin ne olduğu,
- İş hayatına yönelik danışmanlık hizmetleri gibi eğitimleri verilmektedir.

İşverenlere de eski hükümlüleri istihdam etmesi koşuluyla işverenlere vergi indirimi, devlet destekli 25000 \$ düzeyine kadar ilk altı ay için teşvikler, işverene özel eğitimler ve yaşam koçluğu adı altında danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır (rise.phila.gov, 19.12.2012).

Yeniden Entegrasyon Hizmetleri Başkanın Ofisi (RISE) projesi ile eski hükümlüye verilen destek ile hükümlünün tekrar suç işlemesine sebep olacak etmenlerin kaldırılmasına zemin hazırlayarak, onların hayata motive olmaları ve sağlıklı bir şekilde topluma entegre olmasını sağlamaktadır. RISE projesi ile işverenin başarılı olması için gerekli tüm eğitimleri uygulanmaktadır. RISE verdiği eğitimler ise şunlardır;

- Yaşam Becerileri Eğitimi: Bu derslerdeki amaç hayatta sorumluluk sahibi olma, verimli ve sağlıklı bir yaşama ulaşmayı sağlar. Bu dersler; Toplum ve kişisel sorumluluk, Duygusal zeka ve öz farkındalık eğitimi, Davranışsal sağlık ve zihinsel eğitim, Öfke yönetimi, Kadın ve erkeklere özgü eğitimler, Toplum hizmeti ve sivil sorumluluk, Sağlık bilinci eğitimi verilmektedir (rise.phila.gov, 20.01.2014).
- Mesleki Eğitim: Eski hükümlünün toplum ile bütünleşebilmesi için istihdamın olması gerekir. Daha rahat istihdam oluşabilmesi için hükümlülere eğitimler verilmektedir. Bunlar ise; İş hazırlık eğitimi, Girişimcilik, Mutfak sanatları, Forklift eğitimi, Finansal ve bilgisayar okuryazarlığı, 311 Çağrı merkezi eğitimi gibi eğitimler verilmektedir (rise.phila.gov, 20.01.2014).

Amerika Birleşik Devletlerinin Eyaletlerinden olan Virjıma Eyaletinde, hükümlünün, hükümlülük süreci içinde; özel bir sivil toplum kuruluşu yardımı ile cezaevi sürecinde hükümlüye destek vermek amaçlı cezaevi kardeşliği, tutuklu ve hükümlü aileleri

desteği, arkadaş desteği, kiliseler ve melek ağacı gönüllüleri adlı programlar uygulanmaktadır. Hükümlü ile tutukluya gönüllüler ile cezaevi bursu sağlanarak, hükümlünün, hükümlülük sürecinde motivasyonu ve moral değerini yüksek tutulmaya çalışılmaktadır (www.prisonfellowship.org, 30.06.2016).

2.1.1.2. İngiltere’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

İngiltere 2011 verilerine göre 63.181.715 nüfusa sahip olmakla birlikte dünyanın en kalabalık 22. lkesidir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 148 vaka ile 102. sıradadır. İngiltere’de hükümlü topluma daha sağlıklı adapte olması için, cezasını tamamlamadan önce ceza süresi göz önünde tutulmak suretiyle süresi belirlenen ve salıverilmeden önceki son altı ay ile iki yıl arasında değerinen ‘‘tahliye öncesi tedavi’’ devresinde, çeşitli tedbirlere başvurmaktadır (şahin, 2002: 14). Bu tedbirlerden bazıları şunlardır:

- Ailevi ve sosyal ilişkilerin yeni bir yaklaşımla düzenlenmesi: Örneğin refakatçi eşliğinde veya serbestçe eve gitme izni uygulanması.
- Bireysel yöneltme: Bu programlar ile, toplumsal hayatın zorlukları ve bunları yenmek için alınabilecek önlemler; sosyal çalışmacılar, özel yardım kurumları, infaz kurumunun yetkili personeli gibi özel görevliler tarafından hükümlüye anlatılmaktadır. Hükümlünün ihtiyaçları belirlenmekte, kendisine maddi ve manevi yardım sağlanıp, somut çözümler aranmaktadır. Örneğin, Chelmsford cezaevinde, eğitime tabi tutulan hükümlüler şartla salıverilmeden önce, cezaevi arazisi üzerinde kurulmuş küçük kulübelere nakledilerek, tıpkı toplum içinde olduğu gibi, kendi başlarına bırakılmaktadır. Bu şekilde hükümlü cezaevi personelinin denetiminden uzak kontrolsüz şekilde toplum düzenine alıştırılması amaçlanmaktadır.
- Grup yöneltmesi: Pahalı olan ve çok sayıda personele gereksinim duyulan bireysel yöneltme yerine geçmek üzere düzenlenen bir programdır. Daha çok tartışmalı konferanslar şeklinde yürütülen bu faaliyette hükümlülere, salıverilme sonrası gözetimin nedenleri ve niteliği, salıverilmeyi izleyecek olan deneme devresinin başarisında veya başarisızlığında hükümlünün kişisel sorumluluğu üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte gözetim altında olan hükümlünün iş

arama, aile yaşamına uyum, sosyal sorumluluklar gibi faaliyetler de ele alınmaktadır. Bu faaliyetler rehber gözetiminde denemeler ile yapılmaktadır.

- İngiltere’de, üç devrede infaz edilen önleyici hapis cezasında, yasal suresinden önce şartla salıverilmeye layık görülerek seçilen ve üçüncü devreye alınan hükümlüler, bu devrede infaz kurumunun özel kısımlarına yerleştirilmekte, serbest yaşamda karşılaşmaları olası sorunlar birlikte tartışılmakta, hükümlüler üzerindeki kontrol ve disiplin azaltılıp bunun yerine kişisel sorumluluk prensibi uygulanmaya konmaktadır. Bu hükümlülere cezaevi dışında çalışma olanağı da tanınmaktadır. Hatta içlerinden layık görülenler, cezaevi arazisi üzerinde kurulmuş otel-pansiyon şeklindeki binalara yerleştirilerek, cezaevi havasından tamamen uzak surette yaşayabilmektedirler. Üçüncü devre için seçilemeyen önleyici hapis hükümlüleri ise, cezalarının son altı ayını, bazı kurumların arazisi üzerinde kurulu bağımsız konutlarda geçirmekte; gözetim altında, cezaevi dışında çalıştırılabilmektedirler.
- Dışarıda çalışma izni: Bu uygulamada gündüz kurum dışında çalışıp geceleri cezaevine dönülmektedir. Salıverilmeden önceki 6-9 ay içinde uygulanması önerilmektedir. Bu izinler, sadece, dört yıldan fazla hapis cezasına mahkûm hükümlülere verilebilmektedir. Bu iznin uzun süre devam etmesi halinde, her akşam cezaevine dönme zorunluluğunun, hükümlüde, katlanması güç bir ruhsal bozukluğa neden olduğu belirtilmektedir.
- Gerektiğinde izin alma: Bir gözetimci eşliğinde veya serbest olarak, çeşitli amaçlarla cezaevinden izinli çıkabilme olanağı verilmesidir.

Salıverilmeye hazırlanan hükümlülerin diğerlerinden ayrı tutulması gereği kabul edilmektedir. Bunun sebebi bu iki grubun bir arada bulundurulması hem kurumun disiplin ve kontrolünü güçleştirmekte, hem de özel tedbirlerin gereği gibi uygulanmasına engel olmakta ve kurumda kalanlar arasında huzursuzluk yaratmaktadır. Bu nedenle, salıverilmeye hazırlanan hükümlüler, özel olarak kurulmuş yurtlara yerleştirilmektedirler. Bu yurtlarda kalanlara sınırlı bir harçlık verilmekte, kendilerine bazı akşamlar ve hafta sonlarında serbestçe dolaşabilme, bayramlarda evlerine gidebilme, aile bireyleriyle şehirde buluşabilme olanakları tanınmaktadır.

Salıverilme öncesi ve sonrası yardım kesin bir ayırımı tabi tutulmaması gerekmekte eski hükümlünün uyumunun sağlanması suretiyle toplumun suçtan korunması gibi

faydacı bir amaca yönelik salıverilme sonrası koruma ve yardım, tedavi süreci içinde yer alan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, sadece şartla salıverilme halinde değil, kesin salıverilme halinde de zorunlu olacak bir yardım önerilmektedir. Örneğin İngiltere’de, cezaevlerinden çıkan hükümlüler bir yıllık zorunlu bir salıverilme sonrası korumaya tabi tutulmaktadırlar. İngiltere’de, “Advisory Council on the Treatment of Offenders”, kendileri konusunda zorunlu salıverilme sonrası yardım öngörülen eski hükümlüleri tercih sırasına göre şu şekilde sıralamıştır:

- İkinci suçunu işleyenler,
- Dört sene ve daha uzun süre cezaevinde kalanlar,
- 21-26 yaş arasındaki mükerrerler,
- Cezası bir yıl veya daha fazla olmak şartıyla üçüncü suçunu işleyenler,
- Dördüncü suçunu işleyenler diye sıralanmıştır (Şahin, 2002: 15).

Salıverilme sonrası eski hükümlünün koruma ve yardım süresi İngiltere’de, bir yıl olduğu ve daha uzun süreli yardım ve korumanın hem masraflı hem de ilgili için zararlı olacağını belirtilmektedir (Şahin, 2002: 17).

2.1.2. Sosyal Demokratik (İskandinav) Refah Rejimleri

İskandinav ülkeleri olan İsveç, Norveç, Danimarka tarafından uygulanan modelde sosyal demokrasi güçlüdür, gelirlerden doğrudan alınan vergiler yüksektir. Devlet harcamaları cömert ve kadınların ailevi sorumluluklarını karşılayıp işgücüne sevk edecek kadar kapsamlıdır. İskandinav ülkeleri, zengin ile fakir arasındaki gelir farkının en az olan ülkelerdendir. Halklarına, ekonomik ve sosyal yönlerden önemli destekler verilmesi toplumun huzur ve refah ortamını artırmaktadır. Huzur ve refah ortamının yeterli seviyedeki ülkelerde suç ve mükerrer suç oranları da düşüktür. Özellikle Norveç’de hükümlünün cezaevi sürecinde cezaevlerinin şartları hükümlüyü rehabilite (iyileştirme) üzerinde odaklanmaktadır. Norveç’de rehabilite odaklı sürdürülen hükümlülük sürecinden sonra eski hükümlü toplum ile sağlıklı şekilde bütünleşebilmektedir.

2.1.2.1. Norveç' de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

İskandinavya ülkelerinden olan Norveç 2016 nüfus miktarı 5.214.890 ile en kalabalık 118. ülkedir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 72 vaka ile 176. sıradadır. Bu oran Norveç devletinin eski hükümlünün toplum ile bütünleşmesindeki başarısı için ölçüttür (www.salve.edu, 02.09.2016).

Norveç'in, hükümlülük sürecindeki uygulamaları ile dikkat çeken sıra dışı hapishaneler ve uygulanan yöntemler ile tahliye sonrasındaki süreç eski hükümlü için daha kolay atlatılabilmektedir. Özellikle tatil köyünü andıran ve temel amacı hükümlüyü rehabilite etme amaçlı kurulan, minimum güvenli olan Bostoy Hapishanesi'nden bahsedilebilir. Bostoy Hapishanesi'nde gerekli koşulları sağlayan hükümlüler hafta sonu evlerine gidebilmekte ve başlarında onları denetleyen bir görevli bulunmamaktadır. Hükümlüler hapishanede kaldıkları süreç esnasında meslek eğitimi almakla birlikte yaptıkları iş karşılığı günlük ücret almaktadırlar. Hükümlüler serbest zamanlarında balık tutmak için iskeleye gitmek, spor tesisleri, solaryum, dışarıdan kablolu yayın getirebilme gibi bir çok faaliyetleri sağlayan mekanizmalara sahip olmaktadır. Bununla birlikte, hapishanede içtima, hükümlülük kıyafeti gibi kavramların olmadığı olabildiğince gerçek yaşam koşullarının sağlandığı ortamda hükümlülük sürecini geçirmektedirler. Bu koşulların devam etmesi için sadece var olan kuralları çiğnememek gerekir. Kuralların ihlali ise daha güvenliği yüksek hapishaneye alınmayı gerektirmektedir. Bostoy hapishanesi bu tip imkânları sunması sonucu, bu hapishanelerde hükümlülerin tekrar suç işleme oranı %16 dır. Avrupa ve ABD ise bu oran % 70 ler dedir (www.ecotripsos.com, 29.06.2016).

Norveç'te, salıverilme öncesi bireysel yöneltme İngiltere deki uygulamaya benzer; hayatın zorlukları ve bunlarla başa çıkabilme eğitimleri ve önlemleri, uzman personel olan sosyal çalışmacılar, özel yardım kurumları yetkilileri ile hükümlüye anlatılmaktadır. Hükümlünün ihtiyaçları belirlenmekte, kendisine maddi ve manevi yardım sağlanıp, somut çözümler aranmaya çalışılmaktadır. Salıverilme öncesinde tahliye olmasına 3 ay bir süre kalanlara, gündüz kurum dışında çalışma ve geceleri cezaevine geri dönme uygulaması bulunmaktadır (Şahin, 2002: 14-15).

2.1.2.2. İsveç’ de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

İsveç 2013 nüfus miktarı 9.588.569 ile en kalabalık 90. ülkedir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 67 vaka ile 179.sıradadır. Toplum ile bütünleşme sürecinde eski hükümlünün başarılı olduğu yeniden suç işleme oranları da göstermektedir. İsveç’de temel amaç, suçluyu cezaevine göndermek yerine, ıslah etmektir. Temel amaç hükümlünün ıslah edilmesi olduğundan dolayı hapis cezaları ve hükümlülük süreleri olabildiğince azdır. Cezaevlerinin sayısı ise son yıllarda azalmaktadır. Hükümlülerin sağlıklı şekilde toplum ile bütünleşmesi için öncelikle cezaevi sürecinde eğitimler verilmektedir. Bu eğitimlerin hükümlülük süresinden sonra etkin olması için, özellikle hükümlünün tahliye öncesinde ıslah faaliyetine yönelik son altı ay ile iki yıl arasında değişen tedbirler alınmaktadır. Tahliye öncesinden, cezaevinden bir süreliğine ayrılıp aile, arkadaş grupları ile görüştürülmesi, sosyal ağlarını kurmasına yardımcı faaliyetler sunulmaktadır. Denetimli Serbestlik Hizmetlerine önem verilmektedir.

İsveç Cezaevi ve Denetimli Serbestlik Hizmetleri hükümlünün şartlı tahliyesi ile ilgilenmenin yanında ıslah faaliyetleri ile de ilgilenmektedir. Cezaevinden tahliye sonrası içinde eski hükümlülere yönelik eğitim hizmetlerini sunarak destek olunmaktadır. Bu hizmetler ile eski hükümlüyü yasalara uyan, tekrar suç işleme oranı düşük bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşu olan KRIS (Criminals Return In Society) adlı proje ile hükümlülere yardımcı olmaya yönelik faaliyetleri ile eski hükümlüye destekçi olmaktadır. KRIS projesi ile eğitim, meslek faaliyetlerinin yanında özellikle tahliye sonrasındaki konaklama ihtiyacını gidermeye yönelik hizmetler sunmaktadır (www.theguardian.com, 04.10.2016).

2.1.2.3. Danimarka’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Danimarka 2013 nüfus miktarı 5.605.836 ile en kalabalık 112. ülkedir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında ise 100.000 de 73 vaka ile 172. sıradadır. Hükümlü topluma daha sağlıklı adapte olması için, cezasını tamamlamadan önce ceza süresi göz önünde tutulmak suretiyle süresi belirlenen ve salıverilmeden önceki son altı ay ile iki yıl

arasında değişen “tahliye öncesi tedavi” devresinde, çeşitli tedbirlere başvurmaktadır (Şahin, 2002: 14). Bu tedbirlerden bazıları şunlardır:

- Ailevi ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesine yönelik, refakatçi eşliğinde veya serbestçe eve gitme izni uygulanmaktadır.
- Grup’a yönelik programlar ile, salıverilme sonrası gözetimin nedenleri ve niteliği, salıverilmeyi izleyecek olan deneme devresinin başarısında veya başarısızlığında hükümlünün kişisel sorumluluğu üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte gözetim altında olan hükümlünün iş arama, aile yaşamına uyum, sosyal sorumluluklar gibi faaliyetler de ele alınmaktadır. Grup’a yönelik faaliyetler gerçekleştirir iken rehber gözetimiyle, denemeler ile yapılmaktadır.
- Dışarıda çalışma izni ile, gündüz kurum dışında çalışıp gece cezaevine dönelebilmekte ve bu çalışma izni daha çok kendi başlarına kaldığında toplumdaki korkanlara verilmektedir.

Danimarka’da “Danimarka Sosyal Koruma Kurumu” salıverilme sonrası koruma ve yardım faaliyetini yerine getirmektedir. Bu yardım ve koruma süresi iki yıldan az olamaz ve şartlı salıverilen müebbet hapis hükümlüleri yaşamları boyunca gözetim altında bulundurulurlar (Şahin, 2002: 18-19).

2.1.3. Muhafazakâr (Kıta Avrupası) Refah Rejimleri

Fransa, Belçika ve Almanya ülkelerinin dâhil olduğu Muhafazakâr (Kıta Avrupası) model, Liberal ve İskandinav refah rejimlerinin karışımıdır. Bu modelde, sosyal politika harcamaları, vatandaşların ödedikleri primlerle karşılanmaktadır.

2.1.3.1. Almanya’ da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Avrupa devletlerinin önemli temsilcilerinden olan Orta Avrupa ülkesi olan Almanya 2015 deki nüfus miktarı 81.459.000 dir. Dünyanın en kalabalık 17. ülkesidir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 79 vaka ile 167. sıradadır. Almanya hükümeti, eski hükümlünün tekrar iş hayatına katılması sürecinde geçmiş hayatına

bakmakta ve sosyal bütünleşmesi için gerekli olan tüm önlemler alınması hükümetin görevleri arasında gösterilmektedir (Morgenstern, 2011: 33).

Hükümlülere, hapisanelerde mesleki yeterliliğe göre meslek öğrenmekteler. İş Piyasasında birçok sosyal sorumluluk programları ile eski hükümlüyü istihdam etmektedirler. EXOCOP projesi Almanya'daki hapisanelerde uygulanan hükümlülerin istihdamını kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Hükümlülük süresi içinde Berlin Teknik Üniversitesi iş birliği ile (e-LiS Development Partnership (DP) E-LiS Kalkınma Ortaklığı) e-öğrenme ile internet tabanlı programlarla hükümlülerin ihtiyaç duyacağı konular, özellikle mesleki eğitimler veriliyor. Özellikle bu program öğrenme zorluğu çeken insanların daha rahat öğrenmelerine olanak tanıyarak onların dezavantajlılık sorunu engellemekle birlikte, ihtiyaç duyan herkesin eşit bir şekilde eğitim almasına imkân sağlamamaktır (Morgenstern, 2011: 34). Geliştirilen bu yazılımı sadece hükümlüler değil aynı zamanda görevli memurlarda kullanmakta ama programı kullananın yetkisine göre de programın içeriği değişmekte ve program uygulanma süreci içinde geliştirilmektedir. Bunun yanında eski suçluların istihdamında hangi nedenle suç işledikleri önemli olmakla birlikte işledikleri suçun mahiyetine göre istihdam sağlanmaktadır. İş yerleri personel alırken eski hükümlünün kabiliyetine, yeterliliğine önem vererek istihdam etmektedirler (Morgenstern, 2011: 35).

Almanya'da hükümlünün salıverildikten sonra topluma yeniden kazandırılmasında yardım görevi Cezaevi Danışma Kurullarına verilmiştir. Danışma Kurulu; yerel işçi ve işveren birlikleri, meslek kuruluşları, spor birlikleri, dini cemaatler ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu kurullara, infaz görevlilerinin üye olmaması, hükümlülerle kurulacak iletişimin daha sağlıklı yürütülmesi noktasında yararlı bir uygulamadır. Çünkü infaz görevlilerinin yerine, hükümlülere daha iyi bir bakış açısıyla yaklaşan ve sosyal yönü daha ağır basan çeşitli sivil toplum örgütlerinin kurul içerisinde yer alması, faydalı sonuçlara sebebiyet vermektedir (Kara, 2014: 109).

Almanya'daki Ceza Danışma Kurulları, eski hükümlülerin topluma yeniden kazandırılmaları sürecine, kamu otoritesine destek olmak için özel kuruluşları da dâhil etmektedir. Kurul üyeleri, sunmuş oldukları öneriler ile hükümlülerin rehabilitasyonuna katkı sunmaktadırlar. Hükümlülerin, cezaevlerinde çalışarak gelir elde etmeye

güdülenmesi için gerekli çalışmaların yapılması ile hükümlü kazanç elde etmenin yanı sıra, kişinin daha mutlu ve huzurlu hissetmesine yardımcı olabilmektedir (Kara, 2014: 110).

EXOCOP ve Avrupa Komisyonu iş birliği ile eski hükümlü rehabilitasyonu alanında kapsamlı teşvik programları sağlanmaktadır. Eski hükümlülere yönelik ortak hareket etmek için ortak politika üretilmesi gerektiği ve yeniden suç işlemeyi engelleyerek topluma kazandırılması için önemli adımların atılması vurgulanmaktadır. Bu yönde de üye olan devletlerin finansmanlarının sosyal hizmetler, sağlık, konut gibi yardım amaçlı kurumlara ağırlık vermeleri gerektiği, 2013 sonrasında daha da önem verdikleri görülmektedir.

Ceza ve infaz sisteminde Almanya'da öncelikli amaç rehabilitasyonun sağlanması ve hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasıdır. Asıl amaç ise topluma geri döndüklerinde hayatlarını daha bağımsız ve üretken bir şekilde geçirmelerine yardımcı olmaktır. Örneğin gündelik yaşamda giydikleri kıyafetleri giymeleri, hükümlülerin kendisini ifade etmeleri ve gündelik yaşamlarında kendilerini kontrol etmesi gibi unsurlara dikkat edilmektedir. Hücre cezası gibi disiplin cezalarına seyrek rastlanmakla birlikte cezaevlerinin fiziki koşulları olarak çok fazla sayıda pencere, geniş salonlar gibi rehabilite edici unsurlara önem verilmektedir. Son olarak, suçlulara yönelik alınan olumsuz idari kararları suçlular bağımsız kurullara itiraz etme hakkına sahiptirler. Hükümlülerin toplum ile ilişkilerine devam ettirmek amacıyla, Almanya'da güçlü aile ve toplum bağlarının topluma geri kazandırılma sürecindeki önemli etmenlerdendir. Bundan dolayı, Ceza İnfaz Kurumu görevlileri tutuklu ve hükümlülere kısa veya uzun süreli ev izni vererek, onların ailelerini ziyaret etmesine ve iş veya barınacak yer aramasına imkân sağlamaktadır (Kamer, 2015: 5-6).

2.1.3.2. Hollanda' da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Batı Avrupa ülkesi olan Hollanda, 2013 nüfus miktarı 16.795.200 ile en kalabalık 63. ülkedir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 82 vaka ile 161. sıradadır Hollanda da, ceza ve infaz sisteminde öncelikli amaç rehabilitasyonun sağlanması ve hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasıdır. Asıl amaç ise topluma geri

döndüklerinde hayatlarını daha bağımsız ve üretken bir şekilde geçirmelerine yardımcı olmaktadır. Bunun içinde gündelik yaşamda giydikleri kıyafetleri giymeleri, hükümlülerin kendisini ifade etmeleri ve gündelik yaşamlarını kendilerinin kontrol etmesi gibi unsurlara dikkat edilmektedir. Hücre cezası gibi disiplin cezalarına seyrek rastlanmakla birlikte cezaevlerinin fiziki koşulları olarak çok fazla sayıda pencere, geniş salonlar gibi rehabilite edici unsurlara önem verilmektedir. Suçlulara yönelik alınan olumsuz idari kararları ise, suçluların bağımsız kurullara itiraz etme hakkına sahiptirler. Hükümlülerin toplum ile ilişkilerine devam ettirmek amacıyla, suçluların cezalarını hafta içinde infaz edilmelerine olanak tanınmaktadır. Bunun yanında hafta sonları sosyal ilişkilerini kuvvetlendirmek için topluma geri kazanım programları ile elde ettikleri becerileri uygulayabilmek için evlerine dönmelerine izin verilmektedir (Kamer, 2015: 5-6).

2.1.3.3. Fransa’ da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Batı Avrupa ülkelerinden olan Fransa 2013 nüfus miktarı 65.107.000 ile en kalabalık 21. ülkedir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 101 vaka ile 149.sıradadır Fransa’da, eski hükümlülerin toplum ile tekrar sağlıklı bir şekilde bütünleştirilmesi sürecinde Ceza Sonrası Komitelerinin hatalı bir şekilde kurulduğu belirtilmektedir. Çünkü bunlara bir yargıcın başkanlık ettiği ve toplantıların Adalet Sarayında yapıldığı, oysa eski hükümlülerin ne yargıcı ne de Adalet Sarayını görmek istemedikleri, bu faaliyetin Çalışma Bakanlığına verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Pek çok ülkede bu faaliyeti yürütecek özel derneklerin bulunmaması ya da yapmış oldukları faaliyetlerin yetersiz olması dolayısıyla, koruma ve yardım konusunu devlet bizzat ele almıştır. Ancak, devlete ait bir görev olarak nitelendirilen tahliye sonrası yardım ve koruma faaliyetine özel derneklerin de katılması halinde, rehberlik ve koordinasyon işlevinin mutlaka devlet tarafından yerine getirilmesi istenmektedir. Tahliye sonrasındaki süreçte, devletin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da etkin bir şekilde varlık göstermesi, eski hükümlülerin karşılaşmış oldukları sorunların çözümü noktasında önem arz etmektedir. Bu yönde aktif rol alabilecek dernek, vakıf gibi kuruluşlar, hem devletin işini kolaylaştırır hem de eski hükümlü insanlara verilmiş olan desteğin, daha iyi seviyelerde olmasına yardımcı olabilir (Kara, 2014: 112).

2.1.4. Uzak Doğu Ülkelerinde Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Asya'nın doğusunda kalan, uzak doğu ülkelerinden gelişmişlik düzeyi yüksek olan Çin, Japonya, Singapur, Güney Kore önemli temsilcilerdendir. Bu ülkelerden ise Singapur ve Japonya'da eski hükümlülere yönelik sosyal politikalardan bahsedilecektir.

2.1.4.1. Singapur'da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Asya kıtasında bulunan uzak doğu ülkelerinden olan Singapur 5.310.000 nüfusa sahiptir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranı 100.000 kişide 661 vaka ile 198. sıradadır. Eski hükümlüye yönelik olarak, Singapur cezaevi hizmetleri, hükümlüyü yeniden topluma kazandırma sürecini 3 aşamada gerçekleştirmektedir (Roy, 2012: 17-21).

- İlk olarak, tüm hükümlüler değerlendirilmeye tabii tutulur ve değerlendirme sonrasında ona uygun hapisane ortamına nakil edilmektedirler. Hükümlüye uygun mesleki faaliyetlere yönlendirilir. Hükümlüyü takip edecek kişi atanır, hükümlü hakkında raporlar hazırlanır.
- Uygun olan hükümlü erken tahliye, ev hapsi, gündüz çalışma ve akşam eve gelme, elektronik takip şeklinde cezasını çekebilmektedir.
- Son olarak; eski hükümlüleri desteklemek amaçlı, hükümlülere 6 ay olmak üzere gönüllü sivil toplum kuruluşu ile hükümlünün aile, sosyal destek, finans ve konut gibi durumları için yardımcı olunur.

Singapur'da eski hükümlüleri desteklemek amaçlı 2004 yılında kamu destekli, sivil toplum kuruluşu olan "Sarı Kurdele Projesi" başlatıldı. Bu proje ile amaç, eski hükümlülere ikinci bir şans vermek, halkın eski hükümlülerin yaşadıkları sıkıntılarının farkına varmalarını sağlamaktır. Bu proje ile eski hükümlülerin topluma tekrar entegre edilmesini, damgalanmaya karşı mücadelesine yardımcı olmaya çalışılmaktadır. Yine bu proje ile, eski hükümlünün sorunlarına; spor faaliyetleri, çeşitli yarışmalar düzenleyerek, reklam panolarına, afişlerine "Sarı Kurdele" simgesi de eklenerek eski hükümlü farkındalığı kazandırılmaya sağlanmaktadır. "Sarı Kurdele Projesi" adı altında

fon oluşturulup eski hükümlüye maddi ve manevi destek sağlanmaya çalışılmaktadır (www.yellowribbon.org.sg, 30.06.2016).

2.1.4.2. Japonya’da Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Japonya uzak doğu ülkelerinden en gelişmişidir. 2005 verilerine göre, dünyanın en kalabalık 10. ülkesi ve 126.919.659 nüfusa sahiptir. 2014 yılında tekrar suç işleme oranında 100.000 de 51 vaka ile 198. sıradadır.

Japonya hükümeti 2013 yılında eski hükümlülerin tekrar suç işleme oranlarının artmasından dolayı istihdam ve rehabilitasyonu için teşvik paketleri hazırlamıştır. Bunlar bazıları ise; şirketlere yönelik mali teşvikler, istihdam ve danışmanlık hizmetleridir (www.japantimes.co.jp, 19.09.2016).

Eski hükümlü ve hükümlülerin rehabilitasyonu ile ilgili tüm konularda Adalet Bakanlığı yetkili olmakla birlikte gönüllü kuruluşların katkısı ile sağlanmaktadır. Adalet Bakanlığı rehabilitasyon faaliyetlerini Denetimli Serbestlik Sistemi ile sağlamaya çalışmaktadır. Bu faaliyetleri; rehabilitasyon yardım faaliyetleri ve suç önleme faaliyetleri olarak iki kısımda gerçekleştirmektedir.

Japonya hükümeti, rehabilitasyon hizmetlerini üç kısımda yürütmektedir.

- Tahliye: İşlediği suç tan dolayı pişman olan ve kendini düzeltmeye ve rehabiliteye istekli olanlar şartlı tahliye ile rehabilite edilmektedir.
- Denetimli serbestlik – denetleme : Tahliye koşullarını sağlayan hükümlülerin tahliye sonrasının takibi, rehberlik, denetim ve yardım faaliyetlerini sürdürür.
- Gönüllü denetimli serbestlik memurluğu ve yarı özgür evler : Gönüllü serbestlik faaliyetleri rehabilitasyon ile suç önleme çalışmalarını yürütmektedir. Yarı özgür evler ile kimsesi olmayan yardıma muhtaç eski hükümlülerin konaklama, istihdam yemek gibi ihtiyaçlarını karşılanmaktadır (hakusyo1.moj.go.jp, 30.09.2016)

2.2. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

2.2.1. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikaların Yasal Geçmişi

Türkiye’de eski hükümlü çalışma mevzuatı belirli dönemlerden geçerek günümüze gelmiştir. Bu dönemler, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olarak incelenebilir.

2.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal yardım amaçlı kurumsallaşmalar 18.yy’da daha da fazla etkinlik göstermeye başlamıştır. Özellikle II.Abdulhamid döneminde sosyal yardımlar hız kazanmıştır. Bu sosyal yardımlarda yoksullar, yetimler ve öksüzler, dilenciler, yaşlı kesim üzerine yoğunlaşmıştır. Hükümlüler ile ilgili Osmanlı geleneğinde kılıç kuşanmak, cülus ve veladet gibi törenler olduğu zamanlarda hapisanedeki hükümlüler içinden cezasının üçte birini tamamlamış olanlar affedilmektedir. II.Abdulhamid döneminde de borçlarından dolayı hapse düşen hükümlülerin durumunu iyileştirmeye ve affına yönelik çalışmaların da olduğu görülmektedir (Özbek, 2004: 173). Hükümlülerin ıslahında etkili olan önemli etmenlerin birisi de cezaevinin fiziki olanaklarıdır. Osmanlıda cezaevlerinin fiziki ve sağlık koşulları günümüzün cezaevleri ile kıyaslandığında hükümlünün ıslahı açısından elverişsizdir. Bu durumdan dolayı Osmanlı son dönemlerinde cezaevlerinin ıslahına yönelik yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalara bakıldığında 1865 yılında cezaevlerinin yönetimine dair yasa ve 1875 yılında hükümlülerin çalıştırılmasına öngören yasalar ile hükümlülere yönelik yasalardan bahsedilebilir.

Osmanlının son döneminde uygulanan politikalar tarım işçiliğinin yoğun olduğu dönemlere denk gelmesi, günümüzdeki gibi endüstri ilişkilerinin olmamasında dolayı çalışma hayatına yönelik yasalar oldukça kısıtlıdır. 1860 tarihinde kabul edilen Mecelle’nin bazı maddelerinde çalışanları koruyucu nitelikte ilk hükümlere rastlanmıştır (Talas, 1997: 32). Fakat o yıllarda endüstrileşmenin doğmamış olması gibi, sosyal

sınıfların doğup güçlenmesi de mümkün olmamış ve böylece toplumsal bir istek veya toplumsal bir çatışma olarak dar anlamdaki sosyal politikanın diğer eski hükümlü gibi sınıfların haklarını gözetici gerekli koşulları oluşmamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda önemli bir endüstri ilişkileri sisteminin varlığından söz etmek zordur. Avrupa’da devletin çalışanları korumaya yönelik ve reformist amaçlı müdahalelerine benzer bazı gelişmeler 15. yüzyıl sonlarında Osmanlı toplumunda da görülebilir. Fakat günümüzdeki gibi bir sosyal politika anlayışı gelişmemiştir (Koçak ve Altun, 2010: 97).

2.2.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet sonrası dönemden 1961 Anayasası dönemine kadar eski hükümlülerin çalışma hayatı içerisinde bir bütün hâlinde korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmamıştır. 1961 Anayasası’ndan önce yürürlükte olan 1924 Anayasası esas itibarıyla klasik hak ve özgürlükleri güvence altına almayı amaç edinmiştir. Bu nedenle 1924 Anayasası’nda sosyal ve ekonomik hak ve ödevlere sınırlı yer verilmiştir. Çalışma hayatı ile ilgili 70. maddesinde, çalışmanın insanların tabii hakları olduğu belirtilmiş, 79. maddesinde ise sözleşmeler ile çalışmaların serbestlik sınırlarının kanun ile düzenlenebileceği hüküm altına alınmıştır (Kaşıkçı, 2007: 15). Çalışma hayatını düzenleyen 1936 tarih ve 3008 sayılı ilk İş Kanunu’nda ise eski hükümlü çalıştırmaya ilişkin herhangi bir yükümlülük yer almamıştır (Koçak ve Altun, 2010: 98).

1961 Anayasası Dönemi : 1961 Anayasası’nın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmiş ve bu ilke ışığında, üçüncü bölümde, sosyal ve ekonomik hak ve ödevler düzenlenmiştir. 1961 Anayasası’nın 41. maddesinde ifade edilen tam çalışma esası, öneride “herkesin çalışması” şeklindedir. Herkesin çalışması ise tam istihdam anlamında kullanılmaktadır. Böylece devlet herkese iş bulmak için yapılan çalışmalarını desteklemekle yükümlü tutulabilecek, yani bir yandan eldeki kaynakları istihdamı yaygınlaştırıcı şekilde kullanarak, diğer yandan da herkese iş bulmayı destekleyip bu yönde tedbirler alacaktır (Caniklioğlu, 1991: 8). Ekonomik ve sosyal hayatın, sosyal devlet ilkesine uygun olarak düzenlenmesini öngören bu maddeye göre; devlet, herkes için insanlığa yakışır bir hayat seviyesi

sağlanması doğrultusunda düzenlemeler yapmak zorundadır (Koçak ve Altun, 2010: 98).

Türkiye’de eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü ile ilgili ilk olarak 854 sayılı kanun ile mevzuatta yer almaya başlamıştır. Bu mevzuat 931, 1475, 5763 ve 4857 sayılı kanunlar ile günümüze gelmiştir.

854 Sayılı İş Kanunundaki Düzenleme : 29.04.1967 tarih ve 854 sayılı Deniz İş Kanununun 14. maddesi “Özürü ve Eski Hükümlü Çalıştırma” başlığını taşımaktadır. Bu kanunun 13. maddesine göre, Deniz İş Kanunu’nun bununla ilgili tüzüğün bu konuda koyduğu hükümler, esaslar ölçüler ve şartlara göre eski hükümlü gemi adamı çalıştırmak zorundadırlar (Koçak ve Altun, 2010: 98).

931 Sayılı İş Kanundaki Düzenleme : 1967 yılında çıkarılan 931 sayılı İş Yasası’nın 25. maddesindeki hükümden, önceki eski hükümlülerin çalışma hayatına katılması ve korunması ile ilgili hükümler, özellikle eski hükümlü işçiler bakımından toplu iş sözleşmeleri ile düzenlenmekte veya bu kişilerin iş bulabilmeleri işverenlerin insafına bırakılmaktaydı. Fakat iş bulma olanaklarının sınırlı bulunduğu ülkemizde işverenlerin kendiliğinden eski hükümlülere iş vermelerini düşünmek oldukça uzak bir olasılıktır (Koray, 2000: 135).

İlk defa 1961 Anayasası ile devlete yükletilen görevler, eski hükümlüler yönünden 854 sayılı 20.4.1967 tarihli Deniz İş Kanunu ve 931 sayılı 28.7.1967 tarihli İş Kanunu ile hukuki temele kavuşmuştur. 931 sayılı İş Kanununun 25. maddesi gereğince yüz işçiye kadar işçi çalıştıran işverenler her elli işçiye karşılık bir eski hükümlü çalıştırmakla yükümlü tutulmuşlardır. Bu gibi işyerlerinde yüzden fazla işçi çalıştırılması durumunda çalıştırılması gereken eski hükümlü sayısı da artmaktadır. 931 sayılı yasa’nın iptalinden sonra hazırlanan ve kabul edilen 1475 sayılı İş Yasası da, eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü bakımından aynı esasları kabul etmiştir. Ancak yasanın 25. maddesinde yer alan bu hükmün uygulanabilmesi için, gerekli olan yönetmeliğin çıkarılamaması nedeniyle bir süre hiç uygulama alanı bulamamıştır. 21.1.1971 tarih ve 25. madde yer alan hüküm 14079 sayılı “Özürümler ve Eski Hükümlülerin Çalıştırılmaları Hakkında Yönetmelik” ile uygulama alanına kavuşmuştur. Bu yönetmeliğin bazı hükümleri,

büyük ölçüde değiştirilmiş, 23.3.1974 tarih ve 14836 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1982 Anayasası Dönemi : 1982 Anayasa’nın 5. ve 49. maddeleri değerlendirildiği takdirde, bir ekonomik hak olan “çalışma hakkının kullanılmasını engelleyen hususlar” var ise devletin, bu engelleri ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almasını isteyebilir (Kaşıkçı, 2007: 16). Maddelerden anlaşıldığı gibi eski hükümlülerde bu toplumun bir bireyi olarak, Anayasa’da güvence altına alınan çalışma hak ve özgürlüğünden yararlandırılmalıdır. Ancak daha önce herhangi bir suçtan hüküm giymiş olanların belirtilen nedenlerle anayasal bir hak olan çalışma hakkından yararlanmaları oldukça zor olmaktadır. 1982 Anayasası’nda yapılan değişiklikler ile ülkemizde eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü, sosyal devlet anlayışı içerisinde, devletin ödevleri arasında yer alarak yasal temellere dayandırılmıştır (Kaşıkçı, 2007: 18).

1475 Sayılı İş Kanundaki Düzenleme : 1475 sayılı yasa’da yer alan eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü son olarak 1983 yılında 1869 sayılı yasa ile yeniden düzenlenmiş ve bu düzenleme ile 25. maddenin başlığı “Çalışma Zorunluluğu” biçiminde değiştirilmiş, eski hükümlüleri çalıştırma yükümlülüğü ayrı ele alınmıştır. Ayrıca işverenlerin elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları takdirde bu yükümlülüğün altına girecekleri daha açık bir biçimde ifade edilmiştir. Bu yasa değişikliği ile Türkiye İş Kurumuna daha aktif görevler yüklenmiş, hükümlülerin mesleğe yönlentilmeleri görevi bu kuruma verilmiştir.

5763 Sayılı Yasa ile İş Kanunundaki Düzenleme : “Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Yükümlülüğü” ilişkin düzenleme 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesinde “Özürü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu” olarak değiştirilmiştir. Yapılan yeni düzenleme ile 50 veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektöre ait iş yerlerinde eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırılma zorunluluğu kaldırılmış, sadece özürü işçi çalıştırma oranı % 3 olarak hükme bağlanmıştır. Buna karşılık kamu iş yerlerinde % 4 özürü ve % 2 eski hükümlü işçiyi çalıştırma uygulaması benimsenmiştir. Mevzuatta yapılan bu değişiklikler sonucu eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu özel kesim işverenlerinin üzerinden kaldırılmış, ancak bu yükümlülüğün sosyal devlet ilkesi gereği,

kamu kurum ve kuruluşları tarafından yerine getirilmesine devam edilmesi öngörülmüştür (Koçak ve Altun, 2010: 99).

4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesi uyarınca oluşturulan “Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan” işverenlerden kesilen paraları kullanmaya yetkili komisyon tarafından özürhümlerinin ve eski hükümlülerinin destek sunulması karara bağlanmıştır. Bu destekler ise, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, özürhümlerinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkindir. Bu desteklenme projelerinde, Dernekler Kanununun 10. maddesinde %10 oranındaki sınırlamanın aranmaması kararı alınmıştır.

2.3. Türkiye’ de Eski Hükümlülerin Genel Sorunları

Dezavantajlı gruplar içerisinde önemli paya sahip olan eski hükümlüler, tahliye olduktan sonraki süreçte, topluma ve çalışma hayatına girerken yasal, sosyal, ekonomik engeller ile karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte kamu ve özel sektörlerin bazı kriterleri eski hükümlünün istihdamını zorlaştırmakta, dolayısıyla sağlıklı bir şekilde toplumla bütünleşmesinde sorunlara sebebiyet vermektedir.

2.3.1. Eski Hükümlünün Çalışma Hayatına Katılması Sürecinde Karşılaşılan Engeller

Çalışma hayatına katılma sürecinde, eski hükümlüler bazı engeller ile karşılaşmaktadır. Özellikle istihdam alanında ayrımcılığa açık ve dezavantajlı kesimdir. Birçok eski hükümlü için çalışma hayatına girmesi ve sürdürebilmesi, mevcut durumları nedeniyle sınırlıdır. İşverenlerin hükümlü istihdam etmeleri halinde, verimliliğin azalacağına dair ön yargıları, iş için başvuranlar arasında hükümlü olmayan kişileri seçmelerine yol açmaktadır. İşverenler tarafından eski hükümlü istihdamında çok yaygın olarak öne sürülen gerekçe, bu kimseler için uygun bir işin bulunmadığıdır. Bununla ilgili yapılan araştırmalar aynı meslek alanında çalışan başka işverenlerin hükümlü istihdam edebildiğini göstermektedir.

Eski hükümlü gibi yaşam içinde dezavantajlı konumda olan kişilerin özel ayrıcalıklardan yararlandırılmaları elbette ki sosyal devlet ve adalet duygusunun bir gereğidir. Eski hükümlüler ile ilgili yapılan araştırmada hükümlülerin, hükümlülük süresinden sonra karşılaştıkları engellerle şu şekildedir. 1032 kişi ile yapılan çalışmada bu kişilerin 712 si hükümlülükten sonra iş bulmak konusunda sıkıntı çekeceklerini, 182 kişi ise aile ve çevrenin dışlaması, 11 kişi topluma uyamamak, 77 kişi yeniden suç işlemekten, 6 kişi ise karşı taraftan gelecek baskılar ve 55 kişi ise herhangi bir cevap vermediği bulgusuna ulaşılmıştır (İçli, 2011: 102). Yapılan çalışmadan anlaşıldığı gibi hükümlülerin tahliye sonrası korkularının olduğu, en önemli korku ise iş bulamama olduğu anlaşılmakta ve iş bulamadığından dolayı özellikle ekonomik anlamda sıkıntıya girmektedir.

Eski hükümlülerin karşılaştıkları sıkıntıları genel olarak; yasal, sosyal ve ekonomik engeller olmak üzere 3 başlık altında toplanabilir.

2.3.1.1. Yasal Engeller

Eski hükümlü istihdamında devletin iş hayatına yönelik yasaları istihdamın ne şekilde olması gerektiği ve eski hükümlünün iş hayatına katılmasında önemli bir engel ya da teşvik olmaktadır. Bu duruma örnek olarak, 2008 yılında eski hükümlüler ile ilgili alınan karar gösterilebilir. Bu yasaya göre; 4857 sayılı İş kanununun 30. maddesine göre işverenler, 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır (Alpagut, 2013: 56).

Eski hükümlüler ile ilgili alınan bu karar ile, Türkiye’de eski hükümlü çalışma zorunluluğu 2007-2008 yılına kadar kamu ve özel kesimde kota yönetimi ile zorunlu olarak sağlanmaktaydı. 2008 yılında 4857 sayılı İş kanununun 30. maddesinden dolayı, özel kesimde olan eski hükümlü çalışma zorunluluğu kaldırıldı. Eski Hükümlü çalışma zorunluluğu sadece kamunun sorumluluğu haline geldi. Dolayısıyla bu yasal

mevzuat eski hükümlülerin çalışma yaşamına katılımlarında önemli bir kısıtlama nedeni olmaktadır. Bunun gibi yasal engellerde eski hükümlünün istihdamını zorlaştırmaktadır.

2.3.1.2. Sosyal Engeller

Çalışma hayatına girme tüm insanlar için hem bir hak hem de bir ödevdir. Her insan, yaşama hakkına sahip olduğu gibi, insan onuruna yaraşan bir yaşam düzeyine sahip olma ve çalışarak hayatını kazanma hakkına da sahip olmalıdır. Eski hükümlülerin toplum içerisindeki görevlerini yerine getirmelerinde, diğer kişilerin onları başarısız olarak algılamaları fertler arasında huzursuzluklara yol açacak, böylece eski hükümlülerin toplumdan dışlanmaları kolaylık kazanacaktır. Oysa eski hükümlülerin işe yarama duyguları ile toplumda hak ve görevlerinin bulunduğu bilincinin sağlanmasıyla topluma kazandırılmaları gerekmektedir. Böylece eski hükümlülerin çalışma ortamına girmeleri, onların sosyal açıdan fark edilmesine, topluma bütünleşme fırsatına kavuşmasıyla birlikte, kendilerine olumlu bakılmasına neden olacaktır (Koçak ve Altun, 2010: 100).

Mevzuat içerisinde hükümlülere yönelik koruyucu hükümlerin iki amacı vardır. Bunlardan ilki, ülke iş gücünden en geniş biçimde yararlanmayı sağlamaktır. Diğeri ise hükümlüleri içinde buldukları haysiyet kırıcı durumdan kurtarmak, onlara, çalışarak geçimlerini sağlayabilme yolunu açmaktır. Ülkemizde sabıkasız olduğu hâlde iş bulamayan ve işsiz kalan kimselerin mevcudiyeti, hükümlüler için iş bulmayı kolaylaştırıcı ve koruyucu hükümlerin öngörülmesini haksız kılamaz. Dolayısıyla bu kesimlerin öncelikle topluma kazandırılması gerekir. Zira bir toplumda suça sürüklenen veya suç işleyen bir kişinin kendi hâline bırakılması, onlar için insanca yaşayabilme imkânlarının oluşturulmaması, sosyal devlet düşüncesi ile bağdaşmamaktadır (Erkul, 1976: 387).

Eski hükümlü istihdam edilmediği müddetçe toplum ile bütünleşmesi mümkün olamamaktadır. Sosyal devletin olmanın gereği olarak, eski hükümlü olan ve olmayan, varlıklı ve varlığı olmayan kişiler arasında fark gözetmeyen ve ortaya çıkan farkları da gidermeye yönelik politikalar uygulanarak, eski hükümlünün toplumla bütünleşmesine katkıda bulunabilir.

2.3.1.3. Ekonomik Engeller

Eski hükümlülerin çalışma hayatına katılmalarının sosyal olduğu kadar ekonomik bir yanı da vardır. Eski hükümlülerin güçleri oranında üretken kılmak ve ekonomiye yararlı hâle getirmek herkesin ortak görevidir. Böylece, tüketici durumdaki eski hükümlü nüfus, üretici hâle getirilerek toplumun genel refahının arttırılması mümkündür. Aksi takdirde hem topluma hem de devlete maliyetleri olacaktır.

Fertleri suça iten fakirlik, eşitsizlik, eğitimsizlik gibi kaynağı ekonomik olan sebeplerin azaltılması suç işleme oranlarını ve topluma çıkaracağı sosyal ve finansal maliyeti düşürecektir. Bununla birlikte hükümlülük sürecinde verilen mesleki eğitimlerin zorunlu olmasını ve başarılı olanların şartlı tahliye edilmesi ile milli gelire ve sosyal bütünleşmeye katkı sağlayacaktır.

Hükümlü kişiler rekabet ortamına dayanan çalışma ilişkileri içerisinde korunmaya muhtaçtırlar. Zira bir taraftan iş bulmada karşılaşılan problemler, diğer yandan maddi sıkıntılar onların gelir kaybına uğramalarına yol açacaktır. Ortaya çıkan gelir kaybı, hükümlülerin aileleri veya düşük orandaki devlet katkıları ile giderilmeye çalışılacaktır.

Eski hükümlülere iş imkânlarının sağlanması, onların kendilerinin yoksulluktan kurtulmaları ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları açısından önemli bir durumdur. Hâlbuki hükümlülerin basit bazı tedbirlerle ekonomik hayata sokulmaları, millî gelirin bölüşümünde de etkili olacaktır. Eski hükümlü istihdamı ile hem kişinin kendi yoksulluğunun ortadan kaldırılmasına hem de ülke imkânlarının israf edilmeden en verimli şekilde kullanılmasına katkı sağlayacaktır. Bu arada devlet açısından da hükümlülere yardım yapmaktan ziyade, iş imkânlarının sunulması daha yerinde bir çözümdür. Zira ülke nüfusunun bir kısmını işsiz tutmak, verimsiz ve bağımlı yaşatmak, en yoksul ülkeler de dâhil olmak üzere bütün ekonomiler için bir kayıptır. Devlet açısından bir diğer fayda, Ceza İnfaz Kurumlarında eski hükümlülerin eğitimleri ile kurum maliyetlerinin azalması sağlanacaktır (Koçak ve Altun, 2010: 101-102).

2.3.2. Eski Hükümlünün Çalışma Hayatında Yer Alamaması

Birey olarak ekonomik gereksinimlerimizi giderebilmek, toplum içerisinde huzurlu, refah ve sağlıklı bir şekilde hayatımızı devam ettirebilmemiz için çalışma hayatına yani iş hayatına girmek 21. yüzyılımızın zorunlu ihtiyaçları olarak görülmektedir. Herhangi bir dezavantajı olunmaması durumunda dahi çalışma hayatına özel ya da kamu sektörüne girilememektedir. Herhangi bir engeli olmamasına rağmen zor olan istihdam süreci, eski hükümlüler gibi olumsuz ön yargının olduğu kesimde ise çok daha zordur.

Eski hükümlülerin tahliye olduktan sonraki süreçte toplumla bütünleşmelerini ve sosyalleşmelerini sağlamak ve yeniden suç işlemelerinin önüne geçmek için istihdam edilmesi son derece önemlidir. Çünkü ekonomik bağımsızlığını elde eden eski hükümlü, maddi ve manevi olarak önemli kazanımlar elde edecektir. Aksi durumda toplumdan eski hükümlü olduğu için dışlanan birey yasal olmayan yoldan gelir elde etmek ve yeniden suç işlemek durumunda kalabilir (Altan, 1980: 323). Bu duruma örnek olarak, Amerika'nın Teksas eyaletinde uygulanan bir araştırmada ise işsiz bir eski hükümlünün, istihdam edilen eski hükümlülere göre 3 kat daha fazla cezaevine geri döndüğü belirlenmiştir.

Eski hükümlü istihdamının hem işveren hem de işyeri yönünden faydaları vardır. Mesela; eski hükümlülerin durumları gereği tekrar iş bulmaları zor olduğu için var olan işlerini bırakma oranı diğerlerine nazaran çok daha azdır. Bununla birlikte eski hükümlüler işlerine sadıktırlar, işlerine devam etme oranları yüksek, çevrelerine güven verebilmek için işlerine çabuk kavramaya çalışırlar, işlerinde azim ve başarı gösterirler (Altan, 1980: 328). Bunun gibi nedenlerden dolayı eski hükümlünün dezavantajlı bu durumuna karşı gerekli politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.

2.4. Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de sosyal politika kavramının gelişimi, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ele alındığında ilk yıllar yani savaş yıllarından dolayı öncelikle ekonomiyi düzene koymak ve devlet yapılanması ağırlıklıydı. İlerleyen dönemlerde ise endüstrileşme

dönemine batılı ülkelere göre geç girilmiştir. Türkiye’de devlet dışı aktörlerin zayıflığı yanı sıra 1961 anayasası ile sosyal devlet anlayışının kabulü ile sosyal politika gündeme gelmiştir. Avrupa Birliği süreç ininde geç başlaması ve aksamalar da sosyal politikaların istenilen seviyeye gelememesinde etkilidir. Avrupa Birliği ile günümüzde dahi sosyal politikalarda halen uyum sorunları yaşanması sosyal politikalar eksik olmasında etkilidir.

Sosyal politikaların amacı, genel olarak toplumun aksayan, sıkıntılı ve sorunlu kısımlarını düzeltmektedir. Hükümlü ve eski hükümlüler yönelik sosyal politika faaliyetlerinin etkili olmasında cezaevi sürecini ne şekilde değerlendirdiği temel unsurdur. Cezası biten hükümlü artık eski hükümlü sıfatı alır. Eski hükümlülerin topluma yeniden kazandırılma sürecinde büyük önem taşıyan istihdam konusunda devletler, sosyal dışlanma, ayrımcılığı önlemek üzere çeşitli önlemler almaktadırlar. İstihdam alanındaki bu önlemlerin bir amacı da, bu kişilerin gelir edinmemeleri sonucu tekrar suç işlemelerinin önlenmesidir

Eski hükümlülerin çalışma hayatına katılması ve korunması süreci üç aşamada ele alınmalıdır. Bu aşamalar şu şekildedir:

1. Hükümlülerin Ceza İnfaz Kurumlarında buldukları süre içerisinde sosyal ve mesleki yönden eğitim almaları ve toplumsal hayata uyum sağlayacak şekilde hazırlanmalarıdır.
2. Eski hükümlünün işe girerken korunmasıdır. Bu aşamalarda eski hükümlülere, eğitim ve mesleki danışmanlık hizmetleri sağlanabilir, bu kişiler için işyerlerinde belirli kotalar belirlenebilir, bazı iş alanları sadece eski hükümlülerin çalışması için ayrılabilir.
3. Eski hükümlülerin işe yerleştirildikten sonra korunması ve ücret, iş sözleşmesinin haksız feshi gibi konularda eski hükümlüler için özel koruma önlemlerinin alınmasını içerir (Alp, 2014: 16-17).

2.4.1. Eski Hükümlünün Çalışma Yaşamına Girmeden Önceki Faaliyetler

Çoğu hükümlü cezaevini, yaşamlarında kaybedilmiş bir zaman olduğunu onlar içerdeyken dışarıda birçok şeyin değiştiğini, bundan dolayı da tahliye olma fikrinden ürkebilir. Bundan dolayı topluma geri dönmesi ve toplumla tekrar bütünleşebilmesi için iki noktaya dikkat edilmesi gerekmektedir.

1. Cezaevinde var olan süreci ne şekilde geçirmekte olduğu, hapisane sürecinde hükümlünün eğitim ve mesleki eğitim programlarına katılması tahliye sonrası, topluma uyum sağlaması ve istihdam edilmesinde önem arz eder
2. Tahliye olduktan sonra toplumun hükümlülere ön yargılı bakış acısı ve tutumları ile başa çıkabilmesi için alması gereken danışmanlık hizmetidir.

Tahliye olduktan sonra hükümlünün tekrar toplumla bütünleşmesi sürecinde alınan destek eğitimine ‘patrona’ denmektedir. Tahliye sonrasında hükümlünün toplumla tekrar bütünleşmeyi hem birey için hem de toplum için önem arz etmektedir. Zira toplum tepkisel ve ön yargılı, eski hükümlü ise endişelidir.

Bu noktada yapılacak olan şeyler uzun döneme yayılacak eğitim ve tutum değişim programları olmalıdır. Bunun en iyi yolu eski hükümlü ile sosyal ilişkileri arttırmak ve ön yargılardan sıyrılarak herkesin suç işleyebileceği de düşünülerek bu olumsuz durum ortadan kaldırılabilir (Savcı, 2004: 78).

Hükümlüye verilen mesleki eğitimin önemli olduğu gibi bu verilen mesleki eğitimin dışarıdaki hayat ile ne kadar uyumlu olması da mesleki eğitimin verilmesi kadar önemlidir. Hapishanede verilen mesleki eğitim ile günümüz çalışma hayatının gerçeklerine paralel verilmediği durumda, verilen eğitim amacının dışına çıkacak hükümlünün tahliye sonrasında çalışma yaşamına girişi zor iken, daha da zor olacaktır (Savcı, 2004: 58).

Hükümlünün, topluma sağlıklı bir şekilde dönebilmesi için dikkat edilmesi gereken unsurlardan olan istihdam, eğitim, konut sorunu, aile bağları, tahliye sonrası takip önem arz etmektedir. Topluma başarılı bir şekilde geri dönüş için yapılması gerekenlerle

birlikte, sadece bireyin aşamayacağı engeller vardır. Bu noktada da hükümlünün istihdam edilmesini sağlamak ve konut edindirmek, sosyal koruma altında olmasını sağlamak gerekmektedir. Çünkü, insan olmak, sosyal güvenlik sisteminden yararlanmak için yeterlidir (Savcı, 2004: 19).

Eski hükümlünün istihdamı önyargılardan dolayı her zaman sorun olmuştur. Bundan dolayı iş yerlerinin gönüllü ortaya çıkması beklenmemeli, bazı zorunluluklar ile eski hükümlünün istihdamı sağlanmıştır. Bu zorunluluklar ise genel olarak şu şekildedir ;

- Belirli sayıyı geçtikten sonra eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu getirilmesi,
- Daha önce çalıştığı iş yerinde istihdam edilmesinde öncelik verilmesi,
- Eski hükümlünün evlerinde çalışma imkânı sağlanmasıdır (Savcı, 2004: 79-80).

2.4.1.1. Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri

Hükümlünün tahliye sonrasındaki süreç de toplum ile sağlıklı şekilde bütünleşmesi, ilişkilerini sürdürmesi ve geliştirmesi eğitim ve öğretim programları ile mümkündür. Eğitim ve öğretim programları uygulanması mecburi olan ya da hükümlünün isteğine ve kurumların şart ve imkânlarına bağlı bırakılmıştır. Bu faaliyetler ile hükümlüyü cehaletten kurtarmak, iş ve meslek sahibi yapmak, milli ve ahlaki yönden gelişmesini sağlamak, olaylar karşısında ve çevreden gelecek tahrik ve kışkırtmalara karşı sabırlı, tahammülü, soğukkanlı olmalarını sağlamak ve karşılaşılabilecekleri olumsuz sonuçlara karşı tekrar suç işlemekten sorunlar ile başa çıkabilmelerini sağlamaktır (Güngör, 1997: 29).

Tablo 1

Ceza ve İnfaz Kurumlarında Bulunan Kadın ve Erkeklerin Öğretim Durumlarına Göre Dağılımları (05.01.2015)*

Öğretim Durumu	Genel Toplam								
	Erkek			Kadın			Toplam		
	Çocuk	Yetişkin	Toplam	Çocuk	Yetişkin	Toplam	Çocuk	Yetişkin	Toplam
Okuma - Yazma Bilmeyen	80	4.538	4.618	8	982	990	88	5.520	5.608
Okur-Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyenler	252	6.426	6.678	10	441	451	262	6.867	7.129
İlkokul Mezunu	560	63.508	64.068	11	1.809	1.820	571	65.317	65.888
İlköğretim Mezunu	503	17.570	18.073	17	452	469	520	18.022	18.542
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	413	28.359	28.772	12	664	676	425	29.023	29.448
Lise veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	92	22.188	22.280	3	769	772	95	22.957	23.052
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	2	3.800	3.802	-	247	247	2	4.047	4.049
Yüksek Lisans Mezunu	-	70	70	-	5	5	0	75	75
Doktora Mezunu	-	16	16	-	0	0	0	16	16
Öğretim Durumu Bilinmeyen	21	5.180	5.201	2	386	388	23	5.566	5.589

Kaynak: (www.cte.adalet.gov.tr, 15.05.2015).

Tablo 1 de, Ceza ve İnfaz Kurumlarındaki hükümlülerin en fazla ilkokul mezunu oldukları en az ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Öğretim seviyesi arttıkça hükümlü sayısının da düştüğü anlaşılmaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin

hükümlü olup olmama üzerindeki etkisi ile birlikte suç a etkisi görülmektedir. Çalışmamızda, eğitim ve öğretim faaliyetleri olarak; Temel Eğitim ve Öğretim, Okuma Yazma Programları, Lise, Açık Lise ve Açık Öğretim Faaliyetleri programlarıdır.

2.4.1.1.1. Okuma-Yazma ve Temel Eğitim Programları

Hükümlüye verilecek olan okuma ve yazma, temel eğitim faaliyetleri belirli şartlardan dolayı kademelendirilmiştir. Birinci kademe eğitim programı ile hükümlünün, günlük hayatta kendilerini ifade etme okuma-yazma öğrenmelerini sağlamaktır (Güngör, 1997: 30). İkinci kademe eğitim programı ile okuma ve yazma bilmeyen hükümlü ve tutuklulara, ara sınıflarından ayrılan veya ilkokul mezunu olmayan, 65 yaş altı, sağlık durumu elverişli hükümlü ve tutuklulara okuma-yazma kursları açılmaktadır.

Verilen eğitim programları ile okuryazar olup da ilkokulu ya da ilköğretimi bitirmek için belirli eğitimden geçirilmesi sağlanmaktadır. Gerekli eğitimlerden geçen hükümlü tahliyeden sonra daha ileri öğrenim aşamalarına geçmesi imkânı bulmakta ve bununla birlikte daha iyi bir işe girebilmesi imkânı sağlamaktır (Güngör, 1997: 32).

2.4.1.1.2. Lise ve Açık Lise – Açık Öğretim Fakültesi Programları

Hükümlülük sürecinde, hükümlülerin boş zamanlarını doldurmak ve öğrenim düzeylerini arttırmak süreci sağlıklı olması açısından önemlidir. Bu amaçla isteyen hükümlünün eğitim ve öğretim düzeyini arttırabilmesi için ilgili mevzuat çerçevesinde Açık Öğretim Ortaokulu, Açık Öğretim Lisesi ve Açık Öğretim Fakültesi ile devam edebilmesi yönünde imkânlar tanınmaktadır. Milli Eğitim Müdürlükleri ile de işbirliği yapılarak, sınavlara hazırlanmasını ve sınavlara katılması sağlanmaktadır. Bu durum ıslah yönünden de Adalet Bakanlığının kabul ettiği ve önemseydiği bir husustur (Güngör, 1997: 32-33).

Açık Öğretim Ortaokuluna, yetişkin ikinci kademe eğitimi kursunu başarıyla tamamlayan, ilkokulu bitiren, ortaokul 5. 6. 7. 8. veya ilköğretim okulu 6. 7. 8. sınıflardan ayrılan hükümlü tutuklular devam edebilmektedir. Açık Öğretim Lisesine, ortaokul veya ilköğretim mezunu ya da lise 1. 2. 3. sınıflardan ayrılan hükümlü ve

tutukluların devam edebilmelerine olanak sağlanmaktadır (www.cte.adalet.gov.tr, 12.02.2014).

Açık Öğretim Fakültesine, lise düzeyinde bir ortaöğretim programını tamamlayan, Ölçme Seçme ve Yerleştirme Sınavına katılıp üniversitelerin açık öğretim programlarına yerleşen veya yükseköğretim mezunu iken sınavsız kayıt yaptıran hükümlü ve tutuklular devam edebilmektedir (www.cte.adalet.gov.tr, 12.02.2014). Hükümlü ve tutuklular, üniversitelerin örgün, yükseköğretim ve uzaktan eğitim programlarına devam ederek, eğitimlerini sürdürebilmektedir.

Örgün yükseköğretim programına kayıtlı iken ve sınav sonucu örgün öğretim kurumlarını kazanan hükümlüler aynı belediye sınırları içerisinde olan okullarına gidip, derslere katılarak eğitimlerini sürdürebilmektedir. Eğitim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda, yaygın öğretim çalışmalarını daha nitelikli düzeye getirilmesi için uzak birçok üniversitede uzaktan eğitim programları açılmıştır. İnternet erişimli sanal sınıf uygulamaları kapsamında, bir bölümü yaygın öğretim, bir bölümü ise örgün öğretim hizmetleri olan uzaktan eğitimden, kurum imkânları dâhilinde, hükümlü ve tutukluların yararlanmaları sağlanmaktadır (www.cte.adalet.gov.tr, 07.02.2014).

Hükümlünün bazı programlara seçilmesi halinde hükümlünün derse katılamayacak kadar yaşlı veya hasta olduğu doktor raporu ile tespit edilmediği müddetçe hükümlünün seçildiği programa katılma zorunluluğu vardır (Güngör, 1997: 36).

2.4.1.2. Sosyal Yönden Rehabilitasyon Faaliyetleri

Hükümlünün cezaevi sürecinde toplum ile ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmesi için, cezaevi sürecinde eğitim faaliyetleri gibi faaliyetler yanında ruhsal, sosyal gelişimi desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu hizmetler genel olarak, psiko-sosyal hizmet programları, beden eğitimi ve sosyal kültürel faaliyetler, dini ve manevi rehberlik, kitap okuma gibi hizmetler verilerek hükümlünün tahliye sonrasındaki sürece hazırlanması sağlanmaktadır.

2.4.1.2.1. Psiko-Sosyal Hizmet Programları

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Tüzük'ün 24. maddesinin 1. fıkrasında tanımladığı şekli ile Psiko-Sosyal Yardım Servisi; *Personel ve hükümlülerin ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğüne ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi sürecine katılarak psikolojik destek ve müdahalede bulunmaktadır. Bununla birlikte hükümlülerin bireysel özelliklerini yaşam koşullarını ve suç işleme nedenlerini belirleyerek bireysel gelişmelerine yardımcı olan, kurum yaşamına uyumlarını ve toplumsal yaşamla uyumlarını sağlayan ve bireyin yeniden suç işlemesini engelleyecek önlemleri alır. Bu amaçla gerektiğinde kurum en üst amirinin bilgisi dâhilinde, aileler ve sosyal çevreyle görüşme yapan servistir* (Saldırım, 2011: 112).

Hükümlü ve tutukluların kişilik özelliklerini, ruhsal, ekonomik ve sosyal problemlerini belirleyerek, uygun mesleki teknikler kullanmak suretiyle, bunların tekrar topluma kazandırma amacına yönelik bu programların başarı ile uygulanması gerekli psiko-sosyal hizmet personeli ile sağlanabilmektedir. Eski hükümlünün hapisaneyeye girmesi tekrar yeni bir ortamın içerisinde olması gibi yeni ve yabancı olduğu koşullar ile karşılaşmasında, hükümlüyü destekleyici onu yönlendirici, aynı zamanda hapisaneden çıktıktan sonra hükümlüyü toplum hayatına hazırlayıcı faaliyetleri sunan hizmet programlarına hükümlü ihtiyaç duymaktadır (Güngör, 1997: 38).

Yapılan çalışmalar, hükümlülerin, normal nüfusa göre daha yoğun olarak psikolojik semptomlar gösterdiğini ve intihar olasılıkları normal insana göre % 80 daha fazla olduğu görülmektedir. Bu ve benzeri vakaların çözümüne yönelik, bireyin uyum sorunu ve bu tip sorunlarla mücadele edemediği anda hükümlünün kendine ya da başkalarına zarar verme ihtimali artacaktır. Bu gibi sorunlarla etkin bir şekilde mücadele etmesine yardımcı olacak servis psiko-sosyal yardım servisi (Saldırım, 2011: 117-118).

Cezaevi personelinin en önemli görevi hükümlünün karşılaştığı sorunlar karşısında hükümlünün ne şekilde davranmaları, onlara sabırlı, tahammüllü olmaları gerektiğinin öğretilmesi gerekmektedir. Bu tip eğitimlerin yanında cezaevindeki tüm hükümlülere mesleki eğitim, okuma eğitimi, kültür dersleri gibi eğitimlerde verilmektedir. Eğitimler

verilir iken, mesela; sabır, tahammül, sorunlarla nasıl başa çıkabileceği gibi eğitimler diğerleri gibi topluluk halinde değil birebir eğitim mantığıyla verilmesi gerekir. Bununla birlikte randevu usulü ile verilmesi, hükümlünün fikrini değiştirme, sağlıklı yönlendirilmesi açısından daha önemlidir (Güngör, 1997: 39-40).

Ceza İnfaz Kurumlarındaki hedef kitle dikkate alınarak daha özel bir takım programların uygulanmasının da gerekli olduğu kabul edilmektedir. Bu ihtiyaç dikkate alınarak 2006 yılı içerisinde öfke kontrolü, müebbet hapis, cinsel suç, tahliye sonrasında hazırlık, intihar ve kendine zarar vermeyi önleme, madde bağımlılığı ve benim ailem olmak üzere 7 adet program hazırlanmıştır. Bu tip programlar ihtiyaca göre planlamakta ve yeni programlar hazırlanmaktadır (Saldırım, 2007: 39).

2.4.1.2.2. Beden Eğitimi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetler

Kanununun 87. maddesine göre, “ *Hükümlünün toplumsal, ruhsal ve bedensel gelişmelerini sağlamak amacıyla fiziksel ve ruhsal sağlık durumlarının elverdiği ölçüde spor, beden eğitimi ve eğlendirici etkinliklere katılmasına müsaade olunur ve olanaklar ölçüsünde yer ve araç sağlanır. Acık havada çalışmayan veya Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan hükümlüye, hava koşulları elverdiği ölçüde günde en az bir saat acık havada gezinmek olanağı verilir. Bu süre içerisinde bireysel sporda yapılabilir. Kurum dışındaki etkinliklere Acık Ceza İnfaz Kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler katılabilirler* ” (Saldırım, 2011: 89).

Sinema, tiyatro, halk oyunları, spor müsabakaları, bilgi yarışmaları, münazara gibi sosyal ve kültürel faaliyetler, hükümlü ve tutukluların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması açısından çok önemli olmakla birlikte bu tür faaliyetlerin yapılması zorunlu kılınmıştır (Saldırım, 2011: 90). 2000–2009 yılları arasında uygulanan sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım sayıları Tablo 2 de görülmektedir.

Tablo 2
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler (2000-2009)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Katılanlar	157.295	71.616	82.331	86.117	122.767	398.733	1.978.201	2.970.813	3.001.314	1.537.500

Kaynak: (Saldırım, 2011: 199)

Hükümlü ve tutuklulara yönelik yapılan faaliyetler ise kısaca şunlardır; (www.cte.adalet.gov.tr, 14.01.2014).

Konferans ve Seminer : Eğitim ve iyileştirme çalışmalarına destek olmasına yönelik konferans, seminer, panel gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlik ise, ayda en az bir defa düzenlenmekte olup, etkinliklere hükümlü ve tutuklular ilgi, ihtiyaç, bireysel özellikler gibi kriterler göz önünde bulundurularak alınmaktadır.

Münazara - Bilgi Yarışması : Her seferinde mümkün olduğu kadar farklı hükümlü ve tutuklunun katılımıyla ekipler oluşturularak münazara veya bilgi yarışmaları düzenlenmektedir.

Tiyatro ve Drama : Sivil ya da resmi kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, kurumda tiyatro etkinlikleri yapmak üzere hükümlü ve tutuklulardan oluşturulacak grupların ya da kurum dışı faaliyet sürdüren çeşitli tiyatro gruplarının kurumlarda oyun sahnelemesi sağlanmaktadır.

Sinema : Eğitim ve iyileştirme çalışmalarına katkıda bulunmak, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılarak kurumlarda her ay en az bir film gösterimi yapılmaktadır.

Merkezi Yayın Sistemi : Merkezi yayın sistemi bulunan kurumlarda, hükümlü ve tutuklulara eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine destek olacak nitelikte eğitsel programlar, belgeseller ve ders içerikli görüntüler izletilmektedir. Bu izletilmesi planlanan yayınlar

belli bir program çerçevesinde ve hükümlüye daha önceden haber verilerek sürdürülmektedir.

Konser : Kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, özel gruplar ve mahalli sanatçılarla işbirliği yapılarak kurumlarda konserler verilmektedir.

Tören ve Anma Günleri : Kurumda bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak; önemli gün ve haftalarda, birlik ve beraberliği arttıracak gün ve haftanın önemine yakışır şekilde programlar düzenlenerek, kutlama yapılmaktadır.

Sportif Çalışmalar ve Turnuvalar : Hükümlü ve tutukluların sağlıklı olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için, Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri ile bağlı federasyonlarla işbirliği yapılarak ve kurum imkanları çerçevesinde, personelden gerekli yeterliliğe sahip olanların katılımıyla sportif etkinlikler yürütülmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde beden eğitimi öğretmenliği yetiştiren okullardan mezun olmuş aday öğretmenlerden veya emekli beden eğitimi öğretmenlerinden ek ders karşılığı yararlanılmaktadır. Ceza İnfaz Kurumlarında, değişik spor branşlarında turnuvalar düzenlenmektedir.

Kurum ve Kuruluşlar İle İşbirliği : Ceza İnfaz Kurumlarında yürütülen eğitim çalışmalarının desteklenmesi ve sosyal kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi, iş ve meslek eğitimi kurslarının geliştirilmesi ve maddî durumu yetersiz hükümlü ve tutuklulara malzeme temin edilmesi sağlanmaktadır. İhtiyacı olan hükümlü ve tutuklulara yardım yapılması, yararlı görülen diğer konularda kamu kurum ve kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları ile iş birliği yapılmaktadır.

2.4.1.2.3. Kitap Okuma Yolu ile Eğitim

Hükümlülerin, bilgi ve kültür düzeyinin yükselmesi aynı zamanda toplumunda bilgi ve kültür seviyelerinin de ilerlemesi ile aynı anlama gelir. Bundan sebeple kitap okumanın teşvik edilmesi ve gerektiğinde diğer kamu, kurum ve kuruluşlarının kütüphanelerinden kitap temin edilerek, hükümlülere bu konuda geniş seçenekler sunulmalıdır. Kütüphane

hizmetleri etki ve başarılı bir şekilde sürdürülmesi gerekliliği kanununun 88. maddesinde de vurgulanmıştır (Saldırım, 2011: 90).

2.4.1.2.4. Dini ve Manevi Hizmetler

Ülkemizde ve batı ülkelerinde suç ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına ve çoğunluk sosyal bilimciye göre dinî ve ahlâkî değerler suç önlemede önemli oranda caydırıcı bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Özellikle İslamiyet dininde suç işleme ile dindarlık arasında zıt ilişkinin daha kuvvetli olduğu görülmektedir (El-Halife, 1994: 12). Bu nedenle, insanların yaşadıkları ruhî boşluk ve bunalımlardan hareketle suça yönelmelerini önlemek amacıyla, hükümlülere manevi yönde eğitici ve bilgilendirici çalışılmalar yapılması önem arz etmektedir (Bayraktutar, 2011: 20).

Dini ve manevi eğitimlerin suç u önlemede etkin olduğu din ve suç konulu çalışmalarda görülmektedir. Bundan dolayı Ceza İnfaz Kurumlarındaki hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak din hizmetlerinin yerine getirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılan protokol gereği il ve ilçe müftülükleri ile işbirliği yapılmaktadır. Genelgede belirtilen şartları taşıyan müftülük personeli, bu sağlanamadığı takdirde Milli Eğitim Müdürlüklerinden din bilgisi ve ahlak bilgisi öğretmenleri talep edilerek hükümlü ve tutuklular din hizmetlerinden faydalandırılmaktadır. Mevzuat çerçevesinde her hükümlü ve tutuklu mensup olduğu dinin temsilcisi ile görüşme hakkına sahiptir (www.cte.adalet.gov.tr, 08.02.2014).

2.4.1.3. Sağlık Uygulamalarına Yönelik Faaliyetler

Hükümlülerin cezaevi sürecinin sağlıklı şekilde geçirmesi için sağlık durumlarının yeterli olması ve korunması gerekir. Cezaevi ortamında gerekli sağlık koşulları sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde; bakterilerin, mikropların, hastalıkların çoğalması ve bulaşması kaçınılmazdır. Bundan dolayı cezaevlerinde yeterli sağlık çalışanı ve sağlıklı ortamın oluşması gerekmektedir (Othmani, 2003: 82 - 83). Aksi takdir de hükümlüler ve tutukluların ıslahına yönelik faaliyetler aksar, tahliye sonrasında eski hükümlünün toplumla bütünleşmesinde başarısızlıklar sebebiyet verir.

2013 yılında Ceza İnfaz Kurumlarında, Genel Müdürlük kadrosunda 11 doktor, 3 dış hekimi, 268'i sözleşmeli, 218'i kadrolu olmak üzere toplam 486 adet sağlık memuru görev yapmaktadır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı ambulans hizmetlerine destek amacıyla 37 adet ambulans bulunmaktadır. Bununla birlikte, 30.04.2009 tarihli protokol doğrultusunda, Sağlık Bakanlığınca aile hekimleri vasıtasıyla genel sağlık sistemi kapsamında hizmet alınabilmektedir. Aile hekimlerinin sayısı tutuklu, hükümlü ve personel sayısına göre değişebilmektedir. Ayrıca Ankara-Sincan, İstanbul-Silivri, İstanbul-Maltepe ve İzmir-İliç Ceza İnfaz Kurumları bünyesindeki Semt Poliklinikleri doğrudan Sağlık Bakanlığı'na bağlı C grubu hastane statüsünde yataklı sağlık hizmeti vermekte olup, diğer ceza infaz kurumlarında ise aile hekimliği şeklinde hizmet verilmektedir (<http://www.cte.adalet.gov.tr/#>, 09.09.2016).

2.4.1.4. İş ve Meslek Kazandırma Faaliyetleri

Hükümlülerin tahliye sonrasında iş bulmalarına yardımcı olacak nitelikte iş ve meslek edinmeleri için kursların açılması öngörülmüştür. Kanun 88. maddesine göre *“Hükümlüler, ...İdarece belirlenecek düzene göre idarece tertiplenen kurslara katılabilirler.”* Bu nedenle Ceza İnfaz Kurumu idaresinin hükümlülere iş ve meslek kursları açması bir zorunluluktur (Saldırım, 2011: 90).

İşgücü piyasasının dezavantajlı aktörlerinden biri olan hükümlüler ile eski hükümlülerin istihdamını kolaylaştırmak üzere Adalet Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla işbirliği yapılmaktadır. Hükümlülerden tahliyelerine belli bir sürenin altında süresi kalan hükümlüler ile eski hükümlülerin işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu mesleklerde çalışabilmelerini sağlamak amacıyla işgücü yetiştirme kursları düzenlenmektedir. Örnek olarak; Hükümlü / Eski Hükümlülerin Mesleki Eğitimine Yönelik Çalışmalar kapsamında 2010 yılında 5.483 kişinin katıldığı 414 kurs açılmıştır (Aydın, 2011: 82).

Eski hükümlülere yönelik kurslarda da istihdam zorunluluğu bulunmamaktadır. 4857 sayılı kanunda son yapılan değişiklikle beraber özel sektörde eski hükümlülere yönelik istihdam zorunluluğu kaldırılmış fakat kamu kurumlarında % 2 oranındaki istihdam zorunluluğu devam etmektedir. Sosyal hayata tekrar kazandırma sürecinde etkili olan eğitimler toplumda dezavantajlı gruplar olarak bilinen hükümlülere faydalar

sağlamaktadır. Sadece hükümlülere değil toplumun tüm kesimlerine faydaları dokunmaktadır. Bu süreçte yapılan eğitimlere, halkla beraber katılmaları ve istihdamlarının ve topluma kazandırılmalarının salahiyeti açısından önemlidir. Bundan dolayı başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı eski hükümlünün istihdamını artırıcı gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

Adalet Bakanlığı, eski hükümlünün tahliye olduktan sonra topluma rahat uyum sağlayıp, sağlıklı bir yaşam sürmesi için, hükümlülük sürecinde hükümlülere meslek kazandırmak ya da geliştirmek maksadıyla İşyurtu Programını sürdürmektedir.

2.4.1.4.1. İşyurtları Programı

Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin 4301 sayılı Kanununun 6. maddesi İşyurtlarını; Hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bunlara bir meslek ve sanat öğretmek, bu suretle üretilen ekonomik değerleri pazarlamak için Ceza İnfaz Kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerdir (Özdemir, 2013: 8).

İşyurdu faaliyetlerinde, 2010 yılında 14.012, 2011 yılında 16.920, 2012 yılında 27.387 2006-2010 yılları arasında 49891 kişi İşyurtlarında çalışmış, bu hükümlü ve tutuklulardan 24651 kişi tahliye olmuş, tahliye olduğu yılda 9385 kişi iş bulmuştur. Tahliye olan hükümlü ve tutuklulardan iş bulma oranı % 38'dir (www.cte.adalet.gov.tr, 12.02.2014). 2015 yılında 39.044 hükümlü ve tutukluya çalışma olanağı sunulmuştur. Çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı 2012 yılı ile karşılaştırıldığında % 39.6 oranında artış göstermiştir (www.iydb.adalet.gov.tr, 09.05.2016).

2.4.1.4.1.1. İşyurtlarının Kuruluş Amacı ve Görevi

Çağdaş ceza anlayışının sonucu ve günümüzde uygulanmakta olan modern infaz sisteminin temelini, suçluyu ıslah ve topluma yeniden kazandırma düşüncesi oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak için suçlunun eğitimi ile birlikte boş zamanlarında onun çalışmasını sağlayıcı fırsatların oluşturulması gerekmektedir (Güngör, 1997: 46).

Suç işlemeye sebep olan etmenlerin başında gelen işsizlik, iş bulamama, meslek sahibi olamama önemli sorunlardandır. Bundan dolayı meslek kazandırma daha fazla önem arz etmektedir. Bu yüzden işyurtları ile suç işlemiş kişilerin tekrar hayata tutunabilmesi için işyurtları tarafından oluşturulan döner sermaye ile işyurtlarında çalışan hükümlüler hem ekonomik ihtiyaçlarını gidermekte hem de meslek sahibi oldukları için toplumsal hayata daha çabuk uyum sağlayabilmektedirler.

İşyurtları Kurumunun temel amacı, hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarının korunup geliştirilmesini veya bir meslek ve sanat öğrenmelerini sağlamaktır. İş yurtlarının kuruluş amacına ulaşması için ise işyurtlarına düşen bazı görevler vardır (Özdemir, 2013: 9). Bunlar ise ;

- İşyurdunun geliştirilmesine ve genel gidişine ait her türlü faaliyetlere yön vermek,
- Hükümlü ve tutukluların maddi ve manevi kalkınmalarına katkıda bulunacak eğitim, öğretim, sosyal, kültürel ve sportif program ve çalışmaları uygulamak,
- 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre ücretleri iş yurdundan ödenecek işçilerin kurum işlerinde çalıştırılmasını, ücretlerinin belirlenmesini ve bunların işten çıkarılmasını yüksek kurula önermek,
- Kurumda üretilip satışa arz edilen mamullerin satış fiyatını belirlemek, İş yurdunda yapılacak fazla çalışma önerilerini karara bağlamak,
- Daire başkanlığının onayı alınarak, iş yurdunda görevli personeli diğer mahallerde geçici olarak görevlendirmek,
- Daire başkanlığınca verilen diğer görevleri yerine getirmektir.

2.4.1.4.1.2. İşyurtlarındaki Çalışma Alanları

İşyurtlarının kurulması ve faaliyete geçirilmesinin kendine özgü amacı vardır. Bu özel amaç, suçlunun ıslahı prensibidir. Islah faaliyetinde eğitim ile birlikte iş ve çalışma önemli rol oynar. İşyurtlarında hükümlülük sonrasındaki hayatta çalışma imkânı bulması amacıyla hükümlüye çalışma imkânı sağlaması amacıyla uygulanmış çeşitli çalışma alanları mevcuttur (Özdemir, 2013: 13). İşyurtlarında çalışan hükümlü ve

tutuklu sayısı; 2014 yılında 34.114, 2015 yılında ise 40.250 dir. 2015 yılında bir önceki yıla göre yıllık çalıştırılan hükümlü ve tutuklu artış oranı % 17,9 dur.

Çalıştırılan hükümlüler ise günümüzde gösterdikleri faaliyetler şunlardır,

- Endüstri ürünleri üretimi ve tamiri: Ayakkabı, masa, deri malzemesinden eşya yapımı, kırtasiyecilik – ofis malzemeleri, demir - alüminyum işçiliği, matbaa, temizlik ürünleri gibi endüstri ürünlerini kapsamaktadır.
- Elişleri ürünlerimiz: Dokuma, cini, seramik, ebru sanatı, bakır, gümüş işleme, taş işletmeciliği, battaniye, halı-kilim, cam süsleme gibi eliş ve geleneksel faaliyetlerden bahsedilebilir.
- Tarım ve hayvancılık ürünlerimiz: Besicilik, süt ve süt ürünler, yumurta, sebze-meyve, et ve et ürünleri, endüstriyel zirai ürünler, kuruyemişler gibi ürünlerin üretimi
- İnşaat işleri: İnşaat yapımı, inşaat malzemesi ve inşaat onarımı işleri vb..
- Uygulamalı sosyal tesis işletmeciliği: Ankara Adalet Evi, Ankara Açık C.İ.K. Şaşmaz Uygulamalı Sosyal Tesisleri, Bozüyük Açık C.İ.K. Zeki Bayrak Uygulamalı Sosyal Tesisleri, Bursa Hâkim Evi gibi tesislerde çalışma imkânı bulması
- Hizmet sektörü: Halı Saha İşletmeciliği, Halı Yıkama, Keşif Aracı, Oto Bakım-Onarım, Oto Yıkama, Otopark İşletmeciliği, Temizlik İşleri, Yediemin Deposu, Fotokopi, Fotoğraf Atölyesi, Kuaför, Kesimhane, Kantar gibi işler ile meşgul olmak

2.4.1.4.1.3. İşyurtları Dışında Çalışmalar

Hükümlülerin, Ceza İnfaz Kurumları ve İşyurtları dışında kamu veya özel sektöre ait işyerlerinde çalıştırılmaları mümkündür. Kamu veya özel sektör işyerlerinde çalıştırılmaları işveren ile infaz kurumu yetkilileri arasında düzenlenecek protokol çerçevesinde gerçekleştirilir. Protokolde, çalıştırılacak hükümlülere verilecek ücret, çalışma saatleri, ulaşım, iâşe, güvenlik, protokolün süresi ve diğer hususlar düzenlenir. Ücret, yürürlükte bulunan on altı yaştan büyükler için uygulanan asgari ücretten aşağı olamaz. Bununla birlikte işyurtları dışında çalışmaktaki temel amaç meslek eğitimden ziyade iş görme olarak kabul edilmekte ve çalışma yaşamı 4857 sayılı İş Kanunu göz

önüne alınarak günde bir saatten az ve yedi buçuk saatten çok olamaz. Bu süre haftada en çok kırk beş saattir. Fazla çalışma da İş Kanununa paralel düzenlenmiştir. Bu yapılan çalışma iş sözleşmesi kapsamına girmez, buradaki amaç hükümlünün ıslah edilmesidir (Engin, 2012: 27 - 28).

Ülkemiz uygulamasında açık cezaevi dışında hükümlülerin çalıştırılması gerçekleştirilememektedir. Kapalı ve açık cezaevlerinde işletilen işyurtlarının dışarıdaki çalışma koşullarına en yakın olanları açık cezaevi işyurtlarıdır. Açık cezaevi işyurtları yapısal özellikleri yönünden, cezaevinden çok bir iş yeri görünümündedir (Engin, 2012: 30).

2.4.1.4.1.4. İşyurtlarında Çalıştırılan Hükümlülerin Hakları

İşyurtlarında hükümlü çalıştırılmasında amaç; hükümlülerin meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmektir. İşyurtlarındaki tesis ve atölyede çalışan hükümlü ve tutuklular, Ceza İnfaz Kurumundan önceki yaşamlarında icra ettikleri işe uygun işlerde çalışarak mesleklerini unutmalarını önlemek ve değişen piyasa şartlarına göre üretim yapmayı öğretmektir.

Çalıştırılan hükümlülere mesleki eğitim ile birlikte kendisine ve ailesine ekonomik - sağlık alanında yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardım ise, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 29 uncu, 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanunun 8 inci, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Tüzük'ün 96 ncı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İş yurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliğinin 23. maddesine göre işyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklulara gündelik ödenmektedir.

Hükümlü ve tutuklulara verilen gündelikler her malî yılbaşında İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulunca belirlenmektedir. 2006 yılında tüm Ceza İnfaz Kurumlarındaki İşyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklulara; ustalar için 4.75 TL, kalfalar için 4.50 TL, çıraklar için 4.25 TL gündelik ödenmektedir. Bununla birlikte Ceza İnfaz Kurumları ile tutukevlerinde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular sigortalanmaktadırlar. 958 Sayılı

Kanunla değişik 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 2. maddesi gereğince Ceza İnfaz Kurumları iş yurdu faaliyetlerinde çalışan hukml ve tutuklulara kısa vadeli sigorta kolları olan, iş kazası, meslek hastalığı, analık ve hastalık sigorta kolları uygulanmaktadır. Böylelikle hem hukml ve tutuklular çalışmaya teşvik edilmekte, hem de ekonomik yönden rahatlamaları sağlanmaktadır. Ayrıca eşi ve çocukları da sağlık kurumlarından yararlanabilmektedirler (www.iydb.adalet.gov.tr, 05.05.2016). Son olarak işyurtlarında çalışan hukmllere, işyurtlarında elde edilen krdan İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu kararı ile kr payı da ödenmektedir.

2.4.1.4.2. Cezaevlerindeki Eğitim, İş ve Meslek Kursları

Cezaevlerindeki hukmllerin topluma yeniden kazandırılmasında, cezaevlerinde çalıştırılan hukmllerin çalışma koşulları çalışmayı nasıl algıladığına etki eden etmenlerden biridir. Yani iş çevresi, teknoloji, kurallar, ücretler, iş güvenliği, çalışma süreleri gibi unsurların dış hayatta ne kadar paralel olduğu önem arz etmektedir (Savcı, 2004: 60).

Hukmlleri iş ve meslek sahibi yaparak tahliyeden sonraki hayatta hazırlamak, onları bilgi ve becerilerini arttırmak ve geleceğe güvenle bakabilen, kendilerine güvenen, kuralla uyan, üretken, sabırlı olabilme ve yaşam koşullarını sağlıklı bir şekilde karşılayabilmelidir. Bunun için hukmlye iş ve meslek kursu verilmekle birlikte, iş ve meslek kurslarını başarıyla tamamlayanlara kurum olarak iş ve meslek sertifikası verilmektedir. Hukmlye verilmesi planlanan meslek kursu ise hukmlnn isteğine, kabiliyetine ve mesleğe uygunluk gibi unsurlar önemlidir. Özellikle hukmlnn tahliye olduktan sonra kolayca bir işe girebilmesinde verilen mesleki eğitimin, çalışma hayatı ile örtüşmesi önem arz etmektedir (Güngör, 1997: 55).

2014 yılı itibariyle Ceza İnfaz Kurumlarında yürütülen eğitim çalışmaları kapsamında hüküm ve tutukluların eğitimlere katılım durumları Tablo 3 de görülmektedir.

Tablo 3

2014 Yılı Hükümlü ve Tutukluların Eğitimlere Katılımları

Eğitim Faaliyeti	Katılım Sayısı	Eğitim Faaliyeti	Katılım Sayısı
1.Kademe	9.813	Uzaktan Eğitim	227
2.Kademe	4.252	Yüksek Lisans	45
Acık Öğretim Ortaokulu	5.271	Doktora Eğitimi	4
Acık Öğretim Lisesine	13.584	İş ve Meslek Teknik Kursları	68.374
Acık Öğretim Fakültesine	2.550	Okunan Kitap	886.966
Meslek Yüksek Okul	900	Sosyal Kültürel Faaliyetler	25.252
Yüksek Okul	233		

Kaynak: (www.cte.adalet.gov.tr, 15.05.2015)

Tablo 6 da görüldüğü gibi, hükümlü ve tutuklulara yönelik her kademe eğitim faaliyetleri bulunmaktadır. Eğitim faaliyetlerinde iş ve meslek teknik kurslarına katılım sayısı oldukça yüksektir. Meslek faaliyetlerine yönelik eğitimlerin yanında eğitim ve öğretim derecelerini arttırmaya yönelik eğitimlerde verilerek hükümlünün toplum ile sağlıklı şekilde bütünleşmesine katkı sağlanmaktadır.

2.4.1.5. Hükümlüye Tahliye Öncesi ve Sonrası Yardım Faaliyetleri

Topluma uyum sürecinin hızlı olmasının temel koşulu, hükümlünün hayata yeni bir başlangıç yapmasını sağlamasına yardımcı olmak ya da kolaylaştırmak amacıyla iş bulma, iş kurma için kredi gibi hususlarda yardımcı olunması gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak yardım ile eski hükümlü tekrar suç işlenmesine sebep olacak engellerin ortadan kalkmasına ve eski hükümlünün sağlıklı bir şekilde toplumla bütünleşebilmesine katkı sağlayacaktır (Nursal ve Ataç, 2006: 122). Bu yüzden hükümlü için salıverilme öncesi ve sonrası yardım faaliyetleri önem arz etmektedir.

2.4.1.5.1. Salıverilme Öncesi Yardım Faaliyetleri

Salıverilme öncesinde hükümlülerin topluma uyum sürecini hızlandıracak ve bu konuda onlara yardımcı olacak tüm çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kurumda çalışan uzmanların, hükümlünün salıverilme öncesinde hükümlülere verilmesi planlanan eğitim

faaliyetlerinden olan iş ve meslek danışmanlığı konusunda da yardımcı olmaktadır. Bu danışmanlık hizmetlerinde, hükümlülerin iş arama izni konusunda bilgilendirilmesi, ilgili kurumlara yönlendirilmelerinin yapılması, denetimli serbestlik şube müdürlükleri ile iletişime geçilmesi gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Saldırım, 2011: 128).

Hükümlünün cezaevinden, salıverilmesinden önce yapılması gerekenler içerisinde Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununda 90, 91. ve 96. maddelerde hükümlünün sağlıklı bir şekilde tahliye olması için önlemler alınmıştır. Bunlar;

- Salıverilme öncesi için önlem ve ilişkiler md.90 da; Hükümlünün salıverildikten sonraki geleceğini düzenlemeyi düşünmesini sağlayıcı tedbirler alınır ve toplumla uyumu ile ailesinin çıkarları için bu konularda hizmet veren resmî ve özel kuruluş veya kişilerle ilişki kurması doğrultusunda katkı ve yardımda bulunulur.
- İş bulmada yardım amaçlı md.91 ise; Hükümlü, salıverildiğinde iş bulması veya kendi işini kurması yönünde özendirilir. Bu konuda gönüllü kişi ve kuruluşlar ile resmî kurumlarla işbirliği yapılır.
- İş arama izni amaçlı md.96 ise; Ceza İnfaz Kurumlarında hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar izin verilebilir.

2.4.1.5.2. Salıverilme Sonrası Koruma ve Yardım Faaliyetleri

Salıverilme sonrası tahliye edilen hükümlülerin, toplumla yeniden bütünleşmelerine yardımcı olan özel veya hükümete bağlı kuruluşlar hükümlünün kalacak yeri, çalışabilecek işi, mevsime uygun kıyafet ve yiyecek gibi ihtiyaçlarına ulaşmasını sağlamalıdır. Bu kuruluşların yetkilileri kurum ve hükümlü ile gerekli ilişkileri kurmaları ve hükümlülerin tahliye sonrasındaki gelecekleri konusunda kendileri ile ortaklaşa hareket edilmelidir (Nursal ve Ataç, 2006: 123). Bu hizmetleri yerine getiren kurum ise Koruma Kurullarıdır.

Koruma Kurulları amacı, üye yapısı itibarıyla, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilen hükümlülere yapılacak yardımlar, psikolojik, sosyal ve ekonomik güçlüklerin çözümünü kolaylaştırmaktır. Koruma kurullarının görevi, Sivil Toplum Örgütlerini, Dernek ve Vakıfları bünyesine alarak, toplumun her kesiminin bu oluşuma ve faaliyetlere katkıda bulunmasına katkı sağlamaktır. Koruma Kurullarının faaliyetleri ise şunlardır (www.cte.adalet.gov.tr, 08.02.2014) ;

- Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilen hükümlülere, meslek veya sanat edinmeleri ve iş bulmaları için destek olunmakta; eski hükümlüler tespit edilerek kendilerine ulaşılmakta ve meslek edindirme kurslarına katılımları sağlanmaktadır.
- Yerel olanaklar değerlendirilerek, Koruma Kurulu üyelerince fabrikalar ve işletmeler ziyaret edilmekte ve Koruma Kurullarına başvuran Ceza İnfaz Kurumundan salıverilen hükümlülerin işe yerleştirilmesi için girişimlerde bulunulmaktadır.
- Sanat sahibi olanlar ile tarım işletmeciliği yapmak ve işyeri açmak isteyenlere araç ve kredi sağlanması için bu kişilere yardımcı olunmakta, bu konuda karşılaştıkları güçlüklerin çözümünde kendilerine danışmanlık yapılmaktadır.
- Denetimli Serbestlik Müdürlüklerince hazırlanan mesleki eğitim projeleri ile kendi işini kurma projeleri karara bağlanmakta, yürütülen projeler izlenmekte ve bitirilen projelerin sonuçları değerlendirilmektedir.
- Hükümlülere ihtiyaçları doğrultusunda gıda, giyecek, barınma vb. konularda yardım yapılması sağlanmaktadır.
- Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilenlerin aileleri ve sosyal çevreleriyle oluşabilecek psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yardımcı olunmaktadır.
- Salıverilen çocuk ve genç hükümlülerin veya diğer hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamaya yönelik her türlü tedbirin alınması için çalışmalar yapılmaktadır. Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilen çocuk ve gençlerin öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanması amacıyla; devam edeceği okulun tespiti, okurken kalacak yerin bulunması, okul masraflarının karşılanması, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması ve eğitim ile ilgili diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Koruma Kurulu çalışmalarının önemli bir kısmını iş edindirme ve mesleki eğitim projeleri oluşturmaktadır. Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilen hükümlülerin iyileştirilmesi, topluma kazandırılması ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç için başta Türkiye İş Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları ve Kurumlar iş birliği yapılarak iş ve meslek edindirme projeleri hazırlanmaktadır.

2.5. Eski Hükümlülerin İstihdam Edilme Aşamasında Korunmaları

2.5.1. Özel Sektörde Eski Hükümlü İşçi İstihdamı

Eski hükümlü ile ilgili olarak; 4857 sayılı İş Kanununun 30 uncu maddesi, 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişikliğe uğramıştır. 26.05.2008 tarih ve 26887 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişiklikle, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kaldırılmıştır. İşverenler eski hükümlü istihdam etmekten ön yargı, güvensizlik, işe uyum sağlayamama gibi sebeplerden dolayı isteksiz olmasına rağmen, yasalar gereği istihdam etmek zorundaydı. Eski hükümlü istihdamını noktasında yapılan bu değişiklik ile eski hükümlünün özel sektörde istihdam edilme imkânı azalmıştır.

Özel sektöre bağlı işyerlerinin eski hükümlü istihdam etme yükümlüğünün bulunduğu son yıl olan 2007 yılında 4 bin 914 eski hükümlü özel sektör işyerlerinde, kamuda ise sadece 290 eski hükümlü işe yerleştirilmiştir. Özel sektör işyerlerinde istihdam edilen 4 bin 914 kişiden 4 bin 818’i erkek 96’sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Kamu sektöründe istihdam edilen 290 kişiden 288’i erkek, 2’si ise kadındır (İŞKUR, 2007: 56). Bu veriler, eski hükümlü istihdamının yükünün asıl olarak özel sektör işyerlerine yüklenmiş olduğunu, buna rağmen kamu işyerlerinin ise eski hükümlü istihdam yükümlülüğünü yerine getirmek hususunda yetersiz olduğu görülmektedir. MESGEP kapsamında yürütülen çalışmada, işletmelerin eski hükümlü çalıştırmama fikrini, yasal yükümlülüğün olması ile % 26, 18 ve istihdamda devlet desteğinin olması ile de % 37 oranla eski hükümlü istihdam etmeyi düşündüklerini belirtmektedirler (MESGEP, 2013: 109).

2.5.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Eski Hükümlü İşçi İstihdamı Zorunluluğu

4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesine göre işverenler, 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. 19.09.2009 tarih ve 27354 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, kamu kurum ve kuruluşlarına iş kanunları hükümlerine göre çalıştırılmak üzere, sürekli veya geçici eski hükümlü işçi alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir (Kara, 2014: 24).

Yönetmeliğe göre, kamu kurum ve kuruluşlarının işçi ihtiyaçlarını, İŞKUR aracılığıyla temin etmek zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Eski hükümlü istihdamında, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne, kamu işyerlerinin işçi talepleri incelenmektedir. 2009 yılında yapılan değişiklikle birlikte kamu işyerlerinin daimi işçi taleplerini il düzeyinde, geçici işçi taleplerini ise il ya da ilçe düzeyinde vermesi esası getirilmiştir. İlgili yönetmelik gereği, kamu kurum ve kuruluşlarının il düzeyindeki sürekli ya da geçici işçi taleplerinin karşılanamaması durumunda, bu taleplere işçi temin edilerek, taleplerin kapatılması için bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre il düzeyindeki taleplerin karşılanamaması halinde tüm ülke genelinde; ilçe düzeyindeki taleplerin karşılanamaması durumunda ise, il düzeyinde bu talebin karşılanması yoluna gidilmektedir. Yine de talep karşılanamazsa bu sefer ulusal düzeyde talebin karşılanmasına çalışılmaktadır (Kara, 2014: 28).

2.6. Eski Hükümlülerin İstihdam Edildikten Sonraki Korunmaları

Dezavantajlı grupta olan eski hükümlüler, istihdam edilmesi kadar istihdam edildikten sonra da dezavantajlı olmasından dolayı istihdamında önleyici ve geliştirici politikalar geliştirilmelidir. İstihdam edildikten sonra korunmaları; bağımlı ve bağımsız çalışma durumuna göre belirlenecek, dolayısıyla verilecek hizmetler de farklı olabilir.

2.6.1. Bağımsız Çalışma Yönünden Korunmaları

Eski hükümlünün istihdam edilebilmesi bağımsız çalışmaya yani eski hükümlünün iş kurmasına yardımcı olunması istihdam politikaları açısından önemlidir. Özellikle bağımlı çalışma iş ilişkisine girebilme noktasında sıkıntı yaşayanlar için daha da önemlidir (Güngör, 1997: 56).

Bağımsız çalışma durumunda istihdamın başarılı olması ise, eski hükümlünün yapacakları iş ya da mesleki bilgi gibi sorumluluk etmenlerine sahip olması ya da hükümlünün gerekli bilgi, beceri ve deneyime önceden sahip olmaları ya da hapisane sürecinde gerekli programlardan geçmesi gerekmektedir. Bununla ilgili yapılan bir araştırmada da eski hükümlülerin bağımsız çalışma doğrultusunda hareket ettikleri Eskişehir Acık Cezaevinde yapılan araştırmanın sonuçları göstermektedir (Güngör, 1997: 57-58). Yine bu çalışmayı destekleyen “Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi” kapsamında 33 il de yürütülen projede soruya cevap veren 6.462 kişinin 3.507’si yani % 54,3’ü kendi işlerini kurmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu oran eski hükümlü erkeklerde ise % 67,1 dir (MESGEP, 2013: 72).

2008 yılında özel sektörde eski hükümlü istihdam etmek noktasında zorunlu kota uygulamasının kaldırılması ile eski hükümlünün, bağımsız çalışmaya yönelik uygulamalar daha da önem arz etmek durumundadır. Eski hükümlünün, bağımsız çalışma hayatına girebilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları, KOSGEB, İŞKUR, Mikro Kredi gibi kuruluşa büyük iş düşmektedir.

2.6.2. Bağımlı İş İlişkisi Kurabilme Yönünden Korunmaları

Eski hükümlülerin iş hayatına katılmalarında 2008 yılında yürürlüğe konulan eski hükümlü ve özürlü istihdamı hakkında yönetmelik ile kamu ve özelde olan zorunlu eski hükümlü istihdamı, özel kurumdan kaldırılarak sadece kamunun sorumluluğuna verildi. Yürürlüğe konulan bu kanun ile özel kurumlarda eski hükümlü istihdamı yönünde engellere sebep olmaktadır.

Eski hükümlünün bağımlı iş hayatına katılabilmesi için yapılması gerekenler ise;

- Eski hükümlü hapis cezası almasından dolayı ayrılmak zorunda olduğu eski iş yerine tahliye sonrasında öncelik verilmesi
- Yalnızca eski hükümlülerin istihdam edildiği korumalı istihdam alanları oluşturulması
- Eski hükümlülerin çalışma hayatına katılması için bazı mesleklerin bir bölümü ya da hepsi eski hükümlünün istihdamına ayrılabilir.
- Eski hükümlülerin istihdamı konusunda çıkartılması gerekli olan yasaların hükümlülerin istihdamını teşvik edici yönde hazırlanması gerekmektedir. Bu sürecin sağlıklı işlemesi için, eski hükümlünün istihdamında kamu ya da özel kesime de kota sistemi uygulanabilir.
- Eski hükümlü ile ilgili alınan istihdama yönelik kararların uygulanması, denetlenmesi gerekmektedir. Uygulamayan kurumlara yönelik cezaların uygulanması, alınan kararların uygulanması yönünde teşvik edici olacaktır.

2.7. Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politika Araçları

Dezavantajlı gruplar kapsamında olan eski hükümlülerin haklarının korunması, onlara yönelik hizmetlerin götürülmesi sosyal devlet olmanın zorunluluğudur. Sosyal devlet olmak sosyal politika uygulamalarını harekete geçirmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR, Koruma Kurulları gibi özel ve kamu sektörlerini de eski hükümlü haklarını korumak ve destekleme zarurietini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal politika araçlarından olan Sivil Toplum Kuruluşları, İSMEK, İŞKUR, Koruma Kurullarının eski hükümlünün istihdamına yönelik çalışmaları var olmaktadır. Bu çalışmalar eski hükümlülerin istihdamına yönelik çalışmalarında yetersiz olduğu ve 2008 yılından sonra işe yerleştirilme oranlarının giderek azaldığı görülmektedir.

2.7.1. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen sorunların çözümüne katkı sağlayarak, çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik katılımcılık kültürünü geliştiren, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir (Şahin ve Öztürk, 2008: 15).

Özellikle, ülkemizde çalışma, anayasal bir hak ve 82 Anayasasının 49. maddesi göre; “Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışmaları barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.” denilmektedir. Dolayısıyla, sosyal dışlanmaya maruz kalanların sosyal içerme politikaları vasıtasıyla iş sahibi olmalarının sağlanması da anayasal bir temele dayanmaktadır. Bu çerçevede, 4857 sayılı son İş Kanunumuzun 30. maddesinde yer alan “Özür, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Zorunluluğu” bu anayasal gerekçeye dayanılarak düzenlendiği ifade edilebilir. 30. maddeye göre, elli veya daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin toplam oranı yüzde altı olacak şekilde özür, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırması zorunludur ve özür, eski hükümlülerin oranı toplam oranın yarısından az olamaz denilmektedir.

Ancak, 5763 sayılı Kanun’un 2. maddesi ile 4857 sayılı Kanun’un 30. maddesi tümüyle “Özür ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu” olarak değiştirilmiştir. Yapılan yeni düzenleme ile 50 veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektöre ait iş yerlerinde eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğu tamamen kaldırılmış, sadece özür, işçi çalıştırma oranı % 3 olarak hükme bağlanmıştır. Buna karşılık kamu iş yerlerinde ise, % 4 özür ve % 2 eski hükümlü işçiyi çalıştırma uygulaması benimsenmiştir.

Mevzuatta yapılan bu değişiklikler sonucu eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu özel kesim işverenlerinin üzerinden kaldırılmış, ancak bu yükümlülüğün sosyal devlet ilkesi gereği, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yerine getirilmesine devam edilmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla, bu düzenleme ile birlikte özellikle eski hükümlülerin istihdam imkânları daralmasından dolayı eski hükümlülerin toplumla bütünleşmesi zorlaşmıştır.

Bu çerçevede, sosyal dışlamaya maruz kalan bireyler için kendi işini kurma imkânının sunulması daha fazla önem kazanmaktadır. Öyle ki, toplumda yoksul olduğu için eğitimsiz ve deneyimsiz olan bireylerin iş bulma imkânı olmadığından, küçük sermayeler ya da mikro kredi denilen küçük ölçekli borçlanma araçları ile kendi işini yaptığı bilinen bir gerçektir. Özellikle, işportacı, seyyar satıcı olarak ifade edilen kişilerin de benzer durumda olduğu söylenebilir.

Sosyal dışlanmanın önüne geçilmesinde, mağdurların iş sahibi olmaları ya da daha iyi iş olanaklarına ulaşmaları büyük öneme sahiptir. Ancak, bu kişilerin istihdamında kamu kuruluşları yeterli imkân sunamamakta, özel sektör kuruluşları ise yeterli ilgiyi göstermemektedirler. Dolayısıyla, eski hükümlüleri girişimcilik programlarına yönlendirme ve girişimciliği teşvik etmek, işsizliği azaltıcı bir unsur olmakla birlikte bu kişilerin iş sahibi olmalarının önünü açacaktır. Özellikle de bu tür bireylerin sattıkları ürün ya da sundukları hizmetin ötesinde, toplumun bu kişilere satın alma davranışı yoluyla destek olması da mümkün olabilir (Kavi ve Altun, 2012: 452).

Eski hükümlülerin kendilerine ait bir işyeri açmasını engelleyen ya da kısıtlayan herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Girişimcilik bilincini, arzusunu ve cesaretini bu insanlara kazandırmak ve yaygınlaştırmak faydalı bir istihdam politikası aracı olacaktır. Bu şekilde eski hükümlüler, hem kendi yaşamlarını devam ettirmek için ihtiyaç duydukları geliri elde edebilecek hem de işlerinin boyutlarını büyüttükleri ölçüde eleman istihdam edebileceklerdir. Bununla beraber sağlamış olduğu manevi tatmin duygusu da son derece önemli bir kazanımdır (Kara, 2014: 115).

2014 yılında Yeniden Sosyoloji Derneğinin, “Özel Sektörde Eski Hükümlü İstihdam Projesi” kapsamında Mersin ilinde yürütülen anket çalışmasının sonuçları özel sektörün eski hükümlüye bakış açısı anlamında fikirler vermektedir.

Uygulanan çalışmada işverenlere, personel müdürü ve işe alım yetkililerine hangi suçtan hüküm giymiş kişileri işe almak istemezsiniz ? % 27,8 cinsel suçların, % 23,9 hırsızlık cevabı verilmiştir (Ayhan ve diğerleri, 2014: 31-32).

Eski hükümlüler özel sektörde istihdam edilmeli midir ? % 72 istihdam edilmeli, % 9,33 istihdam edilmelerine olumsuz cevap verilmiştir (Ayhan ve diğerleri, 2014: 34). Özel sektör işverenler eski hükümlülerin cinsel ve hırsızlık suçları gibi haricinde genel itibarı ile eski hükümlülerin gerekli eğitim ve niteliklere sahip olması koşulu ile istihdamına olumlu bakmaktadırlar.

KOSGEB de girişimcilik eğitimleri vermektedir. Bu eğitimlere de eski hükümlülerin katılımının sağlanması ve KOSGEB kredilerinden en etkili şekillerde yararlanmalarının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

İŞKUR tarafından açılan girişimcilik eğitimi programlarına eski hükümlülerin yoğun şekilde katılımının sağlanması ve eğitimlere başlayanların da devamlılığının sağlanması gerekmektedir. İŞKUR tarafından 2013 yılı içerisinde toplam 852 adet girişimcilik kursu açılmıştır. Bu kurslara toplam 23.571 kişi katılmıştır. Bunun 11.935'i erkek ve 11.636'sı kadınlardan oluşmaktadır. Bu tür kurslara eski hükümlülerin de yoğun bir şekilde katılımının sağlanması gerekmektedir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi eski hükümlülerin tekrar toplum hayatına dönebilmesi için gerekli olan istihdamın oluşmasında, eski hükümlülerin girişimcilik ve kendi işlerini kurmaları noktasında teşvik edilmesi gerekmektedir. Eski hükümlülerin kendi işlerini kurmak için KOSGEB, Mikro Kredi ve Sivil Toplum Kuruluşları gibi kurumların eski hükümlülere yönelik girişimcilik projelerine teşvik edilmesi ile çalışma hayatına girmeleri sağlanabilmektedir. Özellikle günümüzde özel kurumların bazı nedenlerden dolayı eski hükümlüleri tercih etmemesi ve gerekli kamu istihdamının sağlanamamasından dolayı kendi işleri ve girişimcilik noktasında desteklenmesi gerekmektedir.

Eski hükümlülerin kendi işlerini kurmak amacıyla, İŞKUR ile KOSGEB ortaklaşa girişimcilik eğitim programları düzenlenmektedir. Bu eğitim programları ile kendine iş kurmak isteyenlere 72 saatlik eğitim ile temel girişimcilik eğitimi yanı sıra iş planının nasıl hazırlanacağına ilişkin bilgiler aktarılmaktadır. Bu programdan başarı ile mezun olanlar iş planlarını KOSGEB e sunmaktalar. KOSGEB te kabul ettiği iş planları için 27

bin TL karşılıksız hibe ile iş planının özelliğine göre 70 bin TL düşük faizli ve uzun vadeli kredi desteği sunmaktadır (Bicerli, 2013: 161).

Eski hükümlülerin özellikle istihdam sorununa yönelik çözümünde özellikle gelişmiş ülkelerin örneğinden de görülebildiği gibi sivil toplum kuruluşları aktif rol oynayarak halka ve işverenlere, eski hükümlülerin fark edilmesine yönelik uygulamaları oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Türkiye’de ise eski hükümlülere yönelik sivil toplum kuruluşları oldukça az olmakla birlikte, çözüm bulmaya yönelik adımlar sadece devletten beklenilmesi sorunu daha kronik hale getirmektedir.

2.7.2. İŞKUR Faaliyetleri

Türkiye’de kamu istihdam hizmetlerinin sorumlu olan birim Türkiye İş Kurumu’dur. Bu kurum 2003 yılında istihdamı korumak, artırmak ve istihdam oluşturmak, işsizliğin önlenmesine yönelik faaliyetler yürütmek üzere kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olan İŞKUR, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel hukuk hükümlerine tabidir ve idari - finansal açıdan özerk bir kurumdur.

Kamu istihdam hizmetleri, ulusal istihdam politikası ve ilgili mevzuat temelinde istihdamın artırılmasına yönelik işlevleri vardır. Bu hizmetler arasında kamu istihdam hizmetlerinin en temel işlevlerini oluşturan iş ve işçi bulma faaliyetlerinin ile birlikte danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, aktif ve pasif işgücü piyasası programlarının yönetilmesi gibi diğer işlevler de yer almaktadır.

İŞKUR’un istihdama yönelik sorumluluklarını üç başlık altında gruplamak mümkündür. Bunlar;

1. İstihdam,
2. Aktif istihdamı politikaları
3. Pasif istihdam politikalarıdır.

İŞKUR, yerel teşkilatları vasıtasıyla yürüttüğü istihdam faaliyetlerinin yanı sıra birçok aktif ve pasif işgücü piyasası politikasını hayata geçirmektedir. Pasif ve aktif istihdam politikalarından, Pasif istihdam politikaları ile işsizlere belirli bir ekonomik güvence

sağlanarak işsizliğin neden olduğu ekonomik sorunlara çözüm oluşturulması amaçlanmaktadır (Koray, 1992: 81). Diğer bir ifadeyle pasif istihdam politikalarının amacı, işsizliğin azalması için istihdamı arttırmak değil, işsizleri ekonomik olarak destekleyerek işsizliğin neden olabileceği bireysel ve toplumsal zararı azaltmaktır. Pasif politika türleri çeşitlidir ve her bir politikanın ülkelerdeki uygulamaları farklılık göstermektedir. Gelir desteği sağlayan pasif istihdam politikalarını işsizlik sigortası, ücret garanti fonu, kısa çalışma ödeneği, kıdem tazminatı, erken emeklilik ve işsizlik yardımı ya da sosyal yardımlar olarak sıralamak mümkündür (Tekeli, 2013: 130).

Aktif istihdam politikaları ise temelde bazı ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu ilkeleri, “iş bulma zorluklarını giderme, yeni istihdam alanları açma, emek arz ve talebini kurumsal yapılanmalar sayesinde bir araya getirerek emek piyasasını kolaylaştırma” olarak sıralamak mümkündür. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), aktif istihdam politikalarını, “işsizliği azaltmak, istihdamı korumak ve arttırmak amacıyla iş ve meslek danışmanlığının sunulduğu, kariyer yönetimi hizmetlerinin verildiği, iş analizlerinin ve meslek sınıflandırmasının yapıldığı, istihdamla ilişkilendirilmiş çeşitli meslek eğitiminin uygulandığı, iş arama stratejilerinin geliştirildiği programlar bütünü” şeklinde tanımlamaktadır (Tekeli, 2013: 134).

Türkiye İş Kurumu, hükümlü ve tutukluların hem eğitimlerinde hem de tahliye sonrası işe yerleştirmelerinde çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Toplumun cezaevlerine ve eski hükümlülere karşı olan bakış açısının daha olumlu bir hale getirilmesi ve hükümlülerin topluma kazandırılması için İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları, Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi ile Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüklerine önemli görevler düşmektedir.

Eski hükümlülerin, İŞKUR faaliyetlerinden faydalanabilmesi için öncelikle İŞKUR a kayıt olmaları gerekmektedir. Eski hükümlü olduklarını dair belgeyi İŞKUR yetkililerine teslim etmeleri ile eski hükümlü statüsünde olunarak İŞKUR faaliyetlerinden yararlanacaktır. Eğer durumlarını belgeleyemezlerse normal statü işlemleri görecektir. Eski hükümlülere yönelik İŞKUR faaliyetleri 2008 yapılan İş Kanunu değişikliği ile özel kesimden var olan eski hükümlü zorunluluğu sadece kamu sektörünün zorunluluğu haline gelmiştir. Bundan dolayı İŞKUR eski hükümlülerim

kamuya ait alanlarda kullanmak durumunda kalmaktadır. 2008 yılında çeşitli konularda 753 hükümlüye yardım yapılmış, ayrıca 269 hükümlü işe yerleştirilmiştir. Meslek edindirmek amacıyla, Türkiye İş Kurumu işbirliği ile yapılan 20 projeye katılan 173 hükümlü ile diğer kurum ve kuruluşlarla yapılan 53 projeye katılan 337 hükümlü meslek sertifikası almıştır (Kale, 2009: 138)

2013 yılında ise eski hükümlülerin istihdamı için yapılan toplantıda hükümlü ve eski hükümlülere yönelik ise 44 kursun açılmasına karar verildi. Hükümlü ve eski hükümlüler için ise 4 adet kendi işini kurma, 1 girişimcilik ve 7 adet ileri girişimcilik projesi ile ahşap montajı, örtü altı sebze yetiştiriciliği, duvar kâğıdı kaplama, bilgisayar işletmenliği, bahçivanlık ve bakır işlemeciliği alanlarında kurslar düzenlenecektir (www.iskur.gov.tr, 17.01.2014) .

Eski hükümlülerin özel sektör de çalışma zorunluluğunun kalkması ile birlikte kamu kurumlarında eski hükümlü istihdamında yetersiz kalmaktadır. Tablo 4 de görüldüğü gibi 2015 yılında 5491 kişi İŞKUR a başvuru yapmıştır. Bunların 255 ine kamu da iş imkânı sağlanabilmiştir.

İŞKUR bağımlı çalışma yanında, bağımsız çalışmak isteyen eski hükümlülere yönelik 2015 yılında yürürlüğe giren, eski hükümlülerin kendi işlerini kurmasını hedefleyen İŞKUR, bu yönde hazırlanan projeler için maddi destek sağlamak amacıyla hibe programı başlatmıştır.

Tablo 4
2008-2015 Yılları Arası İŞKUR Başvuru ve Yerleştirilme Sayıları

Yıllar	Eski Hükümlüler								
	Başvuru			İşe Yerleştirme					
				Toplam			Kamu		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2008	6.483	120	6.603	2.440	41	2.481	189	2	191
2009	2.231	44	2.275	328	4	332	328	4	332
2010	1.435	23	1.458	222	1	223	222	1	223
2011	1.542	31	1.573	233	4	237	233	4	237
2012	7.542	112	7.654	263	7	270	263	7	270
2013	5.783	85	5.868	246	1	247	246	1	247
2014	6.004	108	6.112	383	1	383	383	1	383
2015	5401	90	5491	255	-	255	255	-	255

Kaynak: (www.iskur.gov.tr, 24.02.2014)

Yukarıdaki Tablo 4 den anlaşılabilirdiği gibi İŞKUR eski hükümlüyü istihdam edebilmede yetersiz kalmaktadır. İŞKUR eski hükümlüye gerekli mesleki eğitim vermekte ama bu istihdama yeteri kadar yansımamakta bu durumun önemli temel nedeni, sadece kamu sektörünün çalıştırma zorunluluğunun olmasıdır.

2.7.3. Mesleki Eğitim Programları

Uygulanan mesleki eğitim programları sayesinde, işgücünün niteliği ve yeterlilik düzeyi arttırılmaktadır. Bu ise, değişen şartlara ve yaşanan hızlı gelişmelere işgücünün uyumunun sağlanması açısından son derece önemlidir. Günümüz dünyasında her geçen gün sayısız değişim yaşanmaktadır. İşgücünün de bu değişimlere ayak uydurabilmesi için mesleki eğitim programlarından yararlanmalıdır.

Ülkemizdeki yaygın yetişkin eğitimi kurumu olan İSMEK'in hedef kitlesi de oldukça zengindir ve alt yaş sınırı 16 olmakla birlikte en üst yaş sınırı yoktur. Kursa katılanlar arasında; ev kadınları, genç kızlar ve erkekler, işsizler, halen bir işte çalışanlar, okuma yazma bilmeyenler, özürlüler, hükümlüler, yaşlılar, emekliler gibi toplumun her kesiminden insanların bulunduğu görülmektedir (www.ismek.ibb.gov.tr, 02.02.2014).

Hükümlüler açısından İSMEK'in faaliyetlerini baktığımızda, İSMEK, T.C Adalet Bakanlığı ile işbirliğine girerek, hükümlülerin cezaevindeki zamanlarını değerlendirmeleri, üretime katkıda bulunmaları ve tahliye olduklarında bir meslek sahibi olmalarını sağlamak amacıyla çocuk ıslahevlerinde, ceza ve tutukevlerinde de eğitim vermektedir (Eser, 2010: 89).

Örnek çalışmalara bakıldığında; İSMEK ilk organizasyonunu 2002-2003 eğitim dönemi Haziran ayında cezaevlerinde dersler başlatılmıştır. İlk uygulama, Kartal Cezaevi'nde başlatılan ebru ve hat dersleridir. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde Ağustos ayında bayanlar için giyim, erkek çocuklar için emprime baskı-serigrafi dersleri, Kasım ayında takı tasarım branşlarında eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu eğitimler Aralık ayında Kartal Cezaevi'nde çini dersleri ile devam etmiştir. Hatta Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde İSMEK kursiyerleri tarafından dönemin seçim torbaları dikilmiştir (Eser, 2010: 89).

2003-2004 yılında Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi düzenleme sebebiyle kapatılmış, buradaki kadın tutuklular Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ne, çocuk tutuklularda Sağmalcılara nakledilmişlerdir. Bu ceza ve tutuk evlerinde 2004 itibariyle 60 kursiyer İSMEK vasıtasıyla kurs görmüştür (Eser, 2010: 89).

2004-2005 eğitim döneminde Üsküdar Paşakapısı ve Kartal Cezaevi'nde eğitimlere devam edilmiş, 2005-2006 dönemi itibariyle İSMEK, 5 Cezaevinde (Bayrampaşa Çocuk Tutuk ve İslahevi, Üsküdar Paşakapısı Tutukevi, Kartal Cezaevi, Ümraniye Cezaevi, Metris Cezaevi) 11 branşta 488 hükümlü kursiyere eğitim vermiştir (Eser, 2010: 89).

İSMEK 2006-2007 eğitim döneminde 5 cezaevinde (Bayrampaşa Çocuk Tutuk ve İslahevi, Üsküdar Paşakapısı Tutukevi, Kartal Cezaevi, Ümraniye Cezaevi, Metris Cezaevi), olmak üzere 12 branşta (aerobik, step, bağlama, berberlik, fitness, resim, ahşap boyama, giyim, yemek, ebru, ingilizce, halk oyunları) toplam 748 kursiyere eğitim vermiştir (Eser, 2010: 90).

2008 ve daha sonraki yıllar arasında da hükümlüye İSMEK tarafından verilen eğitim ise Tablo 5 de görülmektedir.

Tablo 5
2008-2013 Cezaevleri Yıllara Göre Kursiyer Sayıları

Cezaevleri Yıllara Göre Kursiyer Sayıları (2008-2013)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Cezaevleri	Kayıt	Kayıt	Kayıt	Kayıt	Kayıt	Kayıt	Kayıt
Bakırköy Kadın ve Çocuk Ceza İnfaz Kurumu	199	210	265	411	323	331	1.739
Bayrampaşa Çocuk Tutuk Evi	-	-	-	-	-	-	-
Bayrampaşa Metris Cezaevi	330	359	-	-	-	-	689
Esenler Metris Cezaevi	-	-	396	493	482	275	1.646
Kartal Cezaevi	230	249	200	207	117	26	1.029
Maltepe Çocuk Tutuk Evi	685	343	142	152	103	47	1.472
Silivri Cezaevi	707	1.325	76	268	593	474	3.443
Ümraniye Cezaevi	93	49	32	59	122	94	449
Üsküdar Paşakapısı Cezaevi	41	63	51	95	25	25	300
Toplam	2.285	2.598	1.162	1.685	1.765	1.272	10.767

Kaynak: (Eser, 2010)

Daha önceden de aktardığımız gibi eski hükümlülerin istihdam edilmesi önem arz etmektedir. İstihdam edilmesi için gerekli olan meslek bilgisi İSMEK kurumları tarafından karşılanması eski hükümlünün meslek öğrenmesi ya da mesleğini değiştirmesi noktasında önemli bir eksikliği gidermektedir.

Bu yapılan çalışmalar, İSMEK' in meslek kazandırma noktasındaki ciddi işlevini ortaya koymaktadır. Bu eğitimlerden faydalanan kursiyerleri cezalarının bitiminde bir hayat beklemekte, eğitimlerin sayesinde hapisanede geçirdikleri o zaman diliminde kendilerini ve ailelerini geçindirecek bir beceriye sahip olabilmektedirler. Ayrıca sağlıklı bir yaşam için spor yapma imkânı ve psikolojik dinginlik için müzik ile uğraşma fırsatı yakalamaktadırlar (Eser, 2010: 90).

2.7.4. Koruma Yardım Kurulları

Koruma Yardım Kurulları 2005 yılında çıkarılan 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulu Kanunu kapsamında kurulmuştur. Kuruluş amacını 5402 sayılı kanun kapsamında; suçtan zarar görenlerin suç nedeniyle oluşan psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmek, suçun etki ve sonuçlarını en aza indirmek ve Ceza İnfaz Kurumlarından salıverilen hükümlülerin yeniden suç işlemelerini önlemek amacıyla kurulmuştur.

2006'da tüm illerde faaliyetlerine başlayan kurulların 2006 – 2011 Nisan toplam istatistiği şöyle: Türkiye genelinde Koruma Kurullarına başvuran eski hükümlü sayısı 12630 iken, yardım yapılan ve işe yerleştirilenlerin sayısı 3056 kişidir. Buna göre kurula başvuranların % 30,92'si değerlendirilebilmiştir. Adana koruma kuruluna 2010 yılında toplam 23 eski hükümlü iş ve yardım başvurusunda bulunmuş, bunlardan ancak 5'ine iş bulunabilmiş. Diyarbakır'da 2010'da 22 başvuru olmuş, burada da ancak 1 kişiye iş bulunabilmiş. İzmir'de 17 başvuru olmasına rağmen işe yerleştirilen olmamıştır. İstanbul Merkez Şubeye 2006 - 2010 yılları arasında 126 başvuru yapılmış, bunlardan sadece 25 eski hükümlüye iş bulunabilmiştir (Yılmaz, 2013: 14).

2014 yılında YESODER'in Mersin ilinde uyguladığı, özel sektörde eski hükümlü istihdam projesinde koruma kurulunun referansının önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Koruma Kurulu suçta sürüklenmiş kişilere ve suçun mağduru olmuş kimselere aynı, nakdi ve sosyal yardımlar yapan bir kuruldur. Görüşmecilere bu kurulun referansı ile eski hükümlü istihdam edip edemeyecekleri sorulduğunda büyük çoğunluk % 71,62 ihtiyaç dâhilinde alınabileceği konusunda olumlu fikir beyan etmişlerdir. Geri kalan % 28,38'lik kesim olumsuz fikir beyan etmiştir (Ayhan ve diğerleri, 2014: 37). İller bazında İstanbul'u olumlu örnek sayabiliriz. Burada bile her beş kişiden ancak biri değerlendirilebilmiştir.

Koruma Kurullarının, mevcut durumlarıyla işlevselliğinde iller arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların temel sebepleri ise, ekonomik, demografik, sosyal unsurlardır. Yapılan çalışmalardan da anlaşılabilirdiği gibi koruma kurulları istihdam anlamında etkili olabilmekte ama eski hükümlülerin toplam sayısı ile kıyaslırsak yetersiz kalmaktadır.

2.7.5. Eski Hükümlü İşçi İstihdamı ile İlgili İstatistikler

2013 yılı içerisinde Türkiye genelinde toplam işe yerleştirme sayısı 671 bin 578 olarak gerçekleşmiştir. Bunların 466 bin 155'i erkek, 205 bin 423'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. 636 bin 855 normal statüde yerleştirme, 34 bin 476 engelli statüsünde yerleştirme ve 247 kişi de eski hükümlü ve TMY statüsünde yerleştirme yapılmıştır.

Tablo 6 görüldüğü gibi, 2013 yılı istatistikleri de eski hükümlü istihdamının ne kadar düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir. Ülkemizde söz konusu yılda sadece 247 kişi işe yerleştirilmiştir ve bunun tamamı da eski hükümlü değildir. Bu 247 kişinin içerisinde TMY statüsünde olanlar da bulunmaktadır. Eski hükümlü istihdamı 2013 yılında azalmıştır. İŞKUR 2013 Aralık Ayı İstatistik Bülteni verilerine göre bir önceki yıl olan 2012'de 270 işe yerleştirme yapılmışken 2013 yılında bu sayı 247'ye düşmüştür.

Tablo 6

1980 Yılından 2013 Yılı Sonuna Kadar Yürütülen Eski Hükümlü Çalışmalar

Yıllar	Eski Hükümlüler									
	Başyuru	İşe Yerleştirme								
		Toplam			Kamu			Özel		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1980	893	-	-	497	-	-	295	-	-	202
1981	1561	899	7	906	513	1	514	386	6	392
1982	3628	966	14	980	625	13	638	341	1	342
1983	5133	1.504	20	1.524	945	13	958	559	7	566
1984	5228	2.035	24	2.059	1.098	10	1.108	937	14	951
1985	4285	2.658	34	2.692	903	3	906	1.755	31	1.786
1986	6153	2.032	20	2.052	1.081	7	1.088	951	13	964
1987	5274	2.595	24	2.619	1.348	4	1.352	1.247	20	1.267
1988	4622	2.735	25	2.760	1.480	8	1.488	1.255	17	1.272
1989	6178	4.232	41	4.273	2.043	19	2.062	2.189	22	2.211
1990	6653	3.158	26	3.184	1.398	14	1.412	1.760	12	1.772
1991	10226	2.863	43	2.906	1.032	8	1.040	1.831	35	1.866
1992	6923	2.509	35	2.544	680	5	685	1.829	30	1.859
1993	5765	2.785	23	2.808	852	4	856	1.933	19	1.952
1994	4938	2.370	43	2.413	1.052	5	1.057	1.318	38	1.356
1995	3612	2.556	39	2.595	997	5	1.002	1.559	34	1.593
1996	3821	2.129	28	2.157	528	6	534	1.601	22	1.623
1997	4054	2.068	31	2.099	405	1	406	1.663	30	1.693
1998	5192	2.297	38	2.335	611	2	613	1.686	36	1.722
1999	13560	7.200	80	7.280	2.737	15	2.752	4.463	65	4.528
2000	11442	5.180	65	5.245	910	5	915	4.270	60	4.330
2001	14205	6.439	123	6.562	711	5	716	5.728	118	5.846
2002	12181	5.638	109	5.747	408	6	414	5.230	103	5.333
2003	19080	5.902	95	5.997	191	3	194	5.711	92	5.803
2004	15351	5.542	106	5.648	438	3	441	5.104	103	5.207
2005	8817	6.574	120	6.694	632	6	638	5.942	114	6.056
2006	7798	6.336	118	6.454	301	4	305	6.035	114	6.149
2007	7270	5.106	98	5.204	288	2	290	4.818	96	4.914
2008	6603	2.440	41	2.481	189	2	191	2.251	39	2.290
2009	2275	328	4	332	328	4	332	-	-	-
2010	1458	222	1	223	222	1	223	-	-	-
2011	1573	233	4	237	233	4	237	-	-	-
2012	7654	263	7	270	263	7	270	-	-	-
2013	5868	246	7	253	246	1	247	-	-	-
TOPLAM	233.948	100.040	1.493	101.533	25.688	196	27.845	74.352	1.291	76.646

Kaynak: (Kara, 2014: 42)

1980 yılından 2013 yılı sonuna kadar eski hükümlülerin başvuru ve işe yerleştirme durumlarını gösteren yukarıdaki Tablo 6 incelendiğinde; 1980 yılında toplam başvuru sayısının 893 ve işe yerleştirme sayısının da 497 olduğu görülmektedir. İşe yerleştirmelerin 295’u kamuda, 202’si ise özel sektörde gerçekleştirilmiştir. Burada kamunun, eski hükümlü işe yerleştirme rakamları açısından özel sektöre olan belirgin üstünlüğü görülmektedir.

1985 yılına kadar kamu işyerleri, özel sektör işyerlerinden daha fazla sayıda eski hükümlüyü istihdam etmişlerdir. 1985 yılına gelindiğinde özel sektörün 1.786, kamunun ise 906 kişiyi eski hükümlü olarak istihdam ettiği görülmektedir.

1992 yılından 2008 yılına kadar özel sektörün eski hükümlü istihdam etmede, kamudan belirgin bir şekilde üstün olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonra özel sektör işyerlerinin eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kaldırıldığı için sadece kamu tarafından zorunlu kota kapsamında eski hükümlü istihdamı gerçekleştirilmektedir.

2008 yılında kamu 191, özel sektör ise 2.290 eski hükümlü istihdam etmiştir. Tablo 6 de görüldüğü gibi, yer alan rakamlar arasında kadın ve erkek cinsiyet ayrımına 1981 yılında başlanmıştır. Söz konusu yılda kamuda sadece 1 ve özel sektörde ise sadece 6 kadın eski hükümlü işe yerleştirilmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise kamuda 2, özel sektörde ise 39 kadın eski hükümlü işe yerleştirilmiştir. 1977 yılından 2013 yılı sonuna kadar kamuda toplam 27.845, özel sektörde ise 76.646 eski hükümlü istihdam edilmiştir.

Tablo 7
Eski Hükümlü/TMY İşe Yerleştirme

Eski Hükümlü/TMY İşe Yerleştirme							
	Ocak-Aralık 2012			Ocak-Aralık 2013			Değişim Oranı (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Eski Hükümlü/TMY	263	7	270	246	1	247	-9%

Kaynak: (Kara, 2014: 43)

Yukarıda yer alan Tablo 7 de görüldüğü gibi, eski hükümlü ve terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananların 2012 ve 2013 yıllarındaki karşılaştırmalı işe yerleştirme rakamlarını göstermektedir. Özel sektörün eski hükümlü istihdam etme zorunluluğu bulunmadığı için tabloda sadece kamunun işe yerleştirme rakamları yer almaktadır. 2012 yılında 270 kişi eski hükümlü işçi statüsünde işe yerleştirilmiştir. 2013 yılında ise % 9'luk bir azalışla 247 kişi işe yerleştirilmiştir.

Tablo 8
Kayıtlı Eski Hükümlü/TMY

Kayıtlı Eski Hükümlü/TMY							
	Şubat 2014			Mart 2014			Değişim Oranı (%)
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Eski Hükümlü/TMY	14567	220	14787	15085	234	15319	% 3,6

Kaynak: (Kara, 2014: 44)

Tablo 8 de görüldüğü gibi, 2014 yılı Şubat ve Mart ayları arasındaki kayıtlı eski hükümlü ve TMY rakamları birlikte gösterilmektedir. Buna göre 2014 yılı Şubat ayı itibariyle toplam 14.787 kayıtlı eski hükümlü bulunmaktadır. Bunun 14.567 kişisi erkek, 220 kişisi ise kadındır. Mart ayı itibariyle ise kayıtlı eski hükümlü ve TMY sayısı toplam 15.319'dur. Bunun 15.085'i erkek ve 234'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. İki ay arasındaki değişim oranı ise % 3,6 dır.

2013 yılı sonunda ülkemiz genelinde halen çalışan eski hükümlü-TMY sayısı 5.143'tür. Bunun 5.140 kişisi kamu, 3 kişisi ise özel sektördedir. Kamu sektörünün eski hükümlü-TMY açık kontenjan sayısı ise 1.393'tür. Kontenjan fazlası olarak çalışan eski hükümlü sayısı ise 1.683 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul ilimiz 576 kişi ile ülkemizde en fazla eski hükümlü çalışan şehrimizdir. Yine İstanbul, 275 kişi ile en fazla açık kontenjanı bulunan ilimizdir. Rize ise 189 kişi ile en fazla kontenjan fazlası olarak çalışan eski hükümlü/TMY'nin bulunduğu ilimizdir.

İŞKUR ve diğer kurumların verilerden de görüldüğü gibi var olan rakamlar, özel sektöre yeniden zorunlu eski hükümlü istihdamı getirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının açık kontenjanlarının eski hükümlüleri istihdam etmek noktasında yetersiz kalacağı ve acil bir şekilde kamuda boş olan kontenjanların doldurması, eski hükümlü istihdamı açısından son derece önemlidir

SONUÇ

Türkiye’de hükümlü ve eski hükümlülere yönelik sosyal politikaları konusu ile, öncelikle konu ile ilgili temel kavramlar ve suçun teorik arka planı üzerinde durulmuştur. Suç kavramı ve nedenleri üzerinde durduktan sonra dünya ülkelerinde eski hükümlülere yönelik sosyal politikalarından bahsedilmiştir. Türkiye’de eski hükümlülerin çalışma yasalarına ve çalışma hayatına dönmesinde karşılaştığı sorunlar, cezaevi hayatından sonraki süreçte toplumla bütünleşebilmesi için cezaevi sürecinde eski hükümlülere yönelik eğitim, sosyal yönden rehabilitasyon ve meslek edindirmeye yönelik faaliyetler üzerinde duruldu. Son olarak eski hükümlülere yardımcı olmak amacıyla kurulan Sivil Toplum Kuruluşları, İŞKUR, İSMEK ve Koruma Kurulları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma ile dezavantajlı gruplardan olan eski hükümlülerin ve özellikle bu dezavantajlı grubun yaklaşık % 58 lik bir kısmına oluşturan eski hükümlüler ilgili yapılan çalışmalar, eski hükümlülerin tahliye sonrası sosyal, ekonomik ve özellikle istihdam sorunu yaşadıkları belirtilmektedir. Bu araştırma eski hükümlülerin 2008 sonrası eski hükümlülerin durumunu tespit etmekle birlikte sorunlarına çözüm bulmak, bu alan ile ilgili çalışma yapmak isteyenler için güncel veri sağlamakla birlikte sosyal politika alanına katkı sağlaması amacıyla önem arz etmektedir.

Türkiye’de eski hükümlüler ile ilgili yapılan çalışmalar Cezaevlerinde eski hükümlülerin topluma kazandırılma faaliyeti olarak Psiko - Sosyal Danışmanlık Faaliyetleri, Mesleki Eğitim ve Okuma-Yazma Eğitimi gibi eğitimler hükümlülük süresi içerisinde verilmekte ve eski hükümlünün istihdamını kolaylaştırmak amaçlı mesleki eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmektedir.

Eski hükümlüler ile ilgili 2008 yılında değiştirilen eski hükümlülerin sadece kamu sektöründe istihdam edilmesi zorunluluğu, eski hükümlünün istihdamı edilmesi noktasında zorluklara sebep olmuştur. Eski, hükümlülerin istihdamı sürecinde eski hükümlülerin istihdamının daha rahat istihdam olması amacıyla İSMEK, İŞKUR gibi kuruluşların aracılığıyla mesleki eğitim vermesine rağmen istatistikî veriler kamunun eski hükümlülerin istihdam taleplerini karşılayamadığı ve 2008 yılından itibaren eski

hükümlü istihdamında düşüş olduğu istatistiklerden anlaşılmakta ve buda eski hükümlünün istihdamını daha da zorlaştırmaktadır.

Özel sektör açısından ise, bazı ön yargılardan kaynaklanan nedenlerden dolayı eski hükümlüyü istihdam etme eğilimi oldukça düşüktür. Hem özel hem de kamu sektöründe istihdam edilememesi ise hükümlünün tekrar suca eğilim gösterebileceğinden dolayı eski hükümlünün topluma kazandırılması zorlaşacaktır.

Yapılan araştırmalar sonucunda eski hükümlüler ile ilgili cezaevinde gerekli eğitim verilmekte olduğu ve aşılması gerekli sorun ise, hükümlülük sonrasındaki sürecin daha sağlıklı geçirilebilmesinin eski hükümlünün sağlıklı bir şekilde toplumla bütünleşebilmesi için öncelikle istihdamın gerçekleşebilmesi gerekmektedir. Bunun için ise yetkililere düşen görevler şunlardır;

- Eski hükümlünün işlediği suçun niteliğine göre istihdamında normal vatandaşlar gibi istihdam yolunun açılması gerekmektedir. Bunun için öncelikle eski hükümlüler dezavantajlı gruptandırlar ve dezavantajlılarda olduğu gibi özel sektörde de kota sistemi getirilmeli ve yasalar buna göre düzenlemelidir.
- Eski hükümlünün danışabileceği yaşam koçluğu programı geliştirilerek eski hükümlünün doğru şekilde yönlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Eski hükümlüler ile ilgili çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaştırılmalıdır.
- Eski hükümlüler ile ilgili toplum ön yargılı ve tepkili, bu duruma yönelik politika oluşturularak, medya, basın kolları kullanılarak toplumu bilgilendirici çalışmalar yapılmalıdır.
- Eski hükümlüler ilgili iş gücüne yönelik insan kaynakları politikaları geliştirilmeli ve eski hükümlülere özgü özgeçmiş dataları oluşturulması, onlara özgü çalışma sahaları belirlenmesi, evde çalışma, işe yerleştirilir iken hüküm giydikleri suç göz önüne alınarak istihdam sağlanması gibi yöntemler geliştirilmelidir.
- Eski hükümlülerin bağımsız ve bağımlı çalışmalarına yönelik teşvikler oluşturulmalıdır. Bağımsız çalışma hayatına girebilmesi için desteklemek amaçlı mikro kredi vb. uygulamalarını eski hükümlünün koşullarını göz önüne alarak faiz, kredi miktarı, geri ödeme noktalarında kolaylıklar sağlanmalıdır.

- Eski hükümlüye istihdam olana kadar ekonomik ihtiyaçlarını gidermek amaçlı konut, sağlık vb. hizmetler sunulmalıdır.
- Hükümlülük sürecinde verilen mesleki eğitim ile günümüz dünyası ile örtüşmesi gerekmektedir.
- İstihdam sürecinde İŞKUR'un Koruma Kurulları, İSMEK, Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içerisinde olması gerekmektedir. İş birliği kapsamında eski hükümlülerle ilgili eğitim ve seminerler düzenlenmeli, daha sonra bu konuda özel sektöre yönelik bilinçlendirme ve farkındalık artırıcı çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- Hükümlülerin tahliye olduktan sonraki süreçte verilecek olan hizmetlerin Adalet Bakanlığı dışında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının daha aktif görevler alması gerekmektedir. Bu değişiklik ile eski hükümlünün toplumla sağlıklı bütünleşme süreci daha verimli olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Süreli Yayınlar

- AKDENİZ, S. (2010). *Suçun Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Kars Cezaevi Üzerine Bir Uygulama*. Kafkas Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kars: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ALPAGUT, G. (2013). *Bireysel İş Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- ALTAN, Ö. Z. (2008). *Eski Hükümlülerin Çalıştırılmasında Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- ALTUN, S., & KAVİ, E. (2010). Sosyal İçerme Açısından Eski Hükümlülerin Girişimciliğe Yönlendirilmesi ve Denetimli Serbestlik Faaliyetleri. *Uluslararası II. Trakya Bölgesi Kalkınma - Girişimcilik Sempozyumu*. Kırklareli.
- ALTUN, S., & KOÇAK, O. (2010). Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), s. 95-117.
- ATAC, S., & NURSAL, N. (2006). *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Ankara: Yetkin.
- ATASEVEN, C. (2006). *Suçta Etki Eden Sosyal Faktörler*. Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AYDIN, M. (2011). *İstihdam Politikaları Açısından İŞKUR un Eğitim Programları: Yalova İli Örneği*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- AYHAN, G., UZEL, N., & YILDIRIM ÇOLAKOĞLU, Y. (2014). *Özel Sektörde Eski Hükümlü İstihdamı Projesi*. Adalet Bakanlığı , Koruma Kurulu Başkanlığı. Mersin: Yeniden Sosyoloji Derneği.
- BAYRAKTUTAR, M. (2011). Suç Önlemede Dinî Ve Ahlâkî Değerlerin Rolü. *Suç Önleme Sempozyumu*. Bursa.
- BEDİR, E. (2012). *Sosyal Politika* (1 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BEDÜK, N. M. (2010). Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Eski Hükümlü İşçi Çalıştırılması. *KAMU-İŞ Dergisi*, 11(2), s. 47 - 87.
- BEŞE, E. (2006). Kırık Pencereler Teorisi Bağlamında Kentsel Yaşamda Suç ve Güvenlik. *Polis Bilimleri Dergisi*, 8, 1-24.
- BİCERLİ, M. K. (2013). *İstihdam ve İşsizlik*, (2 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- CANIKLIOĞLU, N. (1991). *Türk Hukukunda Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DEMİRBAŞ, T. (2005). *Kriminoloji* (2 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DÖNMEZER, S. (1994). *Kriminoloji* (8 b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- DURMAZ, Ş. (2005). *Bilişim Suçlarının Sosyolojik Analizi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ENGİN, E. M. (2012). Suçu Önleyici Tedbirler Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışma ve Eski Hükümlü İstihdamı. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), s. 24 - 35.
- ERKUL, İ. (1976). Eski Hükümlüler ve Çalışma Sorunları. *Eskişehir İktisadi İlimler Akademisi Dergisi*, 12.
- ESER, A. (2010). *Belediyelerin Mesleki Yaygın Eğitimdeki Rolü: İSMEK Örneği*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GIDDENS, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç .
- GÜNGÖR, Ö. (1997). *Türkiye Hükümlülerin Meslek Edindirilmesine Yönelik Hizmetler ve Eski Hükümlülerin İstihdam Edilebilirliği*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İÇLİ, T. G. (1993). *Türkiye’de Suçlular Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- İÇLİ, T. G. (2011). *Türkiye’de Hükümlü Profili Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikler*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- KALE, M. (2009). *Türkiye’de Denetimli Serbestlik Faaliyetleri*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü . Sivas: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KAMER, V. K. (2015). Adalet Bakanlığı, İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı. Haziran 1, 2016 tarihinde http://www.iydb.adalet.gov.tr/dokumanlar/makaleler /almanya_hollanda_abd.pdf adresinden alındı
- KARA, T. (2014). *Eski Hükümlünün İstihdamı ve Yaşanılan Güçlükler ve İŞ-KUR un Bu Konudaki Rolü*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- KAŞIKÇI, T. (2007). *İnsan Kaynakları Açısından Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü*. Marmara Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- KIZMAZ, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme. (C. Üniversitesi, Dü.) *Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(20).
- KIZMAZ, Z. (2006). *Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular*. Ankara: Epsilon.
- KONGAR, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- OTHMANİ, A. (2013). *Hapishaneden Çıkış* (1 b.). İstanbul: Metis.
- ÖZBEK, N. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet ; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914* (2 b.). İstanbul: İletişim.
- PAZARLIOĞLU, V., & TURGUTLU, T. (2007). Gelir, İşsizlik ve Suç: Türkiye Örneği. İ. Üniversitesi (Dü.), 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*. içinde Malatya.
- PICCA, G. (1995). *Kriminoloji* (2 b.). İstanbul: İletişim.
- SAKA, Y. (2010). *Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyum*. Avrupa Birliği Uzmanlığı Yeterlilik Tezi, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- SALDIRIM, M. (2011). *Hükümlü ve Tutuklu Eğitiminin Temelleri*. İstanbul: Zigana.
- SAPANCALI, F. (2005). Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*(3), s. 51-108.
- SARUÇ, S., & İL, S. (2009). Eski Hükümlülere Yönelik Toplumsal Dışlanma. B. Üniversitesi (Dü.), *Sosyal Dışlanma ve Sosyal Bütünleşme Sempozyumu*. içinde Ankara.
- SAVCI, İ. (2004). *Cezaevi İş Yurtlarında Çalışan Hükümlüler Bir Alan Araştırması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları:220.
- SEYYAR, A. (2011). *Sosyal Politika Bilimine Giriş*. Sakarya: Sakarya Yayınevi
- SEZEN, S. (2002). İngiltere ve İskoçya Cezaevi Yönetimi Üzerine Gözlemler. (A. İ. Dergisi, Dü.) 35(1), s. 201-223.
- ŞAHİN, C. (2002). Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım. *Ceza ve Tedbirlerin İnfazında İnsan Haklarının Korunması,15. Hukuk İhtisas Semineri*. Ankara.
- ŞAHİN, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- ŞİŞMAN, Y. (2013). *Sosyal Sorunlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:2879.

- TALAS, C. (1974). *Ekonomik Sistemler*. Ankara: Doğan.
- TEKELİ, S. (2013). *İstihdam ve İşsizlik* (2 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TURAN, S. (2013). Sosyal Sorunlar, Yener Şişman (Ed.), Suçluluk içinde (s.153-177). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- UŞAN, M. F. (2013). *Bireysel İş Hukuku, Ufuk Aydın ve Fatma Kocabaş (Ed.), İşin Kişiler Bakımından Düzenlenmesi* (s.189 - 208). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- YAVUZER, H. (1996). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ZASTROW, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş* (1 b.). Ankara: Nika Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Adalet Bakanlığı. (2014). İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü Koruma Kurulları. Şubat 20, 2014 tarihinde www.istanbul.adalet.gov.tr/sayfagoster.asp?pageno=454 adresinden alındı
- Adalet Bakanlığı. (2014). Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. Şubat 2, 2014 tarihinde <http://www.cte.adalet.gov.tr> adresinden alındı
- Adalet Bakanlığı . (2014). *Tutuklu ve Hükümlü Hakları*. İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı. Şubat 2, 2014 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/makale1.asp> adresinden alındı
- Berlin Bildirgesi. (2012). *Suçluların Yeniden Bütünleşmesi ve Eski Hükümlüler (the berlin declaration on the reintegration of offenders and ex-offenders)*. http://www.exocop.eu/sixcms/media.php/13/Berlin-declaration_Final%20with%20logos.pdf adresinden alındı
- Bostoy Hapishanesi. (2016). Norveç. Haziran 29, 2016 tarihinde <http://www.ecotripsos.com/bastoyhapishanesi> adresinden alındı
- Japonya Hükümeti. (2016). *Government-to-beef-up-jobs-program - for -former-convicts*. Eylül 19, 2016 tarihinde <http://www.japantimes.co.jp/news/2014/12/17/national/government-to-beef-up-jobs-program-for-former-convicts> adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Mesleki Beceri Geliştirme Programından (MESGEP)*. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Mayıs 21, 2016 tarihinde http://mesgep.meb.gov.tr/dokumanlar/26051227_dezavantajlibireylerinegitimihtiyaclari.pdf adresinden alındı
- MORGENSTERN, C. (2011). *Almanya'da yargı Rehabilitasyon - Ceza Kullanım Kayıtlar ve Kaydedilen Mahkumların Çıkarılması (Judicial Rehabilitation in Germany – The Use of Criminal)*. http://www.ejprob.ro/uploads_ro/720/Judicial_rehabilitation_in_Germany.pdf adresinden alındı
- ÖZDEMİR, H F, Adalet Bakanlığı. (2013). (A. Bakanlığı, Dü.) Şubat 2, 2014 tarihinde http://www.iydb.adalet.gov.tr/dokumanlar/performans_programlari/PerformansProgrami2013.pdf adresinden alındı.
- ROY, N. (2012). An international perspective of how other countries prepare their prisoners for release. <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/Reintegration-AMIMB-conference-291012.pdf> adresinden alındı

- The Ministry of Justice. (2016). Eylül 30, 2016 tarihinde http://www.hakusyol.moj.go.jp/en/63/nfm/n_63_2_2_5_3_2.html adresinden alındı
- The Yellow Ribbon Project (YRP) . (2016). *Sarı Kurdale Projesi*. Haziran 30, 2016 tarihinde <http://www.yellowribbon.org.sg> adresinden alındı
- Tutuklu Kavramı. (2016). Mayıs 25, 2016 tarihinde <http://www.hakhukukozgurluk.com/cezahukuku/cezamuhakemesi/19tutuklama.html> adresinden alındı
- Türkiye İş Kurumu. (2007). *2007 İstatistik Yıllığı*. Mayıs 17, 2015 tarihinde <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx#dltop> adresinden alındı
- Türkiye İş Kurumu. (2014). *Engelli ve Eski Hükümlülere Destek*. Ocak 17, 2014 tarihinde <http://iskur.gov.tr/default/ozurluhukumluvedestek.aspx> adresinden alındı
- Virjinya Eyaleti. (2016). *Cezaevi Dostluk Projesi*. ABD. Haziran 30, 2016 tarihinde www.prisonfellowship.org adresinden alındı
- Yeniden Entegrasyon Hizmetleri(RISE) . (2012). *the mayor's office of reintegration services*. Ocak 20, 2014 tarihinde <http://rise.phila.gov/vocational-training> adresinden alındı
- Yeniden Entegrasyon Hizmetleri(RISE). (2012). *the mayor's office of reintegration services*. Aralık 19, 2014 tarihinde <http://rise.phila.gov/services/job-readiness-training> adresinden alındı
- Yeniden Entegrasyon Hizmetleri(RISE). (2012). *the mayor's office of reintegration services* . Ocak 20, 2014 tarihinde <http://rise.phila.gov/life-skills> adresinden alındı
- YILMAZ, A.(2013). Mahsus Mahal Derneği Rapolar. (2013). *Eski Hükümlünün Yeniden Toplumlaştırılması*. Aralık 10, 2014 tarihinde <http://www.mahsusmahaldernegi.com/eski-mahpuslarin-topluma-yeniden-katilimi> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Tezin yazarı olan Murat ERUSTA, 1982 yılında Ondokuzmayıs – Samsun da doğdu. 2001 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümüne başladı. Sosyoloji eğitimi süreci içerisinde sosyal politika, sosyal hizmet, dezavantajlı gruplar, mesleki rehberlik gibi alanlarıyla ilgilendi. 2006 mezun olduktan sonra Pedagojik Formasyon ve Milli Eğitim Bakanlığının Rehberlik Öğretmenliği Formasyonu eğitimini aldı. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalına bağlı, Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset bilim dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2008 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Okullarda Rehberlik Öğretmenliği görevini yürüttü. Şuan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet Merkezinde ASDEP görevlisi olarak çalışmaktadır.